

T.C.

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

2021-YL-016

**TÜRK LİRASI'NDA YAŞANAN DEĞER KAYBININ TURİZM
DESTİNASYONLARINDA YER ALAN ESNAFLAR
ÜZERİNDEKİ EKONOMİK ETKİLERİ:
KUŞADASI ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN

Muharrem Tuğcan İNAN

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Zehra EĞE

AYDIN - 2021

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

...../...../2020

İmza

Muharrem Tuğcan İNAN

ÖZET

TÜRK LİRASI'NDA YAŞANAN DEĞER KAYBININ KUŞADASI BÖLGESİNDEKİ ESNAFLAR BAKIŞ AÇISIYLA DURUMU

Muharrem Tuğcan İNAN

Yüksek Lisans Tezi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Zehra EGE

2021, XI, 98 Sayfa

Turizm hem pazar büyüklüğü hem de sahip olduğu ekonomik potansiyel nedeniyle dünyanın en önemli sektörleri arasında yer almaktadır. Turizm destinasyonları genellikle turizm olayının gerçekleştiği dönemlerin dışında oldukça az bir nüfusa sahiptir ve yerel halkın gelirlerinin büyük bir kısmını turizm oluşturmaktadır. Bu nedenle, turizm destinasyonlarında yer alan esnaflar turizme bağımlı yapıdadır. Turizm, oldukça esnek bir yapıdadır ve özellikle ekonomik faktörlerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu nedenle yapılan çalışmada Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesinin, turizm bölgelerinde yer alan esnaflar bakış açısıyla durumu saptamak amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde döviz ve devalüasyon kavramları ile ilgili kuramsal çerçeveler araştırılmış, ikinci bölümde ise milli paranın dış değer kaybının turizm sektörü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Son bölümde de Kuşadası bölgesinde yer alan esnafların döviz kurlarında yaşanan değişimlerden nasıl etkilendiği ortaya konulmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Milli Para, Döviz Kurları, Esnaf, Kuşadası

ABSTRACT

THE STATUS OF THE EXCHANGE RATE DEPRECIATION OF TURKISH LIRA FROM THE PERSPECTIVE OF THE ARTISANS IN THE KUSADASI REGION

Muharrem Tuğcan İNAN

Master Thesis, Department of Tourism Management

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Zehra EGE

2021, XI, 98 Pages

Tourism is one of the most important sector in the world due to its market size an its economic potential. Tourism destinations generally have a very small population outside the periods of tourism events and tourism constitutes a large part of local people income. For this reason, artisans in tourism destinations are dependent on tourism. Tourism has a very flexible structure and is particularly affected by economic factors. Therefore, in this study, it is aimed to determine the situation of the depreciation of Turkish Lira against foreign currencies from the perspective of tradesmen in tourism regions.

In the first part of the study, theoretical frameworks related to the concepts of exchange rates and devaluation were investigated, and in the second part, the effects of the depreciation of the national currency on the tourism sector were exemined. In the last section, how the artisans in the Kuşadası region are affected by changes in exchange rates are revealed.

KEYWORDS: Exchange Rates, National Currency, Artisan, Kusadasi

ÖNSÖZ

Lisans eğitiminden bu yana ilgisini üzerimden eksik etmeyen, yol göstericiliği ve tecrübesi ile yüksek lisans sürecimin her anında bana yardımcı olan ve hiçbir konuda desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Zehra EGE'ye sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca tez sürecim boyunca, ne zaman ihtiyacım olsa beni destekleyen ve motive eden Dr. Mahmut Efendi'ye de teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak hayatımın her sürecinde yanımda olan, bana sevgiyi ve saygıyı öğreten, zorluklar ve imkansızlıklar içerisinde iki çocuğunun da eğitim hayatında başarılı olabilmesi için var gücüyle çalışan aileme ve eğitim hayatımın bana kattığı en güzel armağan olan sevgili eşime sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	ii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar	x
GİRİŞ	1
1. DÖVİZ VE DEVALÜASYON KAVRAMLARINA GENEL YAKLAŞIM	4
1.1 Döviz ve Döviz Piyasası.....	4
1.1.1. Döviz ve Döviz Kuru Kavramları.....	4
1.1.1.1. Döviz Kuru Çeşitleri.....	5
1.1.2. Döviz Piyasası.....	8
1.1.3. Döviz Kuru Sistemleri.....	9
1.1.3.1. Sabit Kur Sistemi.....	10
1.1.3.2. Esnek (Dalgalı) Kur Sistemi.....	12
1.2. Devalüasyon Kavramı.....	14
1.2.1. Devalüasyonun Başarılı Olabilmesi İçin Gereken Koşullar.....	16
1.2.2. Devalüasyonun Olumlu Etkileri.....	16
1.2.3. Devalüasyonun Olumsuz Etkileri.....	18
1.2.4. Milli Paranın Değer Kaybı ve Devalüasyon İlişkisi.....	19
1.2.5. Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları.....	20
1.2.5.1. Türkiye’de Uygulanan Devalüasyon Operasyonları (1931-1970).....	20
1.2.6. Türkiye’de 1980 Sonrası Döviz Kuru Politikaları.....	28
2. MİLLİ PARANIN DIŞ DEĞER KAYBININ TURİZM SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	35

2.1. Turizm Talebi Kavramı.....	35
2.1.1. Turizm Talebinin Özellikleri.....	36
2.1.2. Turizm Talebini Etkileyen Faktörler.....	36
2.2. Döviz Kurları ve Turizm Talebi İlişkisi.....	40
2.2.1. Döviz Kurlarının Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri.....	41
2.2.2. Milli Paranın Değer Kaybetmesinin Turizmde Olumlu Etki Yaratabilmesi İçin Gereken Şartlar.....	42
2.3. Turizmin Gelir Yaratıcı Etkisi.....	43
2.3.1. Döviz Kurları ve Türkiye'nin Turizm Gelirleri.....	44
2.4. Döviz Kurlarının Turizm Sektöründeki Etkilerini Araştıran Diğer Çalışmalar.....	50
3. ESNAFLARIN TÜRK LİRASI'NIN YABANCI PARA BİRİMLERİ KARŞISINDA DEĞERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	55
3.1. Araştırma Deseni.....	54
3.2. Veri Toplama Yöntemi.....	55
3.3. Anakütle – Örneklem.....	57
3.4. Görüşme Formunun Hazırlanması.....	58
3.5. Araştırma Süreci.....	59
3.6. Verilerin Analizi.....	60
3.7. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği.....	61
3.8. Araştırmanın Bulguları.....	62
4.SONUÇ VE TARTIŞMA.....	76
5.KAYNAKLAR.....	83
6.EKLER.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	97

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1.: Döviz Kurları Sistemleri.....	9
Şekil 1.2.: Devalüasyon Uygulamalarının Olumlu Etkileri.....	17

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1.: Türkiye’de Uygulanan Devalüasyonlar ve Oranları.....	21
Tablo 1.2.: Dış Ticaret Verileri 1923-1932 (Bin ABD Doları).....	22
Tablo 1.3.: Dış Ticaret Verileri 1939-1947 (Bin ABD Doları)	24
Tablo 1.4.: Dış Ticaret Verileri 1950-1959 (Bin ABD Doları)	26
Tablo 1.5.: Dış Ticaret Verileri 1962-1971 (Bin ABD Doları)	27
Tablo 1.6.: Dış Ticaret Verileri 1970-1980 (Bin ABD Doları)	31
Tablo 1.7.: Yıllık Ortalama Döviz Kurları 2001-2020.....	33
Tablo 2.8.: Yıllık Ortalama Döviz Kurları 2001-2020 ve Turizm Verileri.....	44
Tablo 3.9.: Araştırmada Ulaşılan Katılımcıların Esnaf Gruplarına Göre Dağılımı.....	58
Tablo 3.10.: Araştırmaya Katılan Esnafların Demografik Bilgileri.....	62
Tablo 3.11.: Türk Lirası ve Yabancı Paralar Arasındaki Değişim Oranı Katılımcı Görüşleri.....	63
Tablo 3.12.: Turizm Açısından Türk Lirası ve Yabancı Paralar Arasındaki Değişim Oranı Katılımcı Görüşleri.....	65
Tablo 3.13.: Esnafların Yabancı Turist Sayıları Hakkında Görüşleri.....	66
Tablo 3.14.: Kuşadası’nı Tercih Eden Turist Milliyetleri Görüş Tablosu.....	67
Tablo 3.15.: Esnafların Yerli Turist Sayıları Hakkında Görüşleri.....	69
Tablo 3.16.: Esnafların Yabancı Turistlerin Satın Alma Davranışları Görüşleri.....	70

Tablo 3.17.: Esnafların Yerli Turistlerin Satın Alma Davranışları Görüşleri.....	71
Tablo 3.18.: Esnafların Satış Oranlarındaki Değişimler Hakkındaki Görüşleri.....	72
Tablo 3.19.: Esnafların Ekonomik Durumları Hakkındaki Görüşleri.....	73
Tablo 3.20.: Esnafların Maliyetleri Hakkındaki Görüşleri.....	75

GİRİŞ

Turizm sektörü, tüm dünya genelinde en hızlı gelişim gösteren sektörlerden biri olması nedeniyle hem gelişmiş ülkeler, hem de gelişmekte olan ülkeler için en önemli sektörlerden biri konumundadır. Gelişmiş ülkeler, turizm sektörünün gelir yaratıcı etkisinden faydalanma amacındayken, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler ise turizm sektörünün döviz kazandırma etkisinden yararlanma niyetindedir (Yıldız, 2002: 54-55). Özellikle tarihi ve doğal güzelliklerini kullanabilen ülkeler turizm gelirlerini ve dolayısıyla döviz girdilerini artırarak kalkınma ve ekonomik büyüme için ihtiyaçları olan sermayeye ulaşabilir. Ayrıca turizm sektörü emek-yoğun bir üretim sistemine sahip olması nedeniyle önemli bir istihdam kaynağıdır. Bu yönüyle de ülkeler açısından önemli bir sektör konumundadır (Şen ve Şit, 2015: 6752)

Turizmi etkileyen faktörler incelendiğinde turizm olanakları, küresel ekonomik gelişmeler, turistik ürün fiyatları ve döviz kurları gibi faktörlerin temel belirleyiciler olduğundan söz edilebilir (Çelik Uğuz ve Topbaş, 2011: 2). Bu durumda bir paranın yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesi de turizmi etkileyebilmektedir. Milli paranın değer kaybetmesi, yabancı turistler için turizm hizmetinin yaşanan değer kaybı oranında ucuzlaması anlamına gelmektedir. Ancak turiste sunulan hizmet, ithal mallara bağımlılığı fazla olan ülke ve sektörlerde maliyetlerin artmasına ve artan maliyetlerin sunulan hizmet fiyatlarına yansımaya neden olacaktır. Bu durumda da milli paranın yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesi yabancı turistler için çekici olmaktan uzaklaşacaktır (Başaran, 2004: 73).

Turizmden gelir elde eden işletmeler yalnızca konaklama ve yiyecek- içecek işletmeleri ile sınırlı değildir. Turizm yarattığı ekonomik katkı nedeniyle destinasyonların gelişiminde, kalkınmasında ve yeni yatırımların oluşmasında da büyük bir rol oynamaktadır. Turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği destinasyonlarda turistlerin ihtiyaçlarına uygun ürünler üretecek ve satacak küçük işletmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Küçük çapta ticaret ve el zanaatlarından biriyle uğraşan kimselere esnaf denmektedir. Günümüzde turist profilleri, kişisel ürünler talep eden, tatil ihtiyacını yeni deneyimlerle birleştiren ve harcanabilir geliri daha fazla olan bir yapıya dönüşmektedir. Turistler artık daha fazla ve daha çeşitli ürünler talep etmekte bu durum da turizm destinasyonlarında yer alan esnafın önemini arttırmaktadır.

Turizm sektörü Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren gelişme göstermeye başlamıştır. Tüm dünya ekonomisi için büyük bir önem taşıyan turizm sektörü, Türkiye için de ekonomik kalkınma yolunda önemli bir araç haline gelmiştir (Çil Yavuz, 2006: 162). Günümüzde Türkiye gerek coğrafi konumu, gerekse doğal güzellikleri ve kültürel çekicilikleri nedeniyle son yıllarda dünyanın her bölgesinden turist çekmeyi başaran bir ülke haline gelmiştir. Özellikle Ege ve Akdeniz bölgesi ülkenin en önemli turistik destinasyonları arasında yer almaktadır (Sarı ve Eren Bayraktar, 2018: 168). Turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgede başta ekonomik olmak üzere, sosyal, kültürel ve çevresel bir çok etkisi bulunmaktadır. Bu etkilerin birincil muhatablarının ise turizm bölgesinde yaşayan yerel halk olduğu söylenebilmektedir (Özaltın Türker ve Türker, 2014: 81-82). Turizm sektörü gerçekleştiği bölgede ekonomik gelişme için alternatif fırsatlar da sunarak, yerel el sanatları, hediyelik eşya v.b. faaliyetler ve hizmetlerin gelişmesine de neden olabilmektedir (Bahar ve Kozak, 2006:141). Turizm bölgelerinde yer alan ve turizmden ekonomik kazanç sağlayan esnaflar da turizmde yaşanan gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmektedir (Güneş ve Alagöz, 2018: 420).

Buradan yola çıkarak araştırmanın problem soruları aşağıdaki gibidir.

‘Esnaf bakış açısıyla Türk Lirası yabancı para birimleri karşısında değer kaybediyor mu?’

-‘Esnaf bakış açısı ile Türk lirası eğer yabancı para birimleri karşısında değer kaybediyor ise bu durumdan etkileniyorlar mı?’

Türk lirası son dönemler daha yoğun olmakla beraber, geride bıraktığımız yıllar içerisinde dolar ve euro başta olmak üzere, birçok yabancı para birimi karşısında önemli derecede değer kaybı yaşamıştır. Bu durum da rasyonel tüketici davranışına göre yabancı turistlerin ülkemizde daha fazla harcama yapabileceklerini, almak istedikleri ürünler için kendi ülkeleri yerine Türkiye’yi tercih edebileceklerini ve tatil sürelerini uzatabileceklerini göstermektedir. Bunun sonucunda esnafların daha fazla müşteriye ulaşmasına ve daha fazla ürün satmasına beklenmektedir. Bu araştırmanın amacı da, Türk Lirası’nın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesinin turizm bölgelerinde yer alan esnaflar bakış açısıyla durumunu saptamaktır.

Yapılan literatür taraması sonucunda, ulusal paranın değer kaybını, ülke ekonomisi ve turizm sektörünün önemli bir parçası olan turizm bölgelerindeki esnaflar açısından

değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırmanın literatüre de katkısı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca literatür taramaları sırasında turizm bölgelerinde yer alan esnaflar hakkında yapılan çalışmaların oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmanın turizm bölgelerinde yer alan esnafların turizmde yaşanan ekonomik gelişmelerden ne ölçüde etkilendiğini ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanıldığı için çalışmanın örneklemini oluşturan esnafların evreni yeterli derecede temsil gücü olduğu varsayılmaktadır. Katılımcılara yapılan araştırmanın, Covid-19 pandemisinden bağımsız bir çalışma olduğunun belirtilmiştir ve soruları Covid-19 pandemisinden bağımsız bir şekilde yanıtlamaları istenmiştir. Bu nedenle katılımcıların kendilerine yöneltilen soruları Covid-19 pandemisini yok sayarak yanıtladıkları varsayılmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan esnafların döviz kurları hakkında bilgi sahibi oldukları ve gerçek görüşlerini belirttikleri varsayılmıştır.

Araştırma verileri yüz yüze görüşmelerden elde edilmesi nedeniyle ulaşım kolaylığı için çalışma, araştırmacının bulunduğu ilçe olan Kuşadası ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca Türkiye'yi de önemli derecede etkileyen Covid-19 pandemisi nedeniyle esnafların bir kısmı işletmelerini kapatmış, bir kısmı ise görüşme yapmak istememiştir. Bu nedenle araştırma katılmaya gönüllü olan 20 kişi ile sınırlıdır. Bunun dışında görüşmeler sırasında sosyal mesafe kurallarına uyulmuştur.

BÖLÜM I

DÖVİZ VE DEVALÜASYON KAVRAMLARINA GENEL YAKLAŞIM

1.1. DÖVİZ VE DÖVİZ PİYASASI

Küreselleşme eğiliminin hızla artmaya devam ettiği günümüz dünyasında ülkelerin yabancı ülkelerin mal ve ürünlerine olan ihtiyacı ve bağımlılığının önemli bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu ihtiyacın karşılanabilmesi için tüm ülkelerin talep ettikleri ürünler karşısında sunabileceği bir milli paranın varlığına ihtiyacı olduğu söylenebilir. Ayrıca bu ticaretin oluşabilmesi için talep edilen tüm mal ve ürünlerin fiyatlarının, diğer ülkelerin para birimlerindeki karşılığının bilinmesi gerekmektedir. Bu gereksinim de sonuç olarak döviz ve döviz kurlarının ortaya çıkmasını sağlayabilmektedir. (Barışık ve Demircioğlu, 2006:72). Literatür üzerinde yapılan araştırmada döviz ile ilgili pek çok tanım olduğu ve döviz ile kambiyo kavramlarının aynı ifadeyi açıklama gücü olduğu tespit edilmiştir.

1.1.1. Döviz ve Döviz Kuru Kavramları

Döviz ya da kambiyo en basit tanımı ile yabancı para anlamına gelmektedir (Eğilmez, 2014: 136). Başka bir kaynağa göre ise döviz; yabancı ülkeler ile ticaret için kullanılan değerli kağıtlar olarak tanımlanmaktadır. Çek, bono, senet, poliçe v.b. değişim araçları da döviz niteliğinde kabul edilir (Hançerlioğlu, 1993:72). Döviz kuru ise bir ülke parasının diğer ülke paraları cinsinden değerini ifade eden bir göstergedir (Krugman vd, 2012: 320). Ayrıca döviz kuru, dövizin ulusal para cinsinden fiyatı olarak da tanımlanabilmektedir. Ulusal paranın, yabancı para birimlerine karşı değer kazanması döviz kurunun düşmesine, ulusal paranın, yabancı para birimlerine karşı değer kaybetmesi ise döviz kurunun yükselmesine neden olur (Aral, 2015: 3).

Ülkelerin para birimlerinde yaşanan değişimlerin, uluslararası ticaretin ve sermaye hareketlerinin temelini oluşturduğu söylenebilir. Küreselleşmenin etkisi ile dış ticaret ve dış yatırımlara olan talep artmıştır. Bu durum da dış ticaret ve yatırımlarda kullanılacak döviz ihtiyacını ortaya çıkıştır. Finansal piyasalarda yaşanan bu gelişimlere paralel olarak döviz piyasalarında da çok büyük bir gelişim meydana gelerek döviz piyasaları ticaret hacminden bağımsız çok daha büyük bir piyasa haline geldiği söylenebilir (Değertekin, 2010:8).

Dövizin piyasalarda alınıp satılabilmesi için belirli bir ücretlendirmeye tabii tutulması gerekmektedir. Bu ücretlendirmeler milli paradan, milli paraya, ülkelerin dış ticaret hacminden, üretim kapasitesine kadar birçok değişkenin etkisi ile farklılıklar gösterebilmektedir. Bu ücretlendirmeler ise döviz kurları olarak adlandırılmaktadır. Döviz kuru en temel tanımı ile bir ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerini ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile ise yabancı para ile milli para arasındaki değişim oranı olarak açıklanabilir (Polat, 2017: 2). Döviz kurları küresel piyasalar içerisinde düzenin oluşması ve bir dengenin ortaya çıkması için çok önemli bir değişkendir. Her malda olduğu gibi, yabancı paranın da bir değeri vardır. Kur da bu durumda yabancı paranın ulusal fon türleri üzerinden fiyatını ya da değerini ifade etmektedir denebilir (Polat, 2017: 2). Ayrıca döviz kurlarının tüm ülke ekonomileri açısından çok önemli bir yere sahip olduğu ve ülkelerin ekonomik durumu üzerinde olumlu ve olumsuz birçok farklı etkisinin bulunduğu söylenebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomilerin işleyişi üzerinde döviz kurlarının öneminin çok daha büyük olduğu görülebilmektedir. Döviz kurlarında meydana gelen değişimler iç fiyatları önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Dövizin fiyatı yerli para birimlerine göre bir artış sergilediğinde fiyatlar genel seviyesi de artış eğilimi gösterebilmektedir. Dövizin fiyatında düşüş yaşandığı durumlarda ise fiyatlar genel seviyesi tam tersi bir tepki gösterir. Bu nedenle döviz kurlarının enflasyon üzerinde de çok büyük bir etkisi olduğundan bahsedilebilir (Gül ve Ekinci, 2006: 92). Fiyatlama mekanizması olarak da ele alınan döviz kuru yalnızca enflasyon değil, faiz oranlarının makroekonomik durumunu da en fazla etkileyen değişkenlerden biridir. Döviz kurlarında yaşanan değişimler diğer değişkenleri de etkileyerek ülke ekonomisini büyük ölçüde etkileyebilmektedir (İşcan ve Kaygısız, 2019: 583).

1.1.1.1. Döviz Kuru Çeşitleri

Döviz kuru çeşitleri düz kur, çapraz kur, nominal kur ve reel kur olarak dört farklı başlık altında değerlendirilebilmektedir. Nominal döviz kuru bir paranın diğer para cinsinden birim fiyatı olarak ele alınırken, reel döviz kuru ise göreceli satın alma gücü için düzeltilmiş nominal kur olarak tanımlanabilir yani bir paranın gerçekte ne kadar satın alma gücü olduğunu açıklamayı hedeflemektedir (Zeng ve Zeng, 2014: 45-46). Döviz kuru çeşitlerine ilişkin detaylı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

a. Düz kur:Düz kur, iki ulusal paranın değerlerinin doğrudan doğruya belirtildiği ve hesaplandığı kur çeşididir. Bu kur sisteminde sadece iki ulusal paranın karşılıklı değerleri dikkate alınmaktadır (1 \$ = 5 TL).

b. Çapraz kur: Çapraz kur ise bir ülkenin ulusal parasının değeri esas alınarak, diğer ülkelerin para birimlerinin karşılaştırıldığı kur çeşididir. Genellikle dolar esas alınarak yapılan bu hesaplamada, dolar kuru karşısında iki farklı para biriminin değerinin kıyaslanması söz konusudur (1\$ = 5 TL, 1\$ = 100 Japon Yeni ise 1 TL = 20 Japon Yeni). Bu şekilde iki farklı para biriminin dolar karşısındaki satın alma gücüne göre kur kıyaslaması yapılabilmektedir (Arslan, 2005: 35).

c. Nominal kur: Nominal döviz kuru bir ülke parasının yabancı bir ülke parası cinsinden değerini ifade eden kur çeşididir. Basitçe bir paranın, yabancı bir para birimine göre fiyatı ya da dövizin yerel fiyatı da denebilmektedir. Örneğin; Türkiye'nin dış ticaretinde büyük bir rol oynayan ülkelerin para birimlerinden oluşan sepete göre TL'nin ağırlıklı ortalama değerine '*nominal döviz kuru*' denmektedir. Nominal döviz kuru ülkeler arasındaki sermaye akımları ve ülkenin dış ticaret hacmi gibi etmenler sonucunda ortaya çıkmaktadır (Özkan, 2003: 1). Yüksek nominal döviz kurları, gelişmekte olan ülkelerin temel ekonomik sorunlarının başında yer almaktadır. Bu problem hem ekonomik, hem de psikolojik sonuçlara yol açabilmektedir. Ekonomideki döviz kuru hareketlerinin gerekçesinde bazı yaklaşımlar vardır. İlk olarak nominal kur, finansal verimdeki farklılıklardan etkilenebilmektedir. Bu yaklaşıma göre iç faiz oranında gerçekleşen bir artış veya dış faiz oranında yaşanan bir düşüş ulusal paranın nominal olarak değer kazanmasına yol açmaktadır. Nominal döviz kurları belirleyicileri ile ilgili ikinci yaklaşım ise satın alma gücü teorisine dayanmaktadır. Bu teori iki ülke arasındaki enflasyon farkının nominal kur değerini belirlediğini söyler Böylece gelişmekte olan ülkeler, ekonomik göstergeler karşısında iyileşme gösteriyor gibi görünse bile, bu durum aslında döviz kurundaki yükselişin bir sonucu olarak gerçekleşiyor olabilmektedir (Demirhan ve Demirhan, 2019: 42).

Çoğu insanın aşına olduğu döviz kuru çeşidi nominal döviz kurudur. Ancak iki ülke arasındaki nominal döviz kurları bize her zaman o ülkenin ekonomik durumu hakkında yeterli bilgiyi vermeyebilir. Örneğin, iki farklı ülkede üretilen aynı ürünün fiyatı için, nominal döviz kuru baz alındığında aralarındaki fiyat farkının yalnızca kur farkı kadar olması beklenmektedir. Ancak ülke içindeki enflasyon oranı, paranın satın alma gücü ve bu

doğrultuda maliyetlerde yaşanan farklılıklar göz önüne alındığında fiyat farkının kurdan bağımsız olduğu görülebilmektedir (Catão, 2007:46).

d. Reel kur: Nominal döviz kuru yurtiçi fiyatların ucuzlayıp ucuzlamadığına dair bir bilgi sunamayabilir. Reel döviz kuru ise aynı para birimi karşısında yurtdışı fiyatlarının, yurt içi fiyatlarına olan oranını göstermektedir. Bu nedenle kurun gerçek değerine ancak reel döviz kurlarına bakarak ulaşılabileceği söylenebilir (Uğurlu, 2006: 3).

Reel döviz kuru, nominal döviz kurundaki nispi fiyat etkilerinin arındırılması sonucu ortaya çıkan bir döviz kuru çeşididir. Reel döviz kurunun, nominal döviz kuruna karşılık, ülkenin ekonomisi ile ilgili daha detaylı bilgi içerdiği söylenebilir. Reel döviz kuru nominal döviz kurunun tüketici fiyat endeksi aracılığı ile düzeltilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Eğilmez, 2014: 144). Reel döviz kuru hesaplamalarının yapılabilmesi için hem yurt içi, hem de yurt dışı fiyat endekslerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle nominal döviz kuruna göre daha güvenilir bir göstergedir (Özkan, 2003: 1). TÜFE bazlı reel kur hesaplamaları Türkiye'deki fiyat düzeyinin, dış ticaret ilişkisi içerisinde bulunduğu ülkelerin fiyat düzeylerine oranının, ağırlıklı ortalaması alınarak yapılabilmektedir (Eğilmez, 2012). Reel döviz kuru hesaplamalarına ilişkin TCMB tarafından kullanılan formül aşağıda yer almaktadır (www.tcmb.gov.tr/).

$$REK = \prod_{i=1}^N \left[\frac{PTur}{Pi * eiTur} \right]^{wi}$$

i= Fiyat endeksi

N: Kapsanan ülke sayısı

Ptur: Türkiye'nin tüketici fiyat endeksi

Wi: i ülkesinin Türkiye'nin reel kur endeksindeki ağırlığı

Pi: i ülkesinin fiyat endeksi

eiTur: TL cinsinden i ülkesindeki paranın kuru

Denklemden Türkiye'nin dış ticaret ilişkileri içerisinde olduğu 45 ülkenin, dış ticaret endeksindeki ağırlıklı ortalamaları alınarak, hem Türkiye'nin iç fiyatları, hem de dış ticarete konu olan ülkelerdeki iç fiyat endeksi alınarak kur hesaplamaları yapılmıştır. Bu durumda

reel kurda yaşanacak artışlar sonucunda TL'nin değeri kazanacağı, yani Türkiye'de üretilen ürünlerin yabancı mallar cinsinden fiyatının artacağı söylenebilir.

Döviz kuru politikalarının büyüme üzerindeki etkisi için ekonomistler genellikle iki para biriminin nispi fiyatına kuşkuyla bakmaktadır. Çoğu ekonomiste göre döviz kurlarının uzun vadede büyümenin temel bir itici gücü olabilecek bir değişken olduğu söylenebilir. Bu nedenle dövizin görünen değerinden çok reel değerine odaklanılmıştır (Habib v.d., 2016: 3).

1.1.2. Döviz Piyasası

Yabancı paraların alınıp satıldığı ya da ulusal paranın başka bir paraya dönüştürüldüğü kurumsal yapılara döviz piyasaları denmektedir. Alıcılar ihtiyacı olan dövizleri bu piyasadaki karşılarken, satıcılar da dövizlerini bu piyasada değerlendirebilmektedir. Döviz alıcıları, mal veya hizmet ithal edebilmek veya yatırımlarını ülke dışına aktarabilmek amacıyla döviz talep eden kişilerdir. Döviz satıcıları ise, mal veya hizmet ihracatı karşılığında yabancı ülkelere döviz kazanan ve kazandıkları dövizler karşılığında ulusal para talebinde bulunan kişilerdir. Döviz alıcıları ihtiyaçları olan dövizleri, döviz piyasasında yer alan ticari bankalar, sigorta şirketleri, aracı kuruluşlar, mali kurumlar ve merkez bankaları gibi kurum ve kuruluşlardan temin edebilirler. Bu kurum ve kuruluşların ihtiyacı olan döviz ise döviz satıcıları tarafından sağlanabilir (Erdoğan, 2017: 105). Literatür taramalarında döviz piyasalarına ilişkin tanımlamalarda döviz piyasaları, kimi kaynaklarda döviz alıcı ve satıcılarının karşılaştığı yer olarak karşımıza çıkıyor olsa da konu hakkında farklı tanımlamalar da bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda döviz piyasaları; alıcı ve satıcıların karşılaştığı yer değil, alıcı ve satıcıların banka veya banka dışı mali kurum ve kuruluşlar aracılığıyla döviz alım satımlarını yaptıkları, hiç yüz yüze gelmedikleri piyasalar olarak tanımlanabilmektedir. Ayrıca döviz piyasaları belirli bir borsa için örgütlenmiş piyasalar olmadığı, evrensel nitelikli piyasalar olduğu söylenebilmektedir. Dünyanın her yerinde, döviz işlemleri yapan kurum ve kuruluşlar birbirlerine bağlanmış durumdadır. Ayrıca Kıtalar arası saat farkları nedeniyle döviz piyasaları 24 saat boyunca açık durumdadır. Döviz piyasaları hükümet müdahalelerinin minimum düzeyde olduğu piyasalardır. Bu nedenle tam rekabet piyasalarına en yakın durumda olan piyasalar içinde gösterilebilmektedir. (Ateş, 2015).

1.1.3. Döviz Kuru Sistemleri

Bir ülke ekonomisinde uygulanan döviz kuru sistemleri ödemeler dengesi, enflasyon, istikrar gibi makroekonomik parametrelerin belirlenmesinde büyük bir rol oynayabilmektedir. Döviz kuru sistemleri döviz kurlarının belirlenme ve değişiminin hangi esaslar göz önüne alınarak uygulanacağı ile ilgili kurallar olarak tanımlanabilir. Döviz kuru sistemleri temelde sabit ve esnek döviz kuru sistemleri olarak iki grupta incelenmektedir. Ancak farklı sistemler de mevcuttur (Okur, 2002: 43). Bu alternatif sistemler, esnek döviz kurunun kısıtlanması ile ortaya çıkan gözetimli dalgalanma, aralık içinde dalgalanma, kayan aralık sistemleri ve sabit döviz kurunun değiştirilmesi ile ortaya çıkan, yönlendirilmiş sabit aralık, yönlendirilmiş sabit kur, ayarlanabilir sabit kur sistemi olarak alt gruplar halinde incelenebilmektedir. Alternatif sistemlere göre temel döviz kuru sistemleri en uç noktalarda olan döviz kuru sistemleri olarak öne çıkmaktadır (Gök, 2006: 131-139). Döviz kuru sistemleri ve alternatif sistemler Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Döviz Kuru Sistemleri

Kaynak: Gök, A. (2006). *Alternatif Döviz Kuru Sistemleri*. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 132-139

Döviz kuru sistemleri döviz kuru çeşitlerinden farklı olarak ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesinin ve değişiminin hangi esaslar göz önünde bulundurularak gerçekleşeceği ile ilgili kuralların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Okur,

2002: 43). Öncelerde sabit kur sistemi kullanılıyor olsa da konvertibilite taahhütlerine olan güvenin sarsılması ile birlikte BrettonWoods sisteminin bozulmaya başlaması sonucu esnek kur sistemi ortaya çıkmıştır. Esnek kur rejimine sahip olan ülkeler diğer ülkelere göre daha istikrarlı bir kur oranına sahip olabilirler (Burange ve Ranadive, 2011: 1).

1.1.3.1. Sabit Kur Sistemi

Döviz kuru sistemlerinin niteliğini belirleyen temel unsurların başında döviz kurlarının serbest olarak dalgalanmasının mümkün olup olmadığı yer almaktadır. Bu doğrultuda kurların önceden belirlenip belirlenmemesi ve merkez bankasının müdahale politikaları döviz kuru sistemlerinin belirleyici unsurları olarak görülmektedir. Eğer döviz kurları devlet ya da bir mali otorite tarafından önceden belirleniyorsa ve kurların serbestçe dalgalanması mümkün değilse o zaman sabit döviz kuru sisteminden söz edilebilir (Altay, 2007:693). Kur sabitletmesindeki temel amaç milli paradaki değer kaybı beklentisini kırarak enflasyonist baskıları azaltmak ve istikrar sağlamaktır. Sabit kur sistemi sayesinde kur belirsizliklerinin ortadan kalkması ve bunun sonucunda yabancı yatırımların artarak, uluslararası piyasalara girişin artırılması beklenmektedir (Kavanoz, 2017: 4-5).

Sabit döviz kuru sisteminde milli paranın, yabancı paralar karşısındaki değeri devlet ya da merkez bankası gibi otoriteler tarafından belirlenmektedir. Kurun seviyesi yetkili otorite tarafından belirlendikten sonra, bir daha aynı otorite tarafından değiştirilinceye kadar sabit olarak kalır. Bu sistemde piyasalarda oluşan döviz arz ve talebi göz ardı edilmiştir. Bu nedenle dış ödemelerin dengelenmesi için gerekli olan para değeri belirlendikten sonra eğer kur oranlarında herhangi bir değişiklik gerekirse tekrar kur ayarlamasına gidilir. Sabit kur sisteminde, merkez bankasının kuru sabit tutabilmek için devamlı olarak yeterli miktarda döviz stoğu bulundurması gerekmektedir (Bağış, 2016: 373). Ayrıca döviz kurunun belirli bir oranda sabitlenmediği, ancak artış oranının belirlendiği veya sabitlendiği sistemler de sabit döviz kuru sistemi içerisinde kabul görmektedir (Arat, 2003: 15).

Sabit kur sistemi dünya genelinde 1944 yılında başlayıp 1973 yılına kadar kullanılmıştır. Bu dönemlerde uygulanan sabit kur sistemi BrettonWoods sistemi olarak anılmaktadır. Bazı durumlarda ülkeler kendilerine özgü hesap birimleri oluşturarak milli paralarını bu para sepetlerine bağlasalar da bu sistem kullanıldığı yıllarda ülkelerin paralarını bağladıkları yabancı para Amerikan dolarıydı. BrettonWoods Sistemi'nin bozulmasına yol açan en önemli durum konvertibilite taahhütlerine olan güvenin sarsılmasıydı. Yani para değerinin başka bir değere dönüştürülebilmesi işleminin hangi

koşullarda nasıl yapılacağına dair taahütlerin güvenilirliğini kaybetmesiydi. İlk önce ABD parasal yetkilileri 1971 yılında sabit fiyattan dolar karşılığı altın satımını durdurdu. Ardından da kalkınmış ülkelerin merkez bankaları milli paralarının sabit fiyattan dolara çevrilmesini durdurdular. Sabit döviz kuru sisteminin vazgeçilmeye başlanması da esnek döviz kuru sisteminin gündeme gelmesine ve uygulanmaya başlamasına neden olmuştur (Polat, 2017: 3-4). Sabit kur sistemine olan güvenin azalması sonucu belirli yöntem değişiklikleri uygulanarak alternatif kur yöntemleri ortaya atılmıştır. Bunlar yönlendirilmiş sabit kur, yönlendirilmiş sabit aralık, nominal çapa ve ayarlanabilir sabit kur sistemleri olarak sınıflandırılabilir.

a.Yönlendirilmiş Kur: Bu kur sisteminde ülke parası önceden açıklanmış bir değere sabitlenmiştir. Ancak sabit değer ekonomik gelişmelere göre değişim gösterebilmektedir (Yalçınar, 2007: 12). Bu sistemde esnek kur sisteminin altında yer alan alternatif kur sistemlerindeki aralıklar olmaması nedeniyle belirsizlikler en aza indirgenmiştir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000: 5). Yüksek enflasyonun olduğu ülkelerde önemli reel kur değerlenmelerini engelleyebildiği gibi nominal çapa etkisinin de ortadan kalkmasına neden olabilir (Beşkaya ve Ergün, 2015: 170). Bu sistemde eğer mali politikalar ve gelir politikaları uyum içerisinde gitmezse uygulamanın sürekliliği sağlanamayabilir (Doğru, 2006: 23).

b.Yönlendirilmiş Aralık : Yönlendirilmiş sabit aralık ülke parasının önceden belirlenen bir kur üzerinden değil, merkez kur olarak belirlenen değer etrafında belirli limitler içerisinde dalgalandığı kur sistemidir. Yönlendirilmiş sabit kura oranla daha esnek bir yapıya sahip olan bu sistemde kur ve aralık üzerinde yapılan ayarlamalar bir anda değil, belirli aralıklarla ve sık sık yapılmaktadır (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000: 4). Yönlendirilmiş sabit aralık sisteminin en büyük dezavantajı yönlendirme oranının tespiti sırasında önemli risklerin ortaya çıkmasıdır. Çünkü geçmişe yönelik öngörüler enflasyonist bir sonuç doğurabilmektedir (Doğru, 2006: 22).

c.Ayarlanabilir Kur: Bu sistemde merkez bankasının sıkı kurallar altında çalışması söz konusu değildir (Doğru, 2006: 23). Kur sabittir ancak para otoriteleri bu durumu sürdürmek zorunda değildir. Bu sistemin dış ticaret üzerindeki kur belirsizliğini azaltarak istikrara katkıda bulunması beklenmektedir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000: 5).

d.Nominal Çapa: Nominal çapa yaklaşımına göre bir ülkenin döviz kuru, düşük enflasyonlu bir ülkenin para birimine sabitlendiğinde düşük enflasyonu ithal edeceğini savunur.

Nominal çapa, enflasyonu düşürmeye yönelik parasal bir program olarak istikrar programlarında çok önemli bir rol üstlenir. Çünkü başarılı bir parasal hedefleme sistemi yurtiçi para arzı üzerine konulan bir kısıtlamayı gerektirmektedir. Bir ara rejim olarak kabul edilebilen nominal çapa para arzına kısıt koyarak enflasyonu engeller ve fiyat istikrarının sağlanmasını kolaylaştırabilir (Doğru ve Savrul, 2013: 1-2).

1.1.3.2. Esnek (Dalgalı) Kur Sistemi

Döviz kurlarına müdahalenin olmadığı, kurların piyasa tarafından serbestçe belirlendiği ve günümüzde ülkeler tarafından en çok tercih edilen döviz kuru sistemi esnek döviz kuru sistemidir (Özçam, 2004:2). Esnek kur sistemi, döviz kurlarının piyasalar içerisinde serbestçe değişim gösterebildiği döviz arzı ve döviz talebinin cari kura yansımaları sonucunda dengenin kendiliğinden olduğu bir kur sistemidir. Potansiyel dış açıklar döviz kurunun yükselmesine neden olurken, potansiyel dış fazlalar ise döviz kurunun düşmesine neden olarak dış borçlar dengesinin sağlanmasına yol açmaktadır (Okur, 2002: 44). Bretton Woods sistemi yerine geçen esnek döviz kuru sistemi, serbest piyasa mekanizmasının dövizde uygulanmış hali olarak düşünülebilmektedir (Darıcı, 2006).

Döviz kuru sistemi çıktı ve fiyat değişkenliğini etkileyebilir. Sabit döviz kuru oranları, varlık piyasalarında bir dalgalanma yaşandığında daha iyi bir dengeleyici olarak görülebilir. Ancak mal piyasasında yaşanan değişiklikler, makroekonomik dalgalanmaları tetikleyebilir ve bu durumda esnek kur sistemi daha avantajlı bir konuma gelir (Obstfeld, 1985: 370). Dünya genelinde 1960 yılı itibarı ile döviz kurları sabit ve enflasyon rakamları düşük durumdayken reel döviz kurunda oldukça az hareketlenme olduğu söylenebilir. Fakat 1970-1980 yılları arasında kalan dönemde esnek kur sisteminin, reel döviz kurlarının oldukça fazla değişkenlik göstermesine neden olduğu söylenebilir.

Bu sistemde yabancı para piyasaları üzerinde hiçbir hükümet müdahalesi yoktur denebilir. Ancak bu sistem de diğer sistemler belirli sorunlara sahiptir. Yaşanan en büyük sorunun döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar olduğu söylenebilir. 1973 yılı itibarıyla dünya ticaretinin büyük bir kısmını elinde bulunduran ülkeler esnek döviz kuru sistemine adapte olarak piyasa mekanizmasının, piyasa çözümlerinin hükümet kararlarının üzerinde olduğunu kabul etmiştir. Bazı kesimler ise sürekli değişen kurların belirsizlik yaratarak risklerin artacağı ve istikrarı bozucu etkisi olacağını savunmuştur (Polat, 2017: 5-6).

Türkiye'de de 2001 yılından itibaren kullanılmaya başlanan esnek döviz kuru sistemi, günümüzde de hala kullanılmaya devam etmektedir (Sarıkovanlık ve Gün, 2015: 101). Esnek döviz kuru sistemi teoride ideal bir sistem olarak görülse de uygulamaya geçildiğinde dış ticaret firmaları, yatırımcılar ve ithalat-ihracatçı kesimler tarafından tam esnek kur sistemine karşı çıkılabilmektedir. Bu nedenle dalgalı kur sistemine zaman zaman bazı kısıtlamalar ve müdahaleler getirilebilmektedir. Bu kısıtlamalar sonucunda oluşan alternatif kur sistemleri gözetimli dalgalanma, aralık içinde dalgalanma, serbest dalgalanma ve kaygan aralık sistemleri olarak sınıflandırılabilir (Darıcı, 2006).

a.Gözetimli Dalgalanma: Gözetimli dalgalanma merkez bankasının, merkez kur ve dalgalama boyutunu belirlediği, değişen koşullara ve mali göstergelere göre kurun dalgalanma boyutunun ayarlandığı kur sistemidir (Akgüç, 2018). Merkez bankasının gerekli gördüğü takdirde kura müdahale edebilme hakkı vardır. Ancak bu müdahalelere ilişkin önceden belirlenmiş bir kural mevcut değildir (Yalçınar, 2007: 12).

b.Aralık İçinde Dalgalanma: Bu sistemde kurların belirlenmiş bir aralık içerisinde serbestçe dalgalanmasına izin verilmektedir (Yalçınar, 2007: 12). Aralık içinde dalgalanan kur sistemi yapısı bakımından esnek ve sabit kur sistemlerinin bir birleşimi gibi görülebilmektedir. Bu yönüyle hem kur esnekliğini hem de kur istikrarını beraberinde getirebilmektedir. Aralık içinde dalgalanan kur sisteminde en önemli problem aralığın doğru belirlenmesidir. Çok dar bir aralık istikrarsızlığa yol açabileceği gibi sisteme olan güveni de etkileyebilecektir. Bu sistemin devamlılığı için güven olgusunun en önemli unsur konumunda olduğu söylenebilir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000: 3).

c.Kaygan Aralık: Kaygan aralık sistemin bir önceki sistemden en büyük farkı aralığın ortalama değerinin belirlenmemiş olmasıdır. Bu sistemde ortalama değer belli olmayan sürelerce ayarlanır ve gerek duyulduğu takdirde değişikliğe uğrayabilir (Yalçınar, 2007: 12). Genellikle yüksek enflasyon oranlarının hakim olduğu ekonomilerde uygulanan bu sistem sayesinde kurun aşırı değerlenmesini engellemek hedeflenmektedir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000: 3). Ancak merkez kurun ne zaman belirleneceğinin belirsiz olması, faiz oranlarında hareketlilik meydana getirebilmektedir. Bazı dönemlerde bazı ülkeler tarafından kullanılmış olsa da sistemin yapısından kaynaklı yol açtığı belirsizlikler nedeniyle kaygan aralık sistemi diğer alternatiflerin gerisinde kaldığı söylenebilir (Doğru, 2006: 25).

d. Serbest Dalgalama: Serbest dalgalanan kur sistemi, ülke parasının değerinin tamamen piyasa tarafından belirlendiği, döviz piyasasına yapılan müdahalelerin kurların düzeyi için değil, piyasadaki gereksiz dalgalanmaları önlemek için yapıldığı bir sistemdir. Serbest dalgalanan kur sisteminin enflasyona çok elverişli bir sistem olması nedeniyle oldukça riskli bir döviz kuru sistemi olduğu söylenebilir(Özdemir ile Şahinbeyoğlu, 2000: 2).

1.2. DEVALÜASYON KAVRAMI

Devalüasyonun sabit kur sistemi kullanan ülkelerde idari bir kararla uygulanan, paranın değerini düşürmeye yönelik bir çalışmadır. Sabit kur sistemi, döviz kurlarının idari bir kurum, kuruluş ya da doğrudan hükümet tarafından belirli bir dönem için düzenlendiği ve bir diğer karara kadar sabit kaldığı bir kur sistemidir. Bu nedenle devalüasyon operasyonlarının ancak bu kur sisteminde mümkün olduğu söylenebilir.

Devalüasyon, en temel tanımı ile milli paranın değerinin yabancı para cinsinden düşürülmesi anlamına gelmektedir. Devalüasyon kararı alınmasındaki öncül amaç ihracat ürünlerinin fiyatını azaltarak daha fazla ihracat yapılmasını ve ithalatı pahalı hale getirerek, ithalatın azaltılmasını sağlamaktır. Bu sayede vatandaşın yerel ürünlere yönelmesi beklenmektedir. Böylece dış ticarete ilişki içerisinde olduğumuz ülkelere daha fazla ürün ihracat edilmesi sağlanarak dış ticaret gelirlerimiz artacak, ithal ettiğimiz ürünlerin azalması sonucunda da dış borçlarımız azalarak dış ticaret dengesi sağlanabilecektir. Bu doğrultuda bir ülkeyi devalüasyon kararı almaya iten en önemli nedenlerin başında ödemeler dengesindeki açıklar ve cari işlemler açığının büyük seviyelere ulaşmış olması söylenebilir. Örneğin, 7 ağustos 1970 tarihinde alınan bir kararla Türk lirasının değerinin düşürülmesine karar verilmiş ve resmi bildiri de devalüasyonun ödemeler bilançosundaki açıkları kapayacağı, gelir dağılımındaki adaleti sağlayacağı ve sanayileşmeye hız vereceğine inanıldığı belirtilmiştir (Öney, 1970: 189).

Geleneksel yaklaşımlar da reel döviz kurlarının devalüe edilmesinin ekonomi üzerinde genişletici ve pozitif yönlü etkileri olduğunu söylemektedir. Bu yaklaşıma göre üretilen malları yurtdışına ucuza satıyor olmanın ihracatı arttıracığı ve ithal ürünlerin ülke ekonomisinde daha pahalı hale gelmesinin ithalatı azaltacağı söylenebilir. Bununla birlikte de, ihracat ağının genişlemesi sonucunda ülke ekonomilerinin dış dünyaya daha entegre bir hale geleceği savunulmaktadır. Böylece dışa yönelik bir sanayileşme stratejisinin ortaya çıkması, yabancı sermaye girişlerinin artmasını sağlayabilir. Yaşanan tüm bu etkilerin sonucunda da dış ticaret açıklarının azalması, hatta sürdürülebilir bir kalkınmanın meydana

gelmesi sonucu dış ticaret açıklarının kapanma yoluna girmesi bile gerçekleşebilir (Çatık, 2006: 2).

Yalnızca dış ticaret açıklarını kapamaya yönelik amaçların devalüasyon kararı alınmasına neden olduğunu söylemek doğru bir ifade olmayabilir. Devalüasyon kararı alınmasında birçok farklı neden vardır. Genellikle ülke ekonomilerinde şiddetli ve sıklıkla ortaya çıkan para şokları, dengesiz iç politikalar ve ticaret hacmini genişleterek daha geniş bir ticari ağa yayılma çabasının da devalüasyon kararı alınmasında etkili olduğu söylenebilir (Lizondo ve Montiel, 1989. 183-184). Ayrıca devalüasyon kavramı tek başına bir kriz olgusunu ifade etmemektedir. Daha çok ekonomik krizlerin yaşandığı ve ekonomik göstergelerin genelinde gerileme yaşandığı dönemlerde bir çözüm yolu olarak kullanılabilir. Bu durum da devalüasyonun uygulanma nedenlerinden bir diğerinin de ülke ekonomilerinde yaşanan krizler olduğunu gösterebilmektedir (Aktan ve Şen, 2001: 1228).

Devalüasyonun ülke ekonomileri üzerinde her zaman beklenen olumlu etkilere ulaşabildiğini söylemek mümkün değildir. Devalüasyon uygulanması sonucunda ithal malların fiyatlarında artışlar yaşanabilir (Bayındır, 1997: 61). Devalüasyonun bu özelliği nedeniyle, pahalılaştıran ithal mallara olan talebin azalması ve vatandaşların beklenildiği üzere yerli ürünlere yönelmesi mümkündür. Ancak yerel ikamesi olmayan ürünlerin daha pahalıya alınması özellikle de üretimde dışa bağımlı ülkeler için oldukça büyük sorunlara yol açabilir ve uzun vadede enflasyonist baskıların oluşmasına neden olabilir (Karagöz ve Deniz, 2014: 2). Tüm bunlardan yola çıkarak devalüasyon kararı alınmasının ardından iki farklı sonuca ulaşılacağı söylenebilir. Bunlardan ilkinde ticaret dengesinin iyileşerek ihracatın artması ve ithal ürünlere yönelimin azalması gerçekleşebilir. İkincisi ise yerel hizmetlerin maliyetlerinin yükselmesi nedeniyle enflasyonun tetiklenmesi ve bu nedenle beklenen olumlu etkilerin azalması ile sonuçlanabilir. Bunun da dış istikrar için bir tehdit olduğu savunulmuştur (Rafindadi ve Yusof, 2014: 820).

Devalüasyonun ekonomiler üzerinde gerek olumlu, gerekse olumsuz birçok etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle dış ticaret açıkları ve buna paralel olarak ekonomik büyüme ile ilişkilendirilen devalüasyondan istenen etkilerin oluşabilmesi için belirli koşulların sağlanması gerekmektedir.

1.2.1. Devalüasyonun Başarılı Olabilmesi İçin Gereken Koşullar

Devalüasyonun başarılı olabilmesi için belirli koşulların sağlanması gerektiği söylenebilir. Bu koşullar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Saatçioğlu, 2001: 19-20; Çelebi, 2001: 56).

1. Arz ve talep esnekliklerinin yüksekliği: Marshall-Lerner koşulu olarak da adlandırılan bu koşul ihracat ürünlerine olan yurtdışı talep esnekliği ve ithal ürünlere olan yurtiçi talep esnekliği toplamının 1'den büyük olması gerektiğini söyler. Çünkü devalüasyon kararı ile birlikte ihracat artacaktır. Ayrıca devalüasyon sonrasında ithal ürünlerin fiyatlarında yaşanan artış sonucunda ihracat mallarına olan yerel talep artacaktır ve eğer bu talebi karşılayabilecek kadar ürün yoksa ülke içerisinde enflasyonist bir durum oluşabilecektir. Bu nedenle ya mal stoğu bulunması ya da ihracat mallarına olan arzın da talep ile birlikte artış göstermesi gerekmektedir.

2. İç fiyatların sabit tutulması zorunluluğu: Bu koşul bir önceki koşulda benzerlik göstermektedir. Ekonomi, bir ürüne olan talep ne kadar artarsa o ürünün fiyatının o kadar artacağını söyler. İhracatın artması nedeniyle stokların da yetersiz kalması durumunda üretilen ürünler yetersiz kalırsa fiyatlarda da artış yaşanabilir. Ayrıca hammadde açısından ithalata bağımlı ülkelerde üretim maliyetlerinin artması da enflasyonist baskıların artmasına neden olabilir.

3. Tüketici alışkanlıklarını göz önünde bulundurmak: Eğer ülkedeki tüketicilerin ithal ürünlere olan bağımlılığı yüksekse ya da tüketicilerin tercih ettiği ürünlerin yerel ikameleri yoksa ithalat beklenen seviyelerde azalmayacak ve ithalat ürünleri devalüasyondan kaynaklı olarak daha yüksek fiyatlarla ithal edilebilecektir.

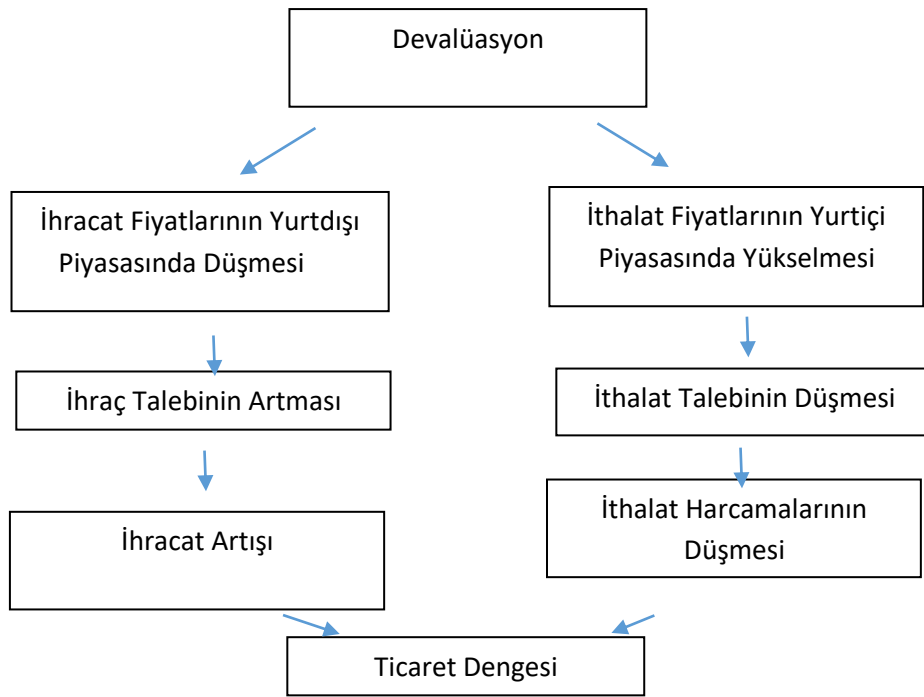
Devalüasyonun başarılı olabilmesi için gereken tüm koşullar Marshall-Lerner ve J eğrisi ile ilişkilendirilebilmektedir. Marshall-Lerner koşulu ve J eğrisine dair bilgiler aşağıda yer almaktadır.

1.2.2. Devalüasyonun Olumlu Etkileri

Bir ekonomide devalüasyonun istenen olumlu etkilere ulaşabilmesi için, arz esnekliğinin sonsuz olduğu varsayımı göz önüne alınarak, Marshall-Lerner koşuluna göre ithalat talebinin fiyat esnekliği ile ihracat talebinin fiyat esnekliğinin toplamının birden büyük olması gerekir (Hepaktan, 2009: 42). Devalüasyonun ancak bu koşullar altında dış

ticaret açıklarını kapatmaya olumlu katkı yapabilecektir. Yani daha basit bir tanımla ancak bir ülke parasının reel olarak değer kaybetmesi durumunda dış ticaret açıklarının olumlu yönde etkileneceği söylenmektedir. Çünkü nominal değer kayıpları ait olduğu ülkenin enflasyon oranlarını hesaba katmaz.

Devalüasyon uluslararası rekabeti arttıran ve bu özelliği ile ticaret dengesinin güçlenmesini sağlayan bir karardır. Devalüasyon doğru şekilde uygulanırsa dış ticaret dengesi de bundan olumlu şekilde etkilenecektir (Şekil 2).

Şekil 2: Devalüasyon Uygulamalarının Olumlu Etkileri.

Kaynak: Altınok S. ve Çetinkaya M. (2003). Devalüasyon ve Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları ve Sonuçları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 47-64.

Şekilde de görüldüğü gibi eğer devalüasyon için gerekli koşullar sağlanabilirse devalüasyon zincirleme bir etki yaratarak ekonomiye olumlu bir katkıda bulunabilecektir. Bu katkılar şu şekilde sıralanabilir;

1. İhracat fiyatları yurtdışı piyasalarında düşebilir,
2. İhracat fiyatlarının düşmesi sonucunda, devalüasyonu uygulayan ülke rakip ülkelere kıyasla daha cazip bir pazar hale gelebilir,

3. Sonuç olarak ihracat önemli bir artış gösterebilir,
4. Milli paranın değer kaybetmesi sonucu ithalat fiyatları yurtiçi piyasasında yükselebilir,
5. İthalat fiyatlarının yükselmesi, ithalata ilişkin talebin düşmesine neden olabilir,
6. İthalat talebinin düşmesi sonucunda ithalat harcamalarının azalmasına neden olabilir,
7. Tüm bunlar sonucunda da istenen ticaret dengesi hedefine ulaşılabilir.
8. Ayrıca ithal ürünlerin fiyatlarında yaşanacak artışlar, üreticilerin ve tüketicilerin yerel ürüleri daha fazla tercih etmesini sağlayabilecektir.

Tüm bu olumlu sonuçlar Marshall-Lerner koşulu ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişkiyi daha açık bir şekilde gösterebilmektedir. Reel kurun değer kaybetmesi ülke içi malların devalüasyon sonucu dışarıdaki mallara göre ucuzluyor olması dış ticaret dengesini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Baldemir ve Keskiner, 2004: 57).

1.2.3. Devalüasyonun Olumsuz Etkileri

Devalüasyon çok tartışılan bir konu olsa da bugüne kadar birçok gelişmekte olan ülke devalüasyonu bir büyüme stratejisi olarak kullanmıştır. Ancak özellikle üretim ve ticarete dışa bağımlı olan birçok ülke tarafından uygulanan devalüasyonlar istenen sonuçlara ulaşamamış hatta pozitif sonuçlarından çok negatif sonuçlar ortaya çıkmıştır (Genye, 2011:9).

Devalüasyonun olumsuz etkilerine ilişkin bilgiler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Syedv.d., 2015: 2137);

1. Devalüasyon ithalat fiyatlarını arttırarak yeterli arza sahip olmayan yerli ürünlere olan talebi arttırabilir,
2. Yerli ürünlere olan talep sonucunda iç fiyatlarda artış meydana gelebilir,
3. İç fiyatlarda yaşanan artışın uzun döneme yayılması sonucu enflasyon durumu ortaya çıkabilir,
4. Hükümetler enflasyonu kontrol altına alabilmek amacıyla faiz oranlarını yükseltmek zorunda kalabilir,
5. Devalüasyon kararı alan bir ülke diğer ülkeler tarafından zayıflık izleri taşıyabilir,
6. Diğer ülkeler tarafından zayıf görünen ülkeye yapılacak yatırımlar da gittikçe azalabilir.
7. Yatırımların azalması sonucu ülkenin ekonomik hacmi küçülebilir.

Tüm bunların dışında devalüasyonun zamanlamasının da çok iyi olması gerekmektedir. Rakip ülkelerin aynı dönem içerisinde benzer bir uygulamayı takip etmeleri durumunda devalüasyondan beklenen yararlar sınırlı kalabilir. Bu durumda ekonomik koşullar devalüasyon uygulayan ülkenin lehinesonuçlacaktır. Devalüasyonun uygulanacağı sürenin de çok iyi belirlenmesi gerekmektedir. Uzun dönemde devalüasyon uygulanan ekonomilerde genişletici etkiler yerine ekonomiyi daraltıcı etkiler ortaya çıkabilmektedir. Devalüasyonun işsizliği azaltma, ekonomik hacmi genişletme ve yaşam standartlarını iyileştirme etkileri ancak kısa dönemde gerçekleşebilecektir (Kaya, 2015: 171).

1.2.4. Milli Paranın Değer Kaybı ve Devalüasyon İlişkisi

Günümüzde ülkelerin büyük bir çoğunluğu tarafından uygulanan esnek kur sisteminde devalüasyon kararları bir idari karar ile belirlenmemektedir. Esnek kur sisteminde devalüasyon kararını piyasa mekanizması kendisi vermektedir. Bu nedenle esnek kur sisteminde milli paranın, yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi yalnızca ‘‘paranın değer kaybı’’ olarak anılmaktadır. Ancak esnek kur sisteminde kararlar bir idari birim tarafından veriliyor olmasa da, her iki durumda temelinde milli paranın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesiyle sonuçlanması nedeniyle benzer özellikler göstermektedir. Hatta literatür taramalarında yabancı kaynaklarda paranın değer kaybı olgusunun günümüzde de devalüasyon olarak işlendiği görülebilmektedir. Aynı devalüasyonda olduğu gibi paranın değer kaybettiği durumlarda dışarıya satılan ürünlerin sayısının artması ve bu durum sonucunda ihracatçıların kazançlarında artış yaşanması beklenmektedir. Ancak bu durum her ürünün daha fazla kazandıracacağı anlamına gelmemektedir. Satılacak ürünlerin yabancı ülkedeki talep esnekliği de önemlidir. Paranın değer kaybını ithalat açısından değerlendirdiğimizde ise ihracatın tam tersi olarak ithal ürünlerin fiyatında yaşanacak artışın o ülke vatandaşlarının satın alma davranışlarını değiştirmesi ve yerli ürünlere yönelmesini sağlayabilmektedir. Ancak petrol, doğalgaz gibi enerji kaynaklarının dışarıdan elde edildiği gelişmekte olan ülkelerde yabancı paranın değer kazanması özellikle sanayi sektöründeki maliyetleri arttırması nedeniyle enflasyonist baskılara yol açabilecektir (Eğilmez, 2013). Ayrıca paranın değer kaybı, uluslararası ticaret yapan firmaların daha az rekabetçi hale gelmelerine neden olacaktır ve bu nedenle firmaların maliyetleri düşürmesi için daha az teşvik ortaya çıkacaktır. Bu durumda aynı devalüasyonda olduğu gibi uzun vadede maliyetlerin artmasına ve enflasyonun yükselmesine yol açabilecektir (Shahv.d., 2015: 2137).

Paranın değer kaybının dış ticaret üzerinde meydana getirdiği değişimler ele alındığında öncelerde kur artışı ile birlikte dış ticaret açıklarının arttırdığı, uzun dönemde ise açıkları kapattığından bahsedilebilir. Ulusal para eğer mevcut denge sınırından daha büyük oranda bir değer kaybı ile karşılaşırsa ekonomiye olumsuz etkileri artabilir. Bu nedenle paranın değer kaybının olumsuz etkilerini en aza indirebilmek için hem üreticiler hem de tüketiciler en kısa sürede kur artışlarına ayak uydurmalıdır (Yaman, 2018:51).

1.2.5. Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları

Gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin önüne geçebilmek amacıyla yapılacak politikaların ekonomik büyümeyi hızlandırabileceği öngörülmektedir ancak büyümenin hızlanması özellikle ithal ürünlere olan bağımlılığın artması sonucu dış ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etkilere neden olabilecektir. Bu gibi durumlarda rekabetçi bir reel döviz kuru uygulaması geliştirme sürecini kısıtlayarak darboğazın rahatlmasına yardımcı olabilecektir. Yani reel döviz kurunun düşüklüğü ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır ve bu ilişki gelişmekte olan ülkelerde daha güçlü bir durumdadır (Rapettiv.d., 2011:2).

Türkiye’de Cumhuriyeti’nin kuruluşundan günümüze kadar gelen dönemde döviz kurlarındaki dengesizlikleri ve dış ticaret açıklarını azaltabilmek amacıyla birçok operasyon uygulanmıştır. Bu operasyonların bazılarının doğrudan milli paranın değerini düşürerek ihracatı arttırmaya ve bu sayede dış ticaret dengesini sağlamaya yönelik olduğu, bazılarının ise döviz kuru sistemlerini değiştirerek, döviz kurlarının, döviz arz ve talebi aracılığıyla doğrudan piyasa mekanizması tarafından belirlenmesini sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir.

Türkiye’de 1980 yılına kadar sabit kur sisteminin uygulandığı ve bu dönemde dış ticaret dengesini sağlamak amacıyla uygulanan politikaların genellikle milli paranın değerini düşürmeye yönelik olduğu söylenebilir. 1980 yılının ardından ise uygulanan istikrar programları neticesinde döviz kuru sistemlerinde radikal değişikliklere gidilerek ekonomik istikrarın sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Türkiye’de döviz kurlarını ilgilendiren politikalar ve kararlar kronolojik olarak aşağıda yer almaktadır.

1.2.5.1. Türkiye’de Uygulanan Devalüasyon Operasyonları (1931-1970)

Devalüasyon Türkiye için hem ekonomik hem de politik olarak oldukça tartışmalı bir konudur. Döviz kuru sistemlerinde değişikliğe gidilene kadar neredeyse Türkiye’de

yaşanan tüm ekonomik krizler beraberinde devalüasyon kararını getirmiştir. Ancak ne yazık ki alınan hiçbir devalüasyon kararı beklenen faydayı sağlayamamıştır. Türkiye 1931, 1946, 1958, 1970 yıllarında olmak üzere toplam dört adet devalüasyon operasyonu uygulamıştır (Karagöz ve Deniz, 2014: 4). Literatür üzerinde yapılan incelemelerde 1931 yılında gerçekleşen devalüasyonun kimi kaynaklarca tam bir devalüasyon operasyonu olarak kabul görmemesi nedeniyle, ilk devalüasyon 1946 yılında yapılan devalüasyon olarak kabul edilebilmektedir. Bu nedenle tüm merciiler tarafından kabul edilen üç adet devalüasyon operasyonu olduğundan da bahsedilebilir.

Türkiye’de sabit kur sisteminin uygulandığı 1980 yılına kadar uygulanan devalüasyon operasyonlarına ve döviz kurlarının değişim oranlarına ilişkin bilgi aşağıdaki gibidir;

Tablo 1: Türkiye’de Uygulanan Devalüasyonlar ve Oranları

<i>Yıllar</i>	<i>Düşürülme Oranı</i>	<i>Bir Doların Eski Değeri</i>	<i>Bir Doların Yeni Değeri</i>
1946	%115	1.30 TL	2.83 TL
1958	%221	2.80 TL	9.02 TL
1970	%66,6	9.02 TL	15.00 TL

Kaynak: Kökden, U. (1970). Devalüasyon 1970 Yahut Bir Sistemin Üçlü İflası, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 29.

Tablo incelendiğinde uygulanan devalüasyonların o dönemde Türkiye’nin dış ticaretinde kullandığı dolar üzerinden yapıldığı görülebilmektedir. Ayrıca 1931 yılında belirlenen 1 dolar = 1.31 TL eşdeğerliliği ikinci dünya savaşı dönemlerine kadar devam etmiştir. Ardından 1946 yılında uygulanan devalüasyon operasyonu sonucunda dolar kurunun %115’lik bir değişim oranı ile 2.80 TL’ye, 1958 yılında ise %221 oranında bir değişim ile 9.02 TL’ye kadar yükseldiği görülmektedir. 1970 yılında ise değişim oranı %66,6 ile en küçük devalüasyon uygulanmış olsa dahi 1 dolar, 15 TL’ye eşitlenerek o güne kadar ulaşılan en yüksek kur değerine ulaşılmıştır.

1. İlk Devalüasyon Dönemi: 1931 Devalüasyonu

1929 yılının ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve dış ticaret politikalarında çok büyük değişiklikler uygulanmıştır. Bu dönemde ekonomi politikalarının temel hedefi, kendi kendine yetebilecek bir ekonomik yapıyı oluşturmak olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda 1931 yılında doların fiyatı 211 kuruş olarak ayarlanarak Türkiye tarihinin ilk devalüasyonu gerçekleşmiştir (Altınok ve Çetinkaya, 2003:6). Uygulanan devalüasyonun sonuçlarına dair detaylı bilgiye ulaşabilmek için dış ticaret verilerine bakmamız faydalı olacaktır. Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından ilk devalüasyon hareketinin etkilerini göstermeye başladığı 1932 yılına kadar oluşan dış ticaret verileri aşağıdaki tablodan incelenebilir (Tablo 1).

Tablo 2: Dış Ticaret Verileri 1923-1932 (Bin ABD Doları)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değer	(%)
1923	50.790		86.872		-36.082	137.662	58,5
1924	82.435	62,3	100.462	15,6	- 18.027	182.897	82,1
1925	102.700	24,6	128.953	28,4	- 26.253	231.653	79,6
1926	96.437	-6,1	121.411	-5,8	- 24.974	217.848	79,4
1927	80.749	-16,3	107.752	-11,3	- 27.003	188.501	74,9
1928	88.278	9,3	113.710	5,5	- 25.432	201.988	77,6
1929	74.827	-15,2	123.558	8,7	- 48.731	198.385	60,6
1930	71.380	-4,6	69.540	-43,7	1.840	140.920	102,6
1931	60.226	-15,6	59.935	-13,8	291	120.161	100,5
1932	47.972	-20,3	40.718	-32,1	7.254	88.690	117,8

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/>

Cumhuriyetin kuruluşundan, birinci devalüasyon operasyonu olarak kabul edilebilen 1931 yılına kadar gerçekleşen dış ticaret istatistiklerine bakıldığında, ihracat ve ithalat rakamlarının dalgalı bir seyir izlediği ve bunun sonucunda ihracatın ithalatı karşılama oranında devamlı olarak büyük değişiklikler yaşandığı görülmektedir. 1931 yılında uygulanan devalüasyon kararı ile birlikte yaşanan gelişmelere bakıldığında ithalatın oldukça büyük bir düşüş ile istenen seviyelere ulaştığından söz edilebilir. Ancak beklenenin aksine ihracatın da ithalat ile paralel olarak büyük bir düşüş yaşadığı gözlemlenmektedir. Yine de 1931 devalüasyonunun etkisini göstermeye başladığı 1932 yılına göz atıldığında, o döneme

kadar ‘*ihracatın ithalatı karşılama oranı*’ göstergeleri içerisinde en yüksek seviyeye ulaştığından söz edilebilir. Bu durumda ihracat rakamlarında azalma yaşanmış olsa da ithalattaki düşüş oranının ihracata göre daha fazla olduğu söylenebilir.

1931 yılında uygulanan bu devalüasyonun dönemin şartlarından kaynaklı olarak kısa vadeli bir düzeltme hareketi mi, yoksa devalüasyon mu olduğu günümüzde bile hala tartışılan bir konudur. Birçok kaynak devalüasyon kavramına en uygun operasyonun 7 Eylül 1946 yılında yapılan operasyon olduğunu savunmaktadır (Çelebi, 2001: 59).

2. 7 Eylül 1946 Devalüasyonu

İkinci Dünya savaşının sona ermesi ile birlikte ortaya çıkan gelişmeler dönemin iktidarını yeni ve radikal bir ticari düzenlemeye gitmek zorunda bırakmıştır. Dönemin başbakanı 14 ağustos 1946 tarihinde hükümet programı kapsamında bir açıklama yaparak ilk hedeflerinin savaş şartları nedeniyle bozulmuş olan ticari düzeni tekrar işleyen bir hale getirebilmek için ticari sınırlamaların kaldırılarak, çok taraflı ve daha geniş bir çerveye ticaret yapmayı sağlayan serbest dövizle ticaret sistemine geçiş yapılacağını açıklamıştır (Tuna, 2007: 95). Bu hedefler doğrultusunda uygulamaya koyulan devalüasyon ile birlikte ABD dolarının fiyatı %116’lık bir artış ile 1,30 liradan, 2,83 liraya çıkarılmıştır. Bu devalüasyonu kendisinden sonra uygulanan devalüasyonlardan ayıran en büyük fark devalüasyonun döviz sıkıntısının olmadığı bir dönemde gerçekleşmiş olmasıdır (Arat, 2003: 37). 1946 devalüasyonu da ihraç malların olan arzın ve ithal mallara olan talebin esnek olmaması sebebiyle kendisinden sonra gelen diğer devalüasyon operasyonları başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Saatçioğlu, 2001). 1938-1947 yılları arasında dış ticarete ilişkin veriler aşağıdaki tablodan izlenebilir (Tablo 3).

Tablo 3. Dış Ticaret Verileri 1939-1947 (Bin ABD Doları)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değer	(%)
1939	99 647	-13,4	92 498	-22,2	7 149	192 145	107,7
1940	80 904	-18,8	50 035	-45,9	30 869	130 939	161,7
1941	91 056	12,5	55 349	10,6	35 707	146 405	164,5
1942	126 115	38,5	112 879	103,9	13 236	238 994	111,7
1943	196 734	56,0	155 340	37,6	41 394	352 074	126,6
1944	177 952	-9,5	126 230	-18,7	51 722	304 182	141,0
1945	168 264	-5,4	96 969	-23,2	71 295	265 233	173,5
1946	214 580	27,5	118 889	22,6	95 691	333 469	180,5
1947	223 301	4,1	244 644	105,8	- 21 343	467 945	91,3

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/>

İkinci Dünya Savaşının patlak verdiği 1939 yılından, sona erdiği 1945 yılına kadar olan veriler ele alındığında, Türkiye ihracatının bu dönem boyunca ithalatına oranla hep daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum da önceden bahsedildiği gibi ülkenin aslında döviz ihtiyacı olmadığını da gösterir niteliktedir. Ayrıca ihracatın ithalattan daha fazla olması nedeniyle, dış ticaret dengesinin de bu dönem içerisinde hiç açık vermediği de söylenebilir. Devalüasyon kararının alındığı 1946 yılı itibariyle ihracat oranlarının artış göstermeye başladığı görülmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna denk gelen bu dönemde ihracatın artmış olmasının yalnızca devalüasyondan kaynaklandığını söylemek pek mümkün olmayabilir.

Devalüasyon sonrası dönemde gerçekleşen ithalata bakıldığında ise özellikle 1947 yılında ithalatta ciddi bir artış olduğu ve yapılan ithalatın bir önceki yılın iki katını bile aştığı görülebilmektedir. Bu durumun devalüasyon operasyonu uygulayan ülkeler için beklenen ya da istenen bir sonuç olmadığı söylenebilir. 1946'da alınan devalüasyon kararı kısa vadede istenen sonuçlara ulaşmış gibi görünse dahi, 1947 yılı itibariyle ithalatın büyük oranda arttığı ve yıllar sonra ilk kez ithalat rakamlarının, ihracat rakamlarının üstünde

seyrettiği, ayrıca 1947 yılında, yıllar sonra ilk kez dış ticaret dengesinin açık verdiği söylenebilir.

3. 4 Ağustos 1958 Devalüasyonu

1957 yılında ard arda üçüncü defa genel seçimleri kazanarak iktidara gelen dönemin hükümeti, seçimlerin bir yıl ardından 1958 yılına denk gelen tarihte geleceğe yönelik kalkınma politikalarını dört madde halinde sıralamıştır.

- a) Nakit iktisadına ilişkin ileri bir Pazar yaratmak,
- b) Verimli bir sanayi kurabilmek için ana tesislerini kurmak,
- c) İleri bir pazarın ve temel tesislerin kurulmasından istifade ederek Türkiye sanayisini geliştirmek,
- d) Madenleri değerlendirmek için hizmetler yapmak. (Evsile, 2018:64).

Alınan karar ile milli paranın değeri, yabancı paralara göre %221.4 oranında azalarak 1 dolar 9.02 TL'ye denk gelecek şekilde ayarlanmıştı. Bu devalüasyon kararı kısa dönemde etkisini gösterememiş, ancak üç yıllık bir gelişme sürecini geride bıraktıktan sonra olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır. Buna rağmen diğer devalüasyonlarda olduğu gibi istenilen hedeflere tam anlamıyla ulaşılamamıştır (Altınok ve Çetinkaya, 2003: 57). Bunun en temel nedeni ise ihracat tıkanıklığına karşı her ne kadar faydalı bir çalışma olmuş olsa da üretimde kullanılan zorunlu ithal malların fiyatlarında yaşanan değışimler, bir süre sonra iç fiyatların yükselmesine ve ekonomik istikrarın bozulmasına, dolayısıyla enflasyon durumunun ortaya çıkmasına neden olmasındır (Çelebi, 2001: 60).

1950 yılından 1959 yılına kadar olan dış ticaret verileri aşağıdaki tabloda incelenebilir (Tablo 4).

Tablo 4. Dış Ticaret Verileri 1950-1959 (Bin ABD Doları)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değer	(%)
1950	263 424	6,3	285 664	-1,6	- 22 240	549 088	92,2
1951	314 082	19,2	402 086	40,8	- 88 004	716 168	78,1
1952	362 914	15,5	555 920	38,3	- 193 006	918 834	65,3
1953	396 061	9,1	532 533	-4,2	- 136 472	928 594	74,4
1954	334 924	-15,4	478 359	-10,2	- 143 435	813 283	70,0
1955	313 346	-6,4	497 637	4,0	- 184 291	810 983	63,0
1956	304 990	-2,7	407 340	-18,1	- 102 350	712 330	74,9
1957	345 217	13,2	397 125	-2,5	- 51 908	742 342	86,9
1958	247 271	-28,4	315 098	-20,7	- 67 827	562 369	78,5
1959	353 799	43,1	469 982	49,2	- 116 183	823 781	75,3

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/>

1950 yılından 1959 yılına kadar olan dönemde dış ticaretin yine önceki dönemlerde olduğu gibi oldukça dalgalı olduğu ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının %63 ile %92 arasında olduğu görülebilmektedir. Dönemin hükümetinin ilk kez seçildiği 1950 yılından sonra bu oranın bir daha kendisinden önceki seviyelere ulaşamadığı, ancak devalüasyon öncesi dönemde %86,9 ile 1950 yılı oranlarına oldukça yaklaştığı görülmektedir. 1958 yılında alınan devalüasyon kararının ardından ihracatta beklenen artışların %43,1 oranında yaşandığı söylenebilir. Ancak ithalat da, ihracata paralel olarak olarak %49,2'lik bir artış yaşanmıştır ve devalüasyon kararının alındığı yıldan sonra dış ticaret açıkları bir önceki yıla göre daha büyük bir oranda seyretmiştir.

4. 10 Ağustos 1970 Devalüasyonu

1958 yılında uygulanan son devalüasyonun üzerinden 12 yıl geçtikten sonra dönemin hükümeti %66 oranında üçüncü büyük devalüasyonu gerçekleştirmiştir. Bu devalüasyonun ihracatı arttırmak, ithalatı kısıtlamak, turizm gelirlerinin artmasını sağlamak gibi faydalara ulaşmış olsa da diğer devalüasyonlarda da olduğu gibi milli sermaye

yetersizliği, finansman eksikliği, ekonomik ve sosyal bir çok nedenden dolayı yine beklenen sonuca ulaşılamamıştır (Çelebi, 2001: 61). Devalüasyon milli para cinsinden ithal malları pahalılaştırmış, Türk ekonomisinin büyümesi ve gelişmesi için zorunlu durumda olan ithal malların fiyatları artmış (Bulutay,1973:131), Türk Lirasının değerinin düşürülmesinin ardından üretim maliyetlerinin de artması gibi nedenlerle birçok ürüne zam uygulanmış, halkın alım gücü düşmüş ve enflasyon durumu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ihtiyaç duyulan ithal ürünlere olan gereksinim beklenenin aksine artmış ve ithalatı düşürmek hedeflenirken ithalat önceki seviyelerin de üstüne çıkmıştır. Dönemin hükümeti zamlar ve ekonominin kötü gidişi konusunda önlemler almaya çalışmış olsa da gidişatı tersine çevirememiştir ve sonunda devalüasyonun istenen sonucu veremeyeceğini açıklamışlardır. Böylece esnek kur sistemine geçişin öncesi uygulanan son büyük devalüasyon olma özelliğini taşıyan 1970 devalüasyonu da ekonomide beklenen istikrarı sağlayamamıştır (Öz Karavar, 2018: 389).

1962 yılından, 1971 yılına kadar gerçekteşen dış ticarete ilişkin veriler aşağdaki tabloda incelenebilir (Tablo 5).

Tablo 5. Dış Ticaret Verileri 1962-1971 (Bin ABD Doları)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değer	(%)
1962	381 197	9,9	619 447	22,1	- 238 250	1 000 644	61,5
1963	368 087	-3,4	687 616	11,0	- 319 529	1 055 703	53,5
1964	410 771	11,6	537 229	-21,9	- 126 458	948 000	76,5
1965	463 738	12,9	571 953	6,5	- 108 215	1 035 691	81,1
1966	490 508	5,8	718 269	25,6	- 227 761	1 208 777	68,3
1967	522 334	6,5	684 669	-4,7	- 162 335	1 207 003	76,3
1968	496 419	-5,0	763 659	11,5	- 267 240	1 260 078	65,0
1969	536 834	8,1	801 236	4,9	- 264 403	1 338 070	67,0
1970	588 476	9,6	947 604	18,3	- 359 128	1 536 081	62,1
1971	676 602	15,0	1 170 840	23,6	- 494 239	1 847 442	57,8

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/>

Tabloda yer alan bilgiler ışığında 1962 yılından 1971 yılına kadar 63 ve 68 yılları hariç her yıl ihracat oranlarının bir önceki yıla göre arttığı görülmektedir. Ancak bu dönemde artık ihracatta yaşanan artışların ithalattaki artışa oranla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Dış ticaret dengesine de bakıldığında her yıl dış ticaret açığı verildiği ve ihracatın, ithalatı karşılama oranının dönem dönem %50'ler seviyesine kadar düştüğünü görülmektedir. Devalüasyon kararının alındığı 1970 yılı itibariyle ihracat oranında %15'lik bir artış yaşanmış olsa da ithalat %23'lük bir artış yaşayarak rekor rakamlara ulaşmıştır.

Sabit kur sisteminin uygulandığı dönemde uygulanan dört büyük devalüasyon uygulamasına da bakıldığında devalüasyon kararlarının ardından ihracat seviyelerinde bir artış yaşandığı görülse de ithalattaki artışın, ihracata oranla daha fazla olması devalüasyonlardan beklenen sonuçlara ulaşamadığını göstermektedir. Bunun en önemli nedenleri arasında ülkenin gerek üretimde, gerekse tüketici ihtiyaçlarının karşılanmasında ithal ürünlere olan bağımlılığı gösterilebilir. Bu gibi nedenlerle sabit kur sistemini olduğu dönemde ihracatın ithalatı karşılama gücü %117 seviyelerinden, %53 seviyelerine kadar düşmüş ve düşmeye devam eden bir seyir izlemiştir. Ardından 1980 yılının Ocak ayında alınan bir karar neticesinde Türkiye ekonomisi devalüasyonu da içine dahil eden bir iktisadi operasyon ile oldukça radikal ekonomik önlemler almış ve bu ekonomik önlemler tarihe adını 24 Ocak Kararları olarak yazdırmıştır.

1.2.6. Türkiye'de 1980 Sonrası Döviz Kuru Politikaları

Dövizin serbestçe alınıp satılabilmesi ya da diğer bir deyişle dönüştürülmesi konvertibilite olarak adlandırılmaktadır. Konvertibilite kelime anlamı olarak "çevirme" ya da "dönüştürme" olarak tanımlanabilmektedir. İktisadi olarak ele alındığında ise konvertibilite bir ülke parasının döviz piyasaları içerisinde yer alan yabancı paralar veya altın, çek, poliçe gibi ödeme araçlarına dönüştürülebilmesini ifade etmektedir. Yani isteyen her bireyin, istediği amaç doğrultusunda o ülke parasını, istediği bir ülkenin parasına dönüştürebilme serbestliğidir (Bilgili, 1992: 166). Konvertibilite bu tanımla oldukça geniş bir kapsamı ele alabilmektedir. Bu nedenle, bu tanım bazı kaynaklarda tam konvertibilite diye de adlandırılabilir. Çünkü para otoriteleri genellikle bir ulusal paranın diğerine dönüştürülmesini bazı şekillerde kısıtlamalar koyabilmektedir. Bu kısıtlamaların yaşandığı durumda da, kısmi konvertibilite ortaya çıkmaktadır. Üç çeşit kısmi konvertibiliteden bahsedilebilmektedir. Bunların ilki yalnız yabancıların ellerindeki milli paralara konvertibilite tanınarak ülke vatandaşlarına bu hakkın verilememesi, ikincisi ülke

vatandaşlarının paralarını yalnızca bazı paralara çevrilmenin kabul edilmesi ya da son olarak yalnızca ülke vatandaşlarının paralarına konvertibilite hakkı tanınmasıdır (Parasız, 1990:162). 1980 yılının öncesinde kalan dönemde yalnızca rezerv para konumunda yer alan paralar birbirleri arasında kolayca değiştirilebiliyor, onların dışında kalan paralar içerisinde değişim uygulanmıyordu bu durum da taahütlere olan güveni azaltıyordu. 1980 sonrasında ise bazı ülkelerin IMF Ana sözleşmesinin 8. maddesinde yer alan sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasına ilişkin düzenlemeleri kabul etmesi ile birlikte ülkeler esnek kur rejimine geçiyor ve istisnai durumlar dışında isteyen ülke vatandaşları paralarını istediği para cinsine dönüştürebiliyordu. Bu maddeyi kabul eden ülkelerin merkez bankası kendisine getirilen yabancı para ile kendi parasını veya kendi parası ile yabancı paraları değiştirmeyi taahüt ediyordu. Bu nedenle günümüz şartlarında konvertibilite Merkez Bankası taahhütü olarak kabul edilebilmektedir. Bu taahhüt sayesinde ülkedeki diğer banka ve döviz bürolarının da aynı işlemleri kolaylıkla gerçekleştirebildiği söylenebilir (Eğilmez, 2015).

Türkiye’de 1980 yılına kadar sabit kur sistemi benimsenmiş ve sabit kur sisteminin gerektirdiği kontrollü bir politika izlenmiştir. Ancak 24 Ocak kararlarının ardından, hazırlanan istikrar programı neticesinde döviz kuru sisteminde önemli bir değişiklik yapılarak, esnek döviz kuru sistemine geçilmiştir (Aysoy, 2017: 29). 1980 sonrası dönemde döviz kuru sistemleri önemli ölçüde serbestleştirilmiştir. 1990’lı yıllara girildiğinde kurların belirlenmesi için piyasa mekanizmasının etkisi artmış olsa da hala kontrollü bir esnek kur sisteminin geçerli olduğu söylenebilir. Özellikle 1994 yılında başlayan ve bir süre devam eden liranın reel olarak değer kaybetmesi nedeniyle merkez bankası 1995 yılından itibaren kurlar üzerindeki kontrolünü arttırmış ve aylık olarak kur hedeflerini açıklamaya başlamış. Daha sonra 1997’de Güneydoğu Asya ve 1998’de Rusya krizleri ardından 1999 yılında uluslararası krizlerin yanısıra, yaşanan depremlerin maliyetlerinin de etkisi ile Türkiye ekonomik anlamda oldukça yıpranmıştır. Bunun üzerine IMF ile üç yıl süreli bir stand-by anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma neticesinde özel olarak dizayn edilen bir para ve kur politikası belirlenmiştir. Bu politika hareketli çapa olarak adlandırılmaktadır. Hareketli çapa sisteminde ilk 1.5 yıllık dönemde gelecek bir yıllık dönemdeki dövizlerin önceden ilan edilmesi ve merkez bankasının bu değerler üzerinden istediği kadar döviz alıp satması sağlanacaktı. 2000 yılının ortalarına kadar ekonomi ve mali piyasalarda olumlu gelişmeler yaşanmış olsa da yüksek petrol fiyatları ve zayıf Euro’nun cari işlemler dengesinde yarattığı baskı, sistemin yavaş yavaş çatırdamasına neden olmuştur. Son olarak 2001 yılında yaşanan

finansal krizler sonrasında hareketli apaya dayanan program terk edilerek serbest dalgalanan kur sistemine geçiş yapılmıştır (Özçam, 2004: 6-12). Serbest dalgalanan kur sistemi günümüze kadar uzanmıştır ve günümüzde hala bu sistem kullanılmaktadır.

1.24 Ocak 1980 Kararları

Türkiye'nin 24 Ocak 1980'de uygulamaya giren istikrar programı ile birlikte ülkenin ekonomiye doğrudan müdahalelerini kısıtlayarak piyasa ekonomisine işlerlik kazandıracak, ekonominin dışa açılmasını sağlayarak dünya ekonomisi ile birleşecek ve bu şekilde döviz darboğazından kurtulacak, kamuda yapılan harcamaları daha sağlam kaynaklara dayandırıp tasarruf, yatırım, istihdam ve üretimi arttırma amacıyla yapısal reformlar uygulanacak bir dönemin içine girilmiştir. 1980 yılından itibaren uygulanan istikrar programlarının en başarılı olduğu konu Türkiye ekonomisini dışa açık hale getirerek devletin ekonomi üzerindeki rolünü değiştirmek olduğu söylenebilir (Karabıyık ve Uçar, 2010: 46). Bu döneme ilişkin belki de en önemli detay ülke ekonomisinin serbestleştiği ve dışa açıldığı bir dönem olmasıdır. Yalnızca bu açıdan bile bakıldığında Türkiye ekonomisinin en kritik dönemeçlerinden biri olduğu sylenabilmektedir (Kolsuz ve Yeldan, 2014: 49). Bu dönemin Türkiye ekonomisinde birçok gelişmeyi ve yeniliği beraberinde getirdiği söylenebilir. 24 Ocak 1980 yılında alınan kararlar temel olarak aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Ulugay, 1983:11).

1. Türk lirasının, ABD doları karşısındaki değeri düşürülerek, 1 ABD dolarını, 70 TL olarak belirlenmiştir.
2. İç pazara yönelik ithal ikame modelinin yerini ihracata yönelik sanayileşme modeliyle değiştirmek hedeflenmiştir.
3. Aşırı değerlenmiş döviz kuru yerine gerçekçi kur politikasının belirlenerek radikal devalüasyonlardan kaçınılması planlanmıştır.
4. Fiyat denetimlerinin ortadan kaldırılarak, fiyatların arz ve talebe göre piyasa mekanizması tarafından belirlenmesi hedeflenmiştir.
5. Yabancı sermayeyi özendirmek için yeni önlemler alınarak devlet tekelindeki üretim alanlarının yerli ve yabancı özel sermayeye açılmasının sağlanması planlanmıştır.
6. Faiz oranlarının devlet tarafından değil piyasadaki fon arz ve talebince belirlenmesi kararlaştırılmıştır.

1970 yılından, 1980 yılına kadar gerçekleşen dış ticarete ilişkin veriler aşağıdaki tabloda incelenebilir (Tablo 6).

Tablo 6: Dış Ticaret Oranları Verileri 1970-1980 (Bin ABD Doları)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalata Karşılık Oranı
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değer	(%)
1970	588 476	9,6	947 604	18,3	- 359 128	1 536 081	62,1
1971	676 602	15,0	1 170 840	23,6	- 494 239	1 847 442	57,8
1972	884 969	30,8	1 562 550	33,5	- 677 581	2 447 519	56,6
1973	1 317 083	48,8	2 086 216	33,5	- 769 133	3 403 299	63,1
1974	1 532 182	16,3	3 777 501	81,1	-2 245 319	5 309 683	40,6
1975	1 401 075	-8,6	4 738 558	25,4	-3 337 483	6 139 633	29,6
1976	1 960 214	39,9	5 128 647	8,2	-3 168 433	7 088 862	38,2
1977	1 753 026	-10,6	5 796 278	13,0	-4 043 252	7 549 304	30,2
1978	2 288 163	30,5	4 599 025	-20,7	-2 310 862	6 887 187	49,8
1979	2 261 195	-1,2	5 069 432	10,2	-2 808 236	7 330 627	44,6
1980	2 910 122	28,7	7 909 364	56,0	-4 999 242	10 819 486	36,8

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/>

Dönemin şartları tüm ülke ekonomisinin temel yapısını değiştirmeyi hedefleyen radikal bir istikrar programının ortaya çıkarılmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda 1980 yılında dışa kapalı, ithal ikameci ve korumacı ekonomik yapıyı kökünden değiştirerek; dışa açık, ihracata dayalı büyüme hedeflerini öngören bir ekonomik yapıya geçişi sağlayacak hukuki ve kurumsal düzenlemelere gidilmesine karar verilmiştir (Köse, 2000: 1).

1980 yılı gerek Türkiye gerekse tüm dünya ekonomisinde büyük değişikliklerin gerçekleştiği bir yıl olmuştur denebilir. Bu yıldan itibaren küreselleşme olgusu tüm dünyada etkisini hissettirmeye başlamış ve ülkelerin ekonomilerini derinden etkilemiştir. Türkiye’de de 24 Ocak kararları ile başlayan dışa açılma sürecinin ülkeler için en büyük önemi gelişmişlik seviyelerinin hızla artması ve ihracat gelirlerini arttırarak istenen ekonomik

seviyelere ulaşılmasıdır. Günüümüzde bile hala tartışmalara konu olan 1980 kararları üzerinde birçok farklı görüş bulunmaktadırdır. Kimi kesimler Türkiye'nin ekonomik olarak büyük bir atılım gerçekleştirerek ağ atladığını savunurken, kimi kesimler ise alınan kararlar neticesinde Türkiye ekonomisinde düzeltilmesi g bozukluklar meydana geldiğini savunmuştur (ztrk ve zyakışır, 2005). Sözü edilen ekonomide dışa açıklık, ekonominin finansal kanallarını açarak milli ekonominin rahatlamasını sağlarken, dışsal gelişmelere karşı ekonomiyi fazlasıyla duyarlı bir hale getirmiştir (Karaçor ve Alptekin, 2006: 307-308).

2.2001 Krizi ve Serbest Dalgalanın Kur Sistemine Geçiş

1980 yılında tüm dünya tarafından ayak uydurulmaya çalışılan dışa açıklık, küreselleşme, ihracata dayalı sanayileşme gibi kavramlar ile birlikte devletlerin mali işler üzerindeki etkisi gittikçe azalmaya başlamış ve ekonomik kararlar piyasanın işlerliğine bırakılmıştır (Karabıyık ve Uçar, 2010: 46). Özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren yükselen piyasa ekonomilerinde sıklıkla bankacılık ve döviz krizlerinin yaşandığından bahsedilebilir. Meksika, Güney Doğu Asya, Rusya, Brezilya, Arjantin ve Türkiye'de yaşanan krizler yükselen piyasa ekonomilerinde uygulanması gereken kur sisteminin ne olması gerektiğinin tartışılmaya başlanmasına neden olmuştur (Arat, 2003: 1).

Türkiye 24 Ocak 1980 tarihinde uygulanan istikrar operasyonu ile birlikte sabit kur sistemini terk ederek döviz kurlarının belirlenmesinde piyasa mekanizmasının karar verdiği ancak devletin müdahaleleriyle yön verdiği serbest bir dış ticaret politikası izlemeye başlamıştır. Ayrıca 1989 yılından sonra da yurt dışı ile finansal ilişkilerde ve kur sistemlerinde serbestleşmeye gidilmiştir. Ancak tam olarak esnek döviz kuru sisteminin benimsenmesi ve uygulamaya geçmesi 2001 yılına kadar uzanmaktadır (Kkkocaoğlu, 2017: 1).

Türkiye'de 2001 yılında yaşanan finansal kriz, öngörülmeyen bir büyüklükte ekonomik daralmaya gidilmesine neden olmuş ve ülkenin orta vadeli planlarını değiştirmesine neden olmuştur. Bu dönemde büyük ölçekli sermaye çıkışlarının olumsuz etkilerini kontrol altına almak ve krizin maliyetini en aza indirebilmek amacıyla geniş kapsamlı uluslararası bir mali destek sağlamıştır (Celasun, 2002: 1). Döviz kaynaklı bu kriz nedeniyle 21 şubat'ta bir gecelik faiz %6200 seviyelerine kadar yükselmiş ve ortalama %4018.6 olmuştur. 16 şubat tarihinde 27 milyar dolar seviyelerinde seyreden Merkez Bankası döviz rezervi 23 şubat'ta 22.5 milyar dolar seviyelerine kadar düşmüş ve rezerv kaybı neredeyse 5.5 milyar dolar olmuştur. Dövizde oluşan problemlerin giderilememesi

sebebiyle 2001 yılının 21 Şubat gecesi Merkez Bankası radikal bir karar alarak kurun dalgalanmaya bırakıldığını açıklamıştır. Kurun dalgalanmaya başlamasının ardından ilk on gün içerisinde döviz kurları %40 oranında artmıştır (Uygur, 2001:23). Ardından döviz kurlarına ilişkin sistem olarak serbest dalgalanan döviz kuru sistemi belirlenmiş ve döviz piyasasına müdahaleciliğin olmamasının sonucunda, piyasa mekanizmasının kendi kendisini düzeltereği savunulmuştur. Bu tarihten günümüze kadar esnek döviz kuru sistemi uygulanmaya devam etmiştir.

Serbest dalgalanan döviz kuru sisteminin uygulanmaya başlamasının ardından günümüze kadar yaşanan döviz kurlarındaki değişimler ve milli paranın değer kaybettiği dönemlere ilişkin verilere aşağıdaki tablodan ulaşılabilir (Tablo 8).

Tablo 7: Yıllık Ortalama Döviz Kurları 2001-2020

<i>Yıllar</i>	<i>Ortalama Dolar Kuru</i>	<i>Ortalama Euro Kuru</i>	<i>Ortalama Pound Kuru</i>
2001	1.225.411,8	1.093.683,5	1.761.310,4
2002	1.505.839,5	1.429.766,0	2.268.903,9
2003	1.493.067,8	1.685.301,2	2.435.905,4
2004	1.422.341,2	1.767.685,9	2.604.425,9
2005	1,3408	1,6695	2,4395
2006	1,4311	1,8000	2,6391
2007	1,3015	1,7782	2,6010
2008	1,2929	1,8958	2,3831
2009	1,5471	2,1505	2,4132
2010	1,5004	1,9894	2,3156
2011	1,6700	2,3224	2,6746
2012	1,7925	2,3045	2,8383
2013	1,9013	2,5254	2,9712
2014	2,1879	2,9060	3,5960
2015	2,7200	3,0183	4,1521
2016	3,0212	3,3398	4,0816
2017	3,6477	4,1164	4,6896
2018	4,8401	5,6902	6,4376
2019	5,9462	6,6402	7,2135
2020	7,0234	8,0453	9,0468

Kaynak: www.sbb.gov.tr

Tablo incelendiğinde 2004 yılının ardından kurlarda çok büyük bir değişim olduğu görülmektedir ancak bunun sebebi Türkiye'nin 2004 yılının ardından Türk Lirası'ndan altı sifiri atarak Yeni Türk Lirası sistemine geçmiş olmasıdır. Bu nedenle 2001-2004 arası dönem ayrı olarak incelenebilir. 2001 yılından 2004 yılına kadar tespit edilen ortalama dolar kurları 1.2 milyon TL ile 1.5 milyon TL arasında değişim göstermektedir. Euro kurları 1.1 milyon lira ile 1.7 milyon TL arasında seyrederken, pound kurları ise 1.7 milyon TL ile 2.6 milyon TL arasında görülmektedir. 2001 yılından günümüze kadar türk lirasına karşı en fazla değere sahip kurun pound olduğu görülmektedir. Ayrıca dolar kurlarının 2001 ve 2002 yılları arasında ortalama euro kurundan daha yüksek olduğu fakat 2002 yılının ardından dolar kurunun bir daha asla euro kurunun üstünde olmadığı görülebilmektedir.

2001 yılından 2019 yılının kasım ayına kadar dolar, euro ve pound kurlarında yaşanan yıllık ortalama değişimlerden yola çıkarak esnek kur sistemine geçilen 2001 yılından 2012 yılına kadar geçen dönemde ortalama kurların değişken bir yapıda olduğu ve Türk Lirası karşısında yabancı paraların yıllık ortalama değerinin bir yıl artış gösterirken bir sonraki yıl azaldığı izlenebilir. 2013 yılından günümüze kadar olan dönemde Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değer kaybetmeye başladığı ve günümüzde de değer kaybetmeye devam ettiği söylenebilir.

Türk lirasında yaşanan değer kaybı tüm sektörleri ilgilendiren bir durum olsa da özellikle turizm gibi hassas bir sektör üzerindeki etkilerinin oldukça büyük olacağından bahsedilebilir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde paranın değer kaybının turizm sektörü üzerindeki etkilerinden ve ardından Türkiye turizmi üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir.

BÖLÜM II

MİLLİ PARANIN DIŞ DEĞER KAYBININ TURİZM SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. TURİZM TALEBİ KAVRAMI

Talep belirli bir piyasada belirli bir fiyattan satın alınmak istenen mal ya da hizmet miktarı olarak tanımlanabilmektedir. Ancak bir isteğin talep olarak kabul edilebilmesi için satın alma gücüyle desteklenmiş olması gerekmektedir. Turizm talebi ise talepten ayrı olarak hem satın alma gücü, hem de boş zaman ile desteklenmiş olmalıdır. Bundan yola çıkarak turizm talebi, turizm amaçlı gezi yapma arzusunda bulunan ve bu arzusunu gerçekleştirebilecek satın alma gücü ve boş zamana sahip insanların miktarı olarak tanımlanabilir (Bahar ve Kozak, 2012: 11).

Turizm talebi, coğrafi açıdan, *iç turizm talebi* ve *dış turizm talebi* olarak iki başlık altında incelenebilmektedir;

İç Turizm Talebi: Bir ülke vatandaşlarının, kendi ülke sınırları içerisinde turizm ihtiyaçlarını karşılama isteğidir.

Dış Turizm Talebi: Bir ülke vatandaşlarının, turistik ihtiyaçlarını, kendi ülkesinin sınırları dışında, başka bir ülkede karşılama isteğidir (Olalı ve Timur, 1988: 195).

Turizm talebini oluşturan tüketici grupları ise *efektif turizm talebi*, *potansiyel turizm talebi* ve *marjinal turizm talebi* olarak üç grup altında incelenebilir.

Efektif Turizm Talebi: Turizm ürün ya da hizmetlerinin gerçek alıcıları olarak tanımlanabilir. Klasik turist tanımına uygun bir şekilde seyahat ve tatil yapanları kapsar.

Potansiyel Turizm Talebi: Seyahat etme istekleri olmasına rağmen, ekonomik, sağlık ya da boş zamanın olmaması gibi çeşitli nedenlerle henüz turizm talebini gerçekleştirememiş kişilerin yer aldığı gruptur. Bu grupta yer alan kişilerin gelecekte turizme talep oluşturması beklenmektedir.

Marjinal Turizm Talebi: Motive edilmesi durumunda turizme katılacak olan, ancak kolaylıklar, imkanlar ve fırsatlar hakkında bilgisi olmaması nedeniyle turizme talep

oluşturmayan grubu kapsar. Bu grupta yer alan kişilerin, her açıdan seyahat ve tatil yapabilecek güce sahip oldukları kabul edilir (Ünlüönen vd., 2015: 46).

2.1.1. Turizm Talebinin Özellikleri

Turizm talebi, ekonomideki diğer mal ve hizmetlerin talebine göre farklı özellikler göstermektedir. Bu özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

Turizm talebi bağımsız bir taleptir: İnsanları turizme yönelten ekonomik, psikolojik ya da toplumsal bir çok farklı neden bulunmaktadır.

Turizm talebi çok yönlüdür: İnsanlar çok sayıda faktörün etkisinde kalarak farklı turizm çeşitlerine, farklı şekillerde katılmaktadır (Bahar ve Kozak, 2013: 109).

Turizm talebi kişisel harcanabilir gelirin bir fonksiyonudur: Turizm talebi ile kişisel harcanabilir gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Kişisel gelirlerin artmasının turizm talebini de arttırması beklenmektedir.

Turizm ürünleri ve lüks ekonomik ürünler arasında rakabet söz konusudur: Turizme konu olan mal ve hizmetler arasında büyük bir rekabet söz konusudur. Ayrıca turistik ürünler, lüks ve kültürel ürünler ile de rekabet halindedir (Usta, 2016: 100-101).

Turizm talebinde, ikame olanaklarının geniş olması, talebe esnek bir yapı kazandırır: Tüketim tercihlerine politik, ekonomik ve sosyal faktörlerin etki etmesi turizm talebine esnek bir yapı kazandırmaktadır.

Turizm talebi mevsimlik bir özellik taşımaktadır: Turizm hareketleri belli mevsimlerde yoğunlaşması nedeniyle turizm talebinin mevsimlik bir özellikte olduğu söylenebilir.

Turizm talebi, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösterebilir: Uluslararası turizm hareketlerine bakıldığında turizm talebinin gelişmiş ülkelerde daha yoğun olduğu görülmektedir (Aslan, 2015: 184-185).

2.1.2. Turizm Talebini Etkileyen Faktörler

Turizm talebi başta ekonomik olmak üzere sosyal, psikolojik, politik ve diğer birçok faktörden etkilenen oldukça duyarlı bir taleptir. Ekonomilerde bir ürün ya da hizmetin talebini etkileyecek ilk faktörün ürünün fiyatıdır. Talep yasası "diğer değişkenler sabitken, bir ürünün fiyatı ne kadar düşerse o ürüne olan talebin de o kadar artacağını söylemektedir".

Turizmde de bu durum benzer şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Turistik ürünlerin fiyatlarının yabancı para birimleri karşısında ucuzlaması turizm talebini de etkileyecektir. (Bahar ve Kozak, 2013:110). Turizme katılacak kişinin kendi ülkesindeki milli parasının, yabancı bir ülkeye göre artış yaşamasının turistleri daha farklı destinasyonlara yönlendirdiği ve daha çok harcama yapmaya hazırladığı görülmüştür (Aydın v.d., 2015: 167-168).

Turizm talebini etkileyen faktörler, ekonomik, sosyal, politik, psikolojik faktörler olarak dört ana başlık altında incelenebilir.

a. Ekonomik Faktörler

Turizm talebini etkileyen ekonomik faktörler; turistik mal ve hizmetlerin fiyatı, gelir düzeyleri, gidilen bölgenin uzaklığı, arz potansiyeli, ulaşım olanakları ve pazarlama çalışmaları, nüfus ve sağlık olarak sıralanabilir.

Ulusal gelir ve turizm talebinin gelir esnekliği: Turizm faaliyetlerine katılan kişiler yeterli gelir düzeyine sahip olmalıdır. Dolayısıyla toplumsal bir refah düzeyi olarak kabul edilen ulusal gelir ile turizm talebi arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Ulusal gelir düzeyi arttıkça turizm talebinin artması, ulusal gelir düzeyi düştükçe turizm talebinin azalması beklenmektedir. Az gelişmiş ülkelerde turizm talebinin, gelişmiş ülkelere oranla daha düşük olmasını da bu konu ile açıklamak mümkündür.

Gelir dağılımı ve kişi başına düşen reel gelir: Bir ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliği ne kadar az ise kişi başına düşen milli gelir o kadar fazla olacaktır. Dolayısıyla turizm talebinin daha fazla olması beklenebilir. Gelir dağılımı dengesiz olan ülkelerde ise kişi başına düşen gelir miktarı daha düşük olacaktır. Bu nedenle turizm talebinin daha az olması söz konusu olabilir (Olalı ve Timur, 1988: 198-204).

Turistik mal ve hizmetleri fiyatı: Bir hizmet ya da ürünün talebini etkileyen en önemli faktörlerin başında fiyat gelmektedir. Bir turistik ürüne ilişkin talep ile onun fiyatı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Turistik ürünün fiyatı arttıkça talebin azalması, ürünün fiyatı azaldıkça da talebin artması beklenmektedir.

Uzaklık ve ulaşım: Uzaklığın turizm talebi üzerinde iki farklı etkisi bulunmaktadır. Bunların ilki uzaklığın artması ile birlikte maliyetler artacak, insanlar kendisine daha yakın turistik çekicilikleri tercih edecektir. İkincisi ise seyahat mesafesi arttıkça seyahatin süresi artacağı için insanlar tatil süresini kısaltmayı tercih edecektir.

Turizm sektörünün mevcut durumu: Bir turizm bölgesinde yer alan altyapı, üstyapı durumu, sağlanabilen hizmetler, talebi karşılayabilecek bir arz potansiyeli ve hizmet kalitesi turizm talebine etki eden faktörler içerisinde yer almaktadır (Ünlüönen vd., 2015: 49-57).

Reklam ve tanıtım: Bir turistik ürün ya da turizm destinasyonunun etkili tanıtımı da turizm talebini etkileyen faktörlerden biridir.

Nüfus ve sağlık: Seyahate çıkan insanların büyük bir çoğunu 24-65 yaş arası grup oluşturmaktadır. Ayrıca seyahate çıkan genç kesim daha çok turistik ürünün fiyatı ile ilgilenirken, yaşlı kesim ise konfor ve kaliteyi ürünün fiyatının üstünde tutmaktadır. Bu nedenle nüfus turizm talebinin yoğunluğunu ve dağılımını önemli ölçüde etkileyebilir. Ayrıca gidilen ülke ya da bölgedeki salgın hastalık, sağlık hizmetlerinin kalitesi ve hijyen de turizm talebini etkileyen önemli faktörler içerisinde gösterilebilir

Nispi döviz kurları: İki ülkenin farklı para kullanması sonucunda oluşan döviz kuru oranı turizm talebini etkileyen faktörlerdendir. Turist kabul eden ülkedeki fiyatlar aynı kaldığı durumda, turist gönderen ülkenin para birimi nispi olarak değer kazanıyorsa turist gönderen ülke vatandaşlarının parası daha değerli hale gelecek ve sonuç olarak turizm talebi artacaktır (Bahar ve Kozak, 2012: 126). Eğer turist kabul eden ülkedeki fiyatlar aynı kalıyor ve turist gönderen ülkenin para birimi nispi olarak değer kaybediyorsa da, turist gönderen ülke vatandaşlarının parası değer kaybedecektir. Turistler, fiyatı yükselen turistik ürün ya da hizmetler yerine, aynı ihtiyacı karşılayabilecek diğer turistik ürün ya da hizmetleri tercih edecektir (Ünlüönen vd., 2015: 56). Ayrıca turizm talebi, lüks ve kültürel nitelikteki ürün ve hizmetler ile rekabet içerisinde. Bu nedenle turistik ürün ve hizmetlerin fiyatlarında yaşanacak artışlar, insanların turizmden vazgeçip, lüks ve kültürel nitelikteki diğer ihtiyaçlarına yönelmesine de yol açabilir (Olalı ve Timur, 1986: 196).

b. Sosyal Faktörler

Turizm talebi üzerinde etkili olan faktörlerin içerisinde en önemlisi ekonomik olsa da sosyal faktörler de turizm talebini büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Turizm talebini etkileyen sosyal faktörler moda, zevk, alışkanlıklar, boş zaman, cinsiyet, aile yapısı, meslek, kentleşme düzeyi, eğitim, toplumsal değerler olarak sıralanabilir.

Moda, zevk ve alışkanlıklar: Moda, zevk ve alışkanlıklar insan yaşamını yönlendiren en önemli etkenlerdendir. Tüm diğer ürün ve hizmetlerde olduğu gibi, turizm ürün ve hizmetlerinde de talebi etkileyen faktörler içerisinde yer alır. Yılın belli bir zamanında tatil

yapmak, ünlülerin gittiği yerleri tercih etmek ve tanınmış bölgelere seyahat etmek bu faktör kapsamında değerlendirilebilir.

Cinsiyet: Seyahate katılma türü ve süresi üzerinde etkisi olduğundan söz edilebilir. Kadınların kültürel aktiviteleri tercih etme oranı, erkeklere oranla daha fazlayken, erkeklerin de sportif aktiviteleri tercih etme oranının kadınlara göre daha fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca kadınların tatil sürelerinin, erkeklere oranla daha uzundur (Ünlüöner vd., 2015: 57-59).

Dil güçlükleri: Bir ülke vatandaşlarının yabancı dil konusunda yetersiz kalması sonucunda oluşan dil güçlükleri, turistleri kendi diline daha yakın ya da ortak bir dil konuşulan ülkere yöneltebilir.

Kentleşme düzeyi: Teknolojik gelişmeler ve şehirleşme sonucunda kentlerdeki kırsal ve rekreasyon alanlarının yetersiz kalması ve şehirleşmeye bağlı olarak trafik, gürültü, hava kirliliği ve kalabalık gibi sorunların ortaya çıkması da turizm talebini etkileyebilir.

Aile Yapısı: Seyahate çıkacak kişinin evli ya da bekar olması, çocuk sahibi olması gibi etmenler turizm tercihlerini etkilemektedir. Bekarların evlilere oranla, çocuk sahibi olmayanların da, çocuk sahibi olanlara oranla daha fazla tatile çıktıkları söylenebilir. Bu nedenle aile yapısı da turizm talebini etkilemektedir.

Meslek: Kişinin mesleği, meslekteki konumu ve üyesi olduğu sosyal sınıf da turizm talebini etkileyebilir. Gelir düzeyi ve sosyal sınıfı daha yüksek olan kişiler daha fazla seyahate çıkma eğilimindedir.

Kültür ve eğitim düzeyi: Eğitim ve kültür düzeyi yükseldikçe, insanların rekreasyon faaliyetlerine katılma arzusu artmaktadır (Kılıç ve Demir, 2017: 76-78).

c. Politik ve Yasal Faktörler

Potansiyel talebin ülkesindeki politik durum, iç ve dış turizmi engelleyici nitelikte olabilir.

Turistin kendi ülkesinin politik rejimi: Turizm katılmak isteyen kişiler bu hakkın kazanmış olmalıdır.

Gidilen ülkenin politik rejimi: İnsanlar çok merak etse dahi, davranışlarını kontrol altında tutmak zorunda olacakları, vize v.b. uygulamalar ile prosedürlerin çok detaylı olduğu ülkelere gitmek istemezler.

Genel politik durum: İki ülke arasındaki ilişkiler kadar genel ekonomik durum da turizm talebini etkilemektedir (Olalı ve Timur, 1988: 206).

d. Psikolojik Faktörler

Turizm insanların rahatlama, içinde yaşadıkları çevreden uzaklaşma ve bazı gereksinimlerini tatmin etme imkanı sunmaktadır. İnsanların ruhsal ve fiziksel yapısına iyi gelen, onları rahatlatan bir gereksinim olarak kabul edilebilmektedir. Bu nedenle turistlerin içinde buldukları durum, beklentileri ve yerel halkın turistlere davranışları da turizmi etkileyebilmektedir (Bahar ve Kozak, 2012: 126).

Turizmi etkileyen faktörlerin başında ekonomik faktörlerin yer aldığı söylemek mümkündür. Bireylerin kazandıkları ücretler, döviz kurları, ziyaret edilecek ülkenin uzaklığından kaynaklanan ulaşım ücretleri, ziyaret edilecek ülkenin konaklama potansiyeli ve karşılayabileceği turizm arzı gibi faktörler ziyaret edilecek ülkenin turistik talebini ve elde edebileceği turizm gelirini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Ayrıca sosyal faktörlere bakıldığında, ziyaretçilerin seyahate ayırabilecekleri zaman, meslekleri, toplumsal yargılar, yaş, cinsiyet ve aile yapısı gibi sosyal konular da turizmi etkileyebilmektedir. Bunların dışında ülkeler arasındaki siyasi ilişkiler, vize ve sınır vergileri gibi yasal düzenlemeler ve uluslararası anlaşmalar da turizmi etkileyebilmektedir. Ayrıca potansiyel ziyaretçiler özellikle kendilerini güvende hissetmedikleri, can ya da mal güvenliğinin olmadığını düşündüğü bölgelere ziyaret etmeyi tercih etmekten kaçınabilirler. Bu nedenle güven psikolojik faktörler de turizmi etkileyebilmektedir.

2.2. Döviz Kurları ve Turizm Talebi İlişkisi

Tüm ülke ekonomilerinde döviz ihtiyacını karşılama konusunda önemli bir sektör olarak görülen turizm sektörü, aynı zamanda döviz kuru dalgalanmalarından en çok etkilenen sektörlerin başında yer almaktadır (Uğuz ve Topbaş, 2011: 9). Bir ülkede döviz kurlarının artması, yabancı paraların, o ülke içerisinde değerinin artmasına neden olmaktadır. Böylece döviz kurlarında artış yaşanan ülke ucuzlamaktadır. Ucuzlayan ülkeye yönelik turizm talebi de artmaktadır (Şen ve Şit, 2015: 6761).

Turizm, döviz kurlarında yaşanan değişimler ile çok boyutlu bir ilişki içerisindedir. Döviz kurlarında meydana gelen artışlar, kısa dönemde turizm gelirini arttırmaktadır. Turizm gelirlerinin artması ise ülkeye giren dövizlerin artmasına yol açmaktadır. Ardından ülkeye giren döviz miktarının artması, tekrar döviz kurlarının tekrar düşmesine neden olmaktadır (Arslan ve Çetiner, 2019: 15-16).

2.2.1 Döviz Kurlarının Turizm Sektörü Üzerine Etkileri

Turistik ürün ve hizmetlerin fiyatları ile turizm talebi arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Turistik ürün ya da hizmetlerin fiyatı arttıkça, turizm talebinin azalması, turistik ürün ya da hizmetlerin fiyatı azaldıkça da turizm talebinin artması beklenmektedir (Ünlüönen vd., 2015: 68). Döviz kurlarının turizm sektörü üzerindeki etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- 1.** Döviz kurlarının artması, yabancı turistler için, turizm hizmetinin devalüasyon oranında ucuzlamasına neden olacaktır. Bu durum da milli parası değer kaybeden ülke için, turizm talebinin artması ve turistlerin daha çok mal ve hizmet satın almasına yol açacaktır (Başaran, 2004: 74-75).
- 2.** Coğrafi bakımdan, alt-yapı donanımları ve turizm arzı bakımından elverişli olan bölgelerde turizm ürün ve hizmetlerinde yaşanan ucuzluk, uzun dönemde turistik akımların ülkeye yönelmesini sağlayacaktır.
- 3.** Turist çeken ülke kadar, turist gönderen ülkede yapılan gerçekleşen kur değişimleri de turizm talebini etkileyebilmektedir Milli paranın değer kaybetmesi ile birlikte seyahat maliyetlerinin ve yurt dışındaki turistik ürünlerin ve hizmetlerin fiyatlarının artması, vatandaşları iç turizme yöneltecektir.
- 4.** Turizm talebinin ülkeye yönelmesi ve iç turizmin gelişmesi sektörün iş hacmini arttıracaktır. Yaşanan bu gelişmeler de uzun dönemde yatırımları uyarıcı bir etki yaratacaktır (Olalı ve Timur, 1986: 90).

Turizm potansiyeline sahip bir bölgede, milli paranın değer kaybetmesinin o bölgedeki turizm talebini olumlu etkileyecektir. Ancak milli parası değer kaybeden ülke bu uygulamaya ne kadar hızlı reaksiyon gösterebilirse o kadar başarılı olacaktır. Çünkü dövizin artması ithalata bağımlı sektörlerde maliyetlerin artmasına neden olacaktır. Ayrıca değer kaybı önemli boyutlarda ise ülke çok fazla turist çekmesine karşın fiyatlar çok düşmüş

olacağı için istenen gelir seviyelerine ulaşamayacaktır. Bu nedenle milli paranın değer kaybetmesinin olumlu bir etki yaratabilmesi için gerekli şartların oluşturulması gerekmektedir (Bahar, 2007: 261-262).

2.2.2. Milli Paranın Değer Kaybetmesinin Turizmde Olumlu Etki Yaratabilmesi İçin Gereken Şartlar

Milli paranın değer kaybetmesi sonucunda turizmin olumlu etkilenmesi beklenmektedir. Ancak milli paranın değer kaybetmesinin turizm sektöründe istenen başarıya ulaşabilmesi için belirli şartların oluşması gerekmektedir. Bu şartlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- 1.** Günümüzde turizm amacıyla yurtdışına çıkmayı hedefleyen bireylerin büyük bir çoğunluğu neredeyse bir yıl önce tur paketlerini satın almaktadır. Bu nedenle milli paranın değer kaybetmesi sonucunda istenen faydaların elde edilebilmesi için potansiyel turistlerin kararlarını vermeden önce gerçekleşmesi gerekir. Aksi takdirde yalnızca son dakika misafirleri olarak adlandırılan kesimi etkileyecektir.
- 2.** Turizm şirketleri, yabancı tur operatörleri ve seyahat acentaları ile ulusal para cinsinden sözleşmeler yapılmalıdır. Aksi takdirde milli paranın değer kaybetmesinin turizm talebine etkisi en düşük seviyelere inecektir (Demir, 2004: 114).
- 3.** Milli paranın değer kaybettiği ülkede siyasi istikrar olmalıdır. Konjonktür dalgalanmaları uluslararası turizm talebini olumsuz yönde etkileyebilir bu nedenle önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir.
- 4.** Parasal işlemler ile turizm talebi arasındaki ilişkileri etkileyebilecek her türlü faktör dikkate alınarak etkileri en aza indirilmelidir (Olahı ve Timur, 1986: 90).
- 5.** Milli paranın değer kaybı, hedef pazarlarda ilan edilmelidir. Aksi takdirde, milli paranın değer kaybetmesi turistleri etkilemeyecektir çünkü ülkenin öncekinden daha ucuz olduğu bilinmeyecektir.
- 6.** Milli paranın değer kaybının istenen sonuçları elde edebilmesi için ülke içerisindeki genel fiyatlar düzeyinin değer kaybından daha az olması gerekmektedir. Aksi takdirde maliyetlerin artması, turistik ürün ve hizmetlerin fiyatlarının artmasına neden olacaktır (Ünlüönen vd., 2015: 188).

Eğer bu koşullar sağlanırsa milli paranın değer kaybetmesi ile birlikte turist sayıları ve turizm gelirleri artabilecektir. Böylece milli paranın değer kaybetmesi ülke için avantaja dönüşebilecektir.

2.3. Turizmin Gelir Yaratıcı Etkisi

Turizm gerçekleştiği ülke için önemli bir döviz kaynağıdır. Turizmin döviz getirici etkisi, ülkelerin dış demeler dengesindeki açıkları kapatmasına, büyümesine ve kalkınmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ihracatın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca turizm yerel ve uluslararası firmalar arasında rekabete neden olmaktadır. Oluşan bu rekabet ortamı da firmaların daha verimli çalışmasını sağlamaktadır. Bunun dışında ulaşım, ticaret, inşaat, konaklama, sağlık, bankacılık, yiyecek-içecek gibi sektörleri doğrudan ya da dolaylı yollarla etkileyerek yayılma etkisi göstermektedir. Bu yönüyle de tüm ülke ekonomisine büyük bir katkıda bulunmaktadır (Topallı, 2015 :340).

Turizm hem yerleşik hane halkı, hem yerel firmalar hem de ülke ekonomisi için önemli bir gelir kaynağıdır. Turizmin, özellikle gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için kalkınmada önemli bir itici güç olduğu söylenebilir (Incera ve Fernandez, 2015: 11). Ayrıca turizm sektörü diğer sektörleri de doğrudan ya da dolaylı yollardan etkilemektedir. Bu yanıyla turizm gerçekleştiği ülkenin gelir ve refah seviyesinin artmasında önemli bir rol oynamaktadır. Turizmin yarattığı ekonomik etkilerin oluşmasında en önemli rolü turist harcamaları oluşturmaktadır (Unur, 2004: 114-115).

Ekonomide yapılan harcamalar ilk önce kendi tutarı kadar gelir oluşturmaktadır. Ardından ortaya çıkan bu gelirin bir kısmı tasarrufa ayrılıp, kalan kısmı tekrar harcanır. Tekrar yapılan harcama da kendi tutarı kadar gelir oluşturur ve yine kendi içerisinde tasarruf ve harcama olarak değerlendirilir. Yaşanan bu zincirleme tepkime ortaya çıkan gelir miktarı sıfır olana kadar devam eder. Böylece yapılan harcama, kendisinin birkaç katı gelir ortaya çıkarır. Bu olaya çarpan etkisi denmektedir. Çarpan etkisi, turizm sektörü için de aynı Şekilde işlemektedir(nlnen vd., 2015: 151-152).

Turist harcamalarının ekonomideki ilk etkisi *doğrudan gelirler* olarak nitelendirilir. Turistlerin yaptıkları harcamalar konaklama tesisleri, turistik işletmeler, ulaştırma işletmeleri ve benzeri diğer işletmeler için doğrudan gelir yaratıcı bir etkiye sahiptir. Doğrudan gelir elde eden işletmelerin, çeşitli nedenlerle yaptıkları harcamalar ise ekonomi içerisinde *dolaylı gelirlerin* yaratılmasına neden olur. Kişisel gelirlerin yükselmesiyle birlikte artan tüketim harcamaları da *uyarılmış gelir* etkisini yaratır (Olalı ve Timur, 1986: 59).

2.3.1. Döviz Kurları ve Türkiye'nin Turizm Gelirleri

Türkiye'de 2001 yılında ortaya çıkan ekonomik krizin ardından, bir çıkış yolu olarak tercih edilen ve günümüzde de hala kullanılmaya devam edilen serbest dalgalanan döviz kuru sisteminin, döviz kurları üzerinde birçok farklı etkisinin olduğu söylenebilir. Serbest dalgalanan kur sisteminde, kurlardaki değişimlerin kendisinden önceki dönemlere göre çok daha tutarlı olduğu gözlemlenmektedir. Ancak yine de serbest dalgalanan döviz kuru sisteminin de, 2013 yılından başlayarak günümüze kadar gelen dönemde döviz kurlarında yaşanan artışlara engel olamadığı gözlemlenmektedir. Özellikle 2018 ve 2019 yıllarında döviz kurlarının önceki dönemlere oranla çok daha büyük bir artış yaşadığı ve 2019 yılının kasım ayına kadar alınan verilerde bu kur sisteminin uygulanmaya başladığı günden itibaren görülen en yüksek döviz kurlarına ulaşıldığı görülebilmektedir.

Türkiye'de 2001 yılından günümüze kadar döviz kurlarında yaşanan değişimler ve turizm verilerine ilişkin göstergeler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Tablo 8).

Tablo 8: Yıllık Ortalama Döviz Kurları 2001-2020 ve Turizm Verileri

Yıllar	Ortalama Dolar Kuru	Ortalama Euro Kuru	Turist Sayıları	Turizm Gelirleri (Bin Dolar)
2001	1.225.411,8	1.093.683,5	13 450 127	10 450 728
2002	1.505.839,5	1.429.766,0	15 214 514	12 420 519
2003	1.493.067,8	1.685.301,2	16 302 053	13 854 868
2004	1.422.341,2	1.767.685,9	20 262 640	17 076 609
2005	1,3408	1,6695	24 124 501	20 322 111
2006	1,4311	1,8000	23 148 669	18 593 950
2007	1,3015	1,7782	27 214 988	20 942 501
2008	1,2929	1,8958	30 979 979	25 415 067
2009	1,5471	2,1505	32 006 149	25 064 481
2010	1,5004	1,9894	33 027 943	24 930 996
2011	1,6700	2,3224	36 151 328	28 115 694
2012	1,7925	2,3045	36 463 921	29 007 003
2013	1,9013	2,5254	39 226 226	32 308 991
2014	2,1879	2,9060	41 415 070	34 305 904
2015	2,7200	3,0183	41 617 530	31 464 777
2016	3,0212	3,3398	31 365 330	22 107 440
2017	3,6477	4,1164	38 620 346	26 283 656
2018	4,8401	5,6902	45 628 673	29 512 926
2019	5,9462	6,6402	45 058 286	34 520 332
2020	7,7991 (Kasım Ayına Kadar)	9,4930 (Kasım Ayına Kadar)	11 200 892 (Kasım Ayına Kadar)	8 145 561 (Kasım Ayına Kadar)

Kaynak: <https://www.tcmb.gov.tr/>, <https://www.tursab.org.tr/>

Talep kanunu, ürünün fiyatı ile talep arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu söylemektedir. Yani bir ürünün fiyatında yaşanan artışların o ürüne olan talebi azaltacağı, bir ürünün fiyatında meydana gelecek azalışların ise o ürüne olan talebi arttıracığını söylemektedir (Dinler, 2013:52). Bu şartlar altında döviz kurlarında yaşanan artışlar ile paralel olarak Türkiye'nin, diğer ülkelere göre daha ucuz bir ülke haline gelmesi sonucunda daha fazla tercih edilen bir turizm destinasyonu olması beklenebilir. Ancak turizm önceden de sözünü ettiğimiz gibi pek çok sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel olaydan etkilenmektedir. Bu nedenle turist sayıları ya da turizm gelirlerindeki değişimleri doğrudan milli paranın dış değer kaybına bağlamak mümkün olmayabilir. Ayrıca turizmi etkilemesi beklenen olayların bir çoğunun döviz kurlarını da doğrudan etkileyebileceği ve zincirleme bir etki oluşabileceği de söylenebilir. Tüm bu bilgiler ışığında döviz kurlarında yaşanan değişimlerin, turizmi etkilemesi beklenen diğer unsurlar ile birlikte incelenmesinin çalışmayı daha doğru sonuçlara ulaştırması beklenmektedir.

a. 2001-2004 Yılları Arası Dönem: Türk lirasından altı sıfırın atılarak, Yeni Türk Lirası sistemine geçilmeden önceki son dönem olan 2001 yılı ile 2004 yılı arasındaki periyod genel hatları ile incelendiğinde, 2001 ve 2002 yıllarında dolar kurlarının, Euro'ya oranla daha yüksek olduğu ancak 2003 yılından itibaren Euro kurlarının, Türk lirası karşısında, Dolar kurlarının önüne geçtiği görülmektedir. Ayrıca Euro kurlarının, 2001 yılından itibaren devamlı olarak, Türk Lirası karşısında değer kazandığı söylenebilir. Dolar kurları ise 2001 yılından 2002 yılına geçerken büyük bir artış göstermiş ancak 2003 ve 2004 yıllarında kurlar düşüş yaşamış olsa dahi 2001 yılı rakamlarının üstünde seyretmiştir.

Bu dönemde karşılaşılan turist sayıları incelendiğinde kurlardaki artışa paralel olarak turist sayılarının da her geçen yıl arttığı ve 2001 yılında 13 milyon civarında seyreden ziyaretçi sayısının, 2004 yılında 20 milyona kadar ulaştığı gözlemlenebilmektedir. Yani daha fazla turist Türkiye'yi tercih ettiği söylenebilir. Aynı şekilde turizm gelirlerinin de döviz kurlarına paralel olarak her geçen yıl artış gösterdiği ve 2001 yılında 10 milyon dolarlık bir turizm geliri elde eden Türkiye'nin 2004 yılında 17 milyon doların üzerinde bir turizm geliri elde ettiği görülebilmektedir. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi bu artışları yalnızca milli paranın değer kaybetmesine bağlamak mümkün olmayabilir.

2001-2004 yılları arasında Türkiye turizmini etkilediği düşünülen olaylara göz atıldığında, yalnızca 2001 yılında Türkiye'de meydana gelen ekonomik krizin sonucunda turistik işletmelerin, ürün ve hizmetlerini daha kolay satarak krizden korunmayı amaçlaması

nedeniyle, uyguladıkları fiyat politikalarının da turizm talebini etkilediğinden söz edilebilir (Dilek ve Dilek, 2017: 1103). Ancak genel hatlarıyla bakıldığında döviz kuru sisteminin değiştiği bir dönemde alınan bu kararların da döviz kurlarından kaynaklı olduğunu söylenebilir. Bu durumda daha önce bahsettiğimiz zincirleme etkiyi karşımıza çıkarabilmektedir.

b. 2005-2009 Yılları Arası Dönem: Türk lirasından altı sıfırın atıldığı ilk dönem olan 2005 yılından 2009 yılına kadar gerçekleşen periyotta döviz kurlarının genel durumuna bakıldığında, kurların son dört yıllık döneme göre azalış gösterdiği ve milli paranın özellikle dolar karşısında değer kazandığı gözlemlenebilmektedir. Aynı şekilde Euro kurları ele alındığında da özellikle 2005 yılında döviz kurlarının belirli bir seviyede gerilediği ancak daha sonra tekrar küçük oranlarda artış yaşadığı söylenebilir. Bu dönem, 2001-2004 yılları arasında kalan döneme kıyasla, döviz kurlarında yaşanan değişkenliğin daha fazla olduğu ancak kurlardaki fiyat değişikliğinin daha az olduğu bir dönem olarak görülebilmektedir. Ancak 2009 yılında hem dolar hem de Euro kurlarında önemli artışlar olduğu söylenebilir. 2009 yılında dolar 1.54 TL ile Euro ise 2.15 TL ile o güne kadar serbest dalgalanan kur sistemindeki en yüksek seviyelerine ulaştığından bahsedilebilir.

Bu dönemde yaşanan turizm verilerine göz atıldığında ise ziyaretçi sayılarının 2006 yılı haricinde her geçen yıl, bir önceki yıldan daha fazla olduğu gözlemlenebilmektedir. 2005 yılında 24 milyonları gösteren turist sayısının 2009 yılına gelindiğinde 32 milyonlara ulaştığı görülebilmektedir. Turizm gelirleri ele alındığında ise 2006 ve 2009 yılları haricinde, diğer yıllarda artış gösterdiği ve 2005 yılında 20 milyon dolar seviyelerinde seyreden turizm gelirlerinin 2009 yılında 25 milyona ulaştığı görülmektedir. Burada en çok dikkat çeken yıllardan biri 2009 yılı olarak karşımıza çıkmaktadır. 2009 yılında turist sayılarının bir önceki yıla oranla daha fazla olmasına rağmen elde edilen turizm gelirinin azaldığı görülmektedir. Bu durum da turistlerin kişi başına harcamalarının düştüğüne işaret olarak kabul edilebilir. Bu durumda 2006 ve 2009 yıllarında döviz kurları dışında Türkiye turizmini etkileyen olayların incelenmesi faydalı olabilecektir.

2005 ve 2009 yılları arasındaki döneme göz atıldığında, 2005 yılında ortaya çıkan kuş gribi sorunlarının, hemen bir yıl sonra 2006 patlak veren domuz gribi ve dünya kupasının, ardından son olarak 2008 yılında ise gerçekleşen uluslararası finansal krizin bu dönemde Türkiye turizminde etkisi olduğu düşünülmektedir. İlk defa 2003 yılında Uzak Doğu'da ortaya çıkan ve hızla yayılarak uluslararası bir tehlike haline gelen kuş gripinin

yalnızca insan sağlığını etkilemekle kalmadığı, ülkeleri de ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda ciddi ölçüde etkilediği söylenebilir. Türkiye, konumu gereği Avrupa ve Asya arasında bir köprü görevi görmekte ve aynı zamanda göçmen kuşların da g yolları üzerinde yer almaktadır. 2005 yılının ekim ayında ilk kez Balıkesir-Manyas'ta ortaya çıkan kuş gribine karşı birçok nlem alınmış olsa dahi, hastalığın kısa sürede ülkenin çeşitli bölgelerine de dağıldığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar konu hakkında çalışmalar yapılmış olsa da kuş gribi vakalarının turizm sektörünü etkilemesinden kaılamadığı söylenebilir. Her ne kadar verilere bakıldığında 2005 yılında hem turist sayılarında hem de turizm gelirlerinde bir önceki yıla oranla artış görülse de 2005 yılının Aralık ayına denk gelen bu krizin 2006 yılı verilerini etkilediği söylenebilir (Sarnı, 2006).

2006 yılında ise domuz gribi adı altında bir hastalık ortaya ıktı. Hastalığın etkisi ve ne kadar yayıldığı konusunda uzmanlar tarafından net bilgiler paylaşılmamıştır. Domuz gribi Türkiye'de domuz tüketiminin neredeyse yok denecek kadar az olması sebebiyle turizmi önemli seviyelerde etkilememiştir ancak hava yoluyla insanlara bulaşma riskinin bile potansiyel turistlerin turizme daha az katılmasına neden olduğu söylenebilir (Kozak, 2009). Aynı yıl içerisinde gerçekleşen ve Türkiye turizmini etkilediği düşünülen bir diğer olay da 2006 FIFA Dünya Kupası organizasyonudur. Spor dünyadaki farklı sosyal ve kültürel statülere sahip 3 milyardan fazla insanı bir arada buluşturduğu söylenebilen bir kavramdır. Modern toplumlar sporu kültürel bir aktivite olarak algılamakta ve spor etkinliklerinin düzenlendiği ülkeye sosyal ve kültürel faydanın yanında, ekonomik fadalar da sunmaktadır. Bu nedenle birçok ülke, bölge ve kent spor etkinliklerine ev sahipliği yapmayı amaçlamaktadır. FIFA Dünya Kupası 2006 yılında Almanya'da gerçeklemiş ve ev sahibi ülkeye 12 milyar dolarlık bir etki sağlamıştır. Sağladığı bu etki ile o güne kadar gerçekleşen turnuvalar içerisinde en fazla gelir sağlayan turnuva olmuştur (Serçek, zaltaş ve Serçek, 2018: 70-73). Gerçekleşen bu organizasyon turizmde Türkiye'nin, avrupadaki önemli rakiplerinden sayılabilecek Almanya için büyük bir fayda sağladığından söz edilebilir. Böylece, bu kadar büyük bir organizasyonun Almanya'da gerçekleşmesinin sonucunda Türkiye'yi tercih eden turistlerin ve dolayısıyla Türkiye'nin turizmden elde ettiği gelirlerin azalmasının nedenlerinden biri olduğundan söz edilebilir. Ayrıca Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin milliyetleri de ele alındığında önemli bir miktarda Alman turist olduğu söylenebilir. Bu organizasyonun Almanya'dan gelen turist sayılarını da etkilemiş olduğu düşünülebilir. Tüm bu bilgiler göz önüne alındığında 2006 yılında milli paramızın

değer kaybetmiş olmasına rağmen turist sayılarında ve turizm gelirlerinde bir gerileme yaşanması açıklanabilmektedir.

Son olarak 2008 yılına gelindiğinde uluslararası önemli bir ekonomik krizin turizmi etkilediğinden söz edilebilir. ABD’de ekonomiyi canlandırmak amacıyla, özellikle inşaat sektörü aracılığıyla hem ödeme gücü hem de kredibilitesi diğerlerine oranla düşük olan vatandaşlarına mortgage kredisi vererek, 2006-2007 yıllarında ağırlığı %11 seviyelerinde olan riskli kredi miktarını %20’ler seviyesine kadar yükseltmiştir. Tarih 2008 Ağustos ayını gösterdiği dönemde merkez bankaları, artan enflasyon beklentileri karşısında faiz oranlarını kademeli olarak yükseltmeye başlamış bunun karşılığında özellikle riskli grup ipotek taksitlerini ödemeyi kesmiştir. Yaşanan bu olayların sonucunda mortgage şirketlerinin büyük bir kısmı iflas noktasına kadar gelecek likidite güçlüğü yaşamıştır. Ardından mortgage şirketlerini takiben konut inşaatı yapan şirketler ve bazı küçük inşaat şirketleri de iflas ederek piyasayı terk etmiş ardından onları daha büyükleri takip etmiştir. Kriz dünya çapında trilyon dolarlık fonlara yansımış ve bu yansıma tüm dünya piyasalarını derinden etkilemiştir. Yaşanan bu krizden diğer tüm sektörler gibi turizm sektörü de nasibini almış ve dünya genelinde turist sayıları ve turistlerin yaptıkları harcamalarda önemli oranda azalışlar meydana gelmiştir (Sarı ve Seçilmiş, 2010: 193-194). 2008 krizinin yaşandığı dönem ele alındığında Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu Akdeniz çanağında yer alan ülkelerin diğer ülkeler kadar etkilenmediği fakat etkilerin bir sonraki yılı daha önemli derece etkilediği söylenebilir (Gök v.d, 2010: 1057). 2008-2009 yılları arasında yer alan turist sayılarına bakıldığında Türkiye’ye gelen turist sayılarında bir artış olduğu gözlenmektedir. Ancak turizm gelirleri özellikle 2009 yılında oldukça azalmıştır. Bunun nedeni olarak Türkiye’nin diğer ülkelere oranla daha ucuz bir ülke olması nedeniyle kriz döneminde daha çok tercih edilen bir ülke olmasından kaynaklanabilmektedir. Ancak turist sayıları artış gösterse de krizden dolayı turistler daha az harcama yapma eğiliminde oldukları için turizm gelirlerin azaldığından bahsedilebilir.

c. 2010-2014 Yılları Arası Dönem: Bu döneme bakıldığında 2010 yılında döviz kurlarının, 2009 yılına göre bir miktar düştüğü ancak ardından 2014 yılına kadar devamlı olarak bir önceki yıldan daha yüksek seviyelerde olduğu söylenebilir. Turist sayılarına bakıldığında da 2010 yılından 2014 yılına kadar turist sayılarının devamlı olarak arttığı gözlemlenebilir. 2010 yılında 33 milyon seviyelerinde olan turist sayıları, 2014 yılında 41 milyon turiste kadar ulaşmış ve 2015 yılının ardından en çok turist sayısına ulaştığımız yıl olarak karşımıza çıkmıştır. Turizm gelirlerini de hesaba kattığımızda döviz kurlarına paralel olarak

bir artış yaşandığından ve 2010 yılında 25 milyar dolar civarında olan turizm gelirlerinin 2014 yılında 34 milyar dolar seviyelerine kadar yükseldiği gözlemlenebilmektedir.

Bu dönem kendisinden önceki dönemlere göre turizmin diğer etmenlerden en az zarar gördüğü dönemlerden biri olarak görülebilmektedir. Bu dönemde 2011 yılında Arap baharının artçıları ve Suriye krizleri yaşanmış, ayrıca 2014 yılında da Ukrayna-Rusya gerilimi turizmi etkilemiştir. Ancak etkileri önceki dönemlere göre turizm gelirlerini ve turist sayılarını daha az etkilemiş denebilir. Arap baharı, Ortadoğu’da baskıcı ve otoriter yönetimlere karşı meydana gelen halk hareketleri olarak adlandırılabilir. Bu kapsamda, protestolar ve gösteriler düzenlenerek yönetimlere karşı bir tavır izlenmiştir. Ayrıca yine 2011 yılında patlak veren ve günümüzde de tüm dünyada etkilerini sürdüren Suriye İç Savaşının’da bu dönemde turizmi etkilediğinden söz edilebilir (Hacıoğlu ve Saylan, 2014: 57-77).

Ortadoğu’da yaşanan bu olayların ardından bu kez de balkanlarda, Rusya ve Ukrayna arasında bir kriz ortaya çıkmıştır. 2013 yılında Avrupa Birliği ile ortaklık ve serbest ticaret anlaşmalarını ele alan müzakerelerin askıya alınması ile birlikte, Rusya ile Avrupa yanlıları olarak bölünen Ukrayna’da patlak veren olaylar Kırım’ın, özerkliğini ilan edip ardından Rusya sınırlarına katılması ile devam etti (Uyaniker, 2018: 141-143). Türkiye’nin özellikle Akdeniz kıyıları başta olmak üzere birçok destinasyonunu tercih eden ve Türkiye’nin en çok turist çektiği ülkelerin başında gelen Rusya’nın da içerisinde bulunduğu bu olayların da turizmi etkilemiş olabileceği söylenebilir.

d. 2015-2020 Yılları Arası Dönem: Günümüze geldiğimizde ise 2015 yılından 2019 yılına kadar döviz kurlarının oldukça hızlı bir seyirle arttığı ve günümüzde serbest dalgalanan kur sistemi içerisinde ulaşılan en yüksek döviz kurlarına ulaşıldığı görülebilmektedir. Özellikle 2018 ve 2019 yıllarında yaşanan kur artışlarının kendisinden önceki yıllara göre çok daha büyük olduğu söylenebilir. Bu artışlara doğru orantılı olarak 2015 yılında turist sayıları bir rekora ulaşarak turizmin altın yıllarından biri yaşanmış ve hem turist sayıları hem de turizm geliri anlamında çok önemli seviyelere ulaşılmıştır. Hemen ardından gelen yılda ise turist sayılarında çok büyük bir azalma yaşanmış ancak turizm gelirleri turist sayısına oranla daha yavaş bir azalış izlemiştir. Özellikle 2016 yılında Türkiye’yi ziyaret eden turist sayıları 2005’lerde ziyaret edenlerin bile daha altında bir seviyeye gelmiştir. Turizm gelirleri de azalmış olsa da 2018 yılı itibarıyla rekor turizm geliri elde edilmiş ve turizm eski gücüne kavuşmaya başlamıştır denebilir. Ancak hemen ardından 2019’un sonunda ortaya çıkan ve

tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 krizi nedeniyle, turist sayıları ve turizm gelirleri önemli ölçüde düşmüştür.

2015'ten günümüze kadar gelen bu dönem Türkiye turizminin belki de dış etmenlerden en fazla etkilendiği dönem olarak gösterilebilir. Milli paranın değerinin her geçen yıl düşmüş olmasına rağmen özellikle 2015 yılında yaşanan turizm patlamasının hemen ardından gelen ve 2017/2018 yıllarına kadar etkili olan dış etmenler, hem turist sayılarını, hem de turizm gelirlerini oldukça büyük bir oranda etkilemiştir denebilir. 2015 yılında başlayan terör olayları, Rus-Su24 uçağının düşürülmesi hemen ardından 2016 yılında yaşanan darbe girişimi ve devam eden terör olaylarının, Türkiye turizminin bu dönemini etkileyen olaylar olduğundan söz edilebilir.

Turizmin birçok farklı faktörden etkilendiğini söylemek mümkündür. İçlerinden belki de en önemlisi güvenlidir. Bireyler can ya da mal güvenliğinin olmadığını düşündükleri bölgelere seyahat etmekten çekinebilirler. Bu nedenle ard arda yaşanan bu olayların turizmi bu kadar etkilemesi beklenebilir. Ancak 2018 yılından itibaren Türkiye bu güveni geri kazanarak turizmde tekrar eski potansiyeline yükselmeye başlamıştır. 2018 yılında 29 milyon kadar turist çekerek 2015 yılından sonra elde edilen en önemli ziyaretçi sayılarından birine ulaşılmış ve bu dönemde şu zamana kadar elde edilen en büyük turizm gelirlerinden biri elde edilmiştir. Aynı şekilde 2019 verileri de ele alındığında turizmin yine önemli bir ölçüde artmış olduğu ve 3. Çeyrek itibarıyla 14 milyon turistin ülkemizi ziyaret ettiği ve 21 milyar doların üzerinde bir turizm geliri elde edildiğinden söz edilebilir.

2.4. Döviz Kurlarının Turizm Sektörü Üzerindeki Etkilerini Araştıran Diğer Çalışmalar

Turizm sektörünün sadece Türkiye için değil özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, neredeyse tüm ülkeler açısından oldukça kırılgan bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle turizm talebi, turizm gelirleri ve turizmin ekonomiye katkısı diğer sektörlerle göre turizmde daha kolay değişkenli gösterebilir. Yapılan literatür taramasında milli paranın değer kaybetmesinin turizm talebi, turizm gelirleri ve turizmin ekonomiye katkısı üzerindeki etkilerini araştıran birçok çalışmaya ulaşılmıştır.

Xue GAO v.d. (2018), "Does Exchange Rate Always Affect the Number of Inbound Tourist Significantly in China" isimli makalesinde, döviz kurlarının Çin'deki turizm talebi üzerindeki nedensel ilişkisini araştırmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda döviz kurlarında

yaşanan değişimlerin, ülkeyi tercih eden turist sayılarını etkilediğini ortaya çıkarılmıştır. Bu nedenle Çin'in döviz kuru esnekliğinin artması ile birlikte turist sayılarının arttığı tespit edilmiştir. Ancak yapılan araştırma döviz kurlarında yaşanan değişimler ile turizm talebinin kısa dönemdeki ilişkisinin kararsız olduğunu da ortaya koymuştur. Bu nedenle hükümet politikalarının döviz kuru oranındaki rolünü arttırması gerektiğini ileri sürmüştür.

Pratt (2011), "The Impact of a Devaluation of a Destination's Currency on Tourism: The Case of Fiji" isimli çalışmasında 2009 yılında Fiji dolarının, Amerikan doları karşısında yaşadığı %20'lik değer kaybının ekonomi üzerindeki etkisini oraya çıkartmayı hedeflemiştir. Çalışmada turizm ve ihracatta öngörülen artışın ekonomiye getirdiği faydaları ve ithalatta yaşanan artışın ise ne ölçüde aşılabildiğini incelemiştir. Böylece milli paranın dış değer kaybının Fiji ekonomisi üzerinde oluşturduğu birden fazla etkiyi incelemiştir. Pratt çalışmasının sonucunda turizm fiyatlarını %0,6 azalttığını ancak elde edilen turizm gelirlerinin de %5.3 oranında arttırdığını ortaya koymuştur. Böylece beklenildiği üzere Fiji'nin turizm açısından daha rekabetçi bir hale geldiğini ve milli paranın değer kaybetmesinin uluslararası turistler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu bilgisine ulaşmıştır. Turizme konu olan otelcilik, restoranlar ve ulaştırma gibi alanlarında da net katma değer ve sermaye oranlarında artışların olduğuna tanıklık edilmiş. Ayrıca Fiji dolarındaki dış değer kaybının diğer ihracatları da %9.5 oranında arttırdığı, ithalatı ise %38.8 oranında azalttığı tahminlenmiştir. Ancak bu olumlu sonuçların yanında olumsuz etkileri olduğu da ortaya atılmıştır. Fiji'deki net katma değer %5 oranında azaldığı ve firmaların iç piyasaya mal ve hizmet tedarik etmek yerine ihracat yapmayı tercih etmesi nedeniyle yerel üretimin %9.6 oranında azaldığı belirtilmiştir. Bu nedenlerle Fiji'de yaşayan yerel halkın refahının düştüğü savunulmuştur.

Ghartey (2013), "Effects of tourism, economic growth, real exchange rate, structural changes and hurricanes in Jamaica." İsimli çalışmasında 1963 yılından 2008 yılına kadar Jamaika'daki turizm, reel döviz kuru ve yapısal değişiklikler arasındaki nedensel ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında değişkenler arasındaki uzun dönem denge ilişkilerini belirlemek için Johansen bütünlük testi ve otomatik regresif dağılmış gecikme tahminlerini kullanmıştır. Hem kısa vadede hem uzun vadede turizmde yaşanacak turist sayısı ve gelirlerdeki artışların ekonomik büyümeye neden olacağını savunmuştur. Uzun vadede bu ekonomik büyümenin reel kur oranlarını düşüreceğini ancak reel kur oranlarının düşmesinin turizmdeki büyümeyi azaltacağını söylemiştir. Milli paranın dış değer kaybetmesinin ise turist sayısını ve harcamalarını arttıracığını ancak bu sefer de ekonomik büyümede çelişkili

etkiler yaratabileceğini belirtmiştir. Yine de turizm kaynaklı ekonomik büyüme bulgularının, hem kısa hem de uzun vadede, mütevazı de olsa Jamaika'yı bir turizm merkezi olarak tanınan olumlu sonuçları olabileceğini savunmuştur. Gharthey, çalışmasının sonucunda turizm sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi döviz kuru rejimleri altında hem yapısal hem de kriz etkileri yaşayan bir ülke konumundaki Jamaika örneğinde incelemiştir. Gharthey turizmin, reel döviz kuru, ekonomik büyüme ve yapısal değişiklikler ile iç içe bir kavram olduğunu öne sürmüştür. Hem kısa hem de uzun vadede, turist sayılarının ya da harcamalarının ekonomik büyümeye neden olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Jamaika'daki yapısal değişikliklerin turizm ve ekonomik büyüme üzerinde farklı etkileri olduğunu söylemiştir. Örneğin, 1986 yılında uygulanan yapısal değişikliklerin, turistlerin sayısı ve turizm gelirlerini arttırmış olmasına rağmen beklenenin aksine reel döviz kurlarının artmasına neden olduğunu söylemiştir. Bu nedenle turizm politikalarının öncelikli hedefinin turistlerin daha fazla harcama yapmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir.

Thompson ve Thompson (2010), "The Exchange Rate, Euro Switch, and Tourism Revenue in Greece" adlı çalışmada, döviz kurlarının ve milli para birimi olarak euroya geçişin turizm gelirleri üzerindeki etkilerini, 1974'ten 2006'ya kadar olan verilerle, kaynak ülke geliri ve hava yolculuğu maliyetlerini içeren optimal turizm harcamalarının hata düzeltme modelinde incelemiştir. Çalışmasının sonucunda dünya genelinde turizm gelirlerinin arttığı bir ortamda, Yunan turizm gelirlerinin de artması gerektiğini savunmuştur. Ancak para birimi değişikliklerinin ardından ortaya çıkan yüksek fiyatların turizm gelirlerini düşürdüğünü öne sürmüştür. Bu nedenle turizm gelirlerini arttırmak için öneriler sunmuştur. Hava yolculuğunun maliyetlerinin artmasının turizme olumsuz etki edebileceğini bu nedenle havaalanı vergilerinin düşürülmesi gerekliliğini belirtmiştir. Turistlerin uçak biletlerine olan duyarlılığı ve reel döviz kurlarına olan duyarsızlığının sonucunda havaalanı vergilerinin azaltılarak ülke içindeki diğer vergilere geçiş yapılması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca sabit döviz kuru sisteminde uygulanacak stratejik bir devalüasyonun kötü sonuçlanabileceğini, ancak esnek döviz kuru sistemindeki değer düşüklüğünün turizm gelirlerini arttırabileceğini söylemiştir. Bu nedenle turistlerin duyarlı olduğu alanlarda fiyatların aşağı çekilmesi sonucu turizmden elde edilecek gelirlerin artmasının beklenebileceğini sonucuna ulaşmıştır.

Lamso ve Masoomzadeh (2017), "Study of Impact of Exchange Rate On Tourism Balance of Payment in Countries With Top Tourist Attractions (Vector Error Correction Approach)" isimli çalışmada, döviz kuru oranlarında yaşanan değişimlerin turizmden

kaynaklanan dış ödemeler dengesi üzerindeki etkilerini araştırmıştır. J eğrisi milli paranın değer kaybetmesinin ilk başlarda dış ticaret dengesini kötüleştireceğini ancak bir süre sonra tam tersine döneceğini iddia eden bir olgudur. Lamsso ve Masoomzadeh çalışmasında J eğrisi etkisinin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakmıştır. Sonuç olarak çalışmada İsveç, Güney Afrika, İran, Mısır ve Bulgaristan'da turizmden kaynaklanan dış ödemeler dengesinde bir J eğrisi etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca incelenen ülkelerdeki turizmden kaynaklanan dış ödemeler dengesindeki değişimlerin çoğunun ülkelerin kur değişimlerinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Ancak Norveç ve Bulgaristan'ın turizmin dış ödemeler dengesindeki değişikliklerinin çoğu yabancı ülkelerdeki gelirlerin değişimlerden kaynaklanmıştır. Gürcistan ve İran'ın turizm kaynaklı dış ödemeler dengesindeki değişikliklerin ise daha çok iç gelirden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Agiomirgianakisv.d. (2014), "Exchange Rate Volatility and Tourist Flows into Turkey" isimli çalışmasında kendisinden önce yapılan çalışmaların döviz kurları ile ülkeyi ziyaret eden turist sayısının ilişkili olduğunu gösterdiğini söylemiştir. Milli paranın değer kaybetmesinin, o ülkeyi ziyaret eden uluslararası turist sayılarını arttırdığını ve ülkeden çıkmayı planlayan turistleri engelleyebildiğini belirtmiştir. Bu nedenle yaz tatilleri için Avrupa tarafından büyük bir destinasyon olarak kabul edilen Türkiye'nin turist sayıları ile döviz kuru oynaklığı arasındaki ilişkiyi ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmasının sonucunda ilk olarak döviz kurlarındaki dalgalanmaların Türkiye'yi tercih eden turist sayısını önemli derecede etkilediğini savunmuştur. Döviz kurlarında meydana gelen %1'lik bir değişikliğin Türkiye'yi tercih eden ziyaretçi sayısını altı kat etkileyerek %6 azalttığını söylemiştir. Ayrıca potansiyel ziyaretçilerin dışında tur operatörlerinin seyahat yeri tercihlerinde de döviz kurlarındaki değişimleri göz önüne alabildiğini belirtmiştir.

Demir (2004), "How do Monetary Operations Impact Tourism Demand: The Case of Turkey" adlı çalışmasında milli paranın dış değer kaybının turizm talebi üzerindeki etkisini tartışmıştır. Demir, milli paranın değerinin, yabancı paralar karşısında düşmesinin ülkeye gelen ziyaretçi sayılarını arttıracaklarını, ülkeden çıkan turistlerin sayılarını ise azaltacağını savunmuştur. Demir ayrıca 2001 yılında tüm dünyayı derinden etkileyen bir kriz döneminde, Türkiye turizm talebinde yaşanan büyük artışın nedeninin turizm talebini etkileyen diğer etkenlerden bağımsız olarak, milli paranın dış değer kaybı yaşamasına bağlamıştır. Sonuç olarak kısa vadede milli paranın dış değer kaybının turistler için önemli bir çekicilik unsuru olduğunu, ancak dönemin hükümetlerin ellerinde olan fırsatı iyi

değerlendirmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak bu şekilde büyük bir fayda elde edilebileceğini söylemiştir.

Oğuz (2017), ise ‘‘Reel Döviz Kurlarının Turizm Talebine Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Nedensellik Analizi’’ isimli yüksek lisans tezi çalışmasında Dünya Turizm Örgütü’nün 2015 yılı turizm gelirleri istatistikleri doğrultusunda, Türkiye, İspanya, İngiltere, İtalya ve Almanya’daki reel döviz kurlarının, bu ülkeleri tercih eden ziyaretçi sayıları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre Türkiye, İtalya ve Almanya’nın turizm talepleri ve reel döviz kurları arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. İspanya ve İngiltere’nin turizm talepleri ve reel döviz kurları arasında ise bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Tüm bu çalışmaların ışığında turizm talebi, turizm gelirleri ve turizmin ödemeler dengesi üzerindeki etkilerinin döviz kuru oranlarındaki değişimlerden etkilendiği söylenebilir. Milli paranın dış değer kaybettiği durumlarda, yabancı ülkelerde yaşayanların paraları o ülke karşısında değerlendirileceği için parası dış değer kaybeden ülke tercih konusu olabilecektir. Örneğin: Türkiye’de 2018 yılında, 1 euro, 5.70 türk lirasına eşitti. 2019 yılında ise 1 euro, 6,30’lar seviyesine yükselmiştir. Bu durumda Türkiye, 2018 yılına göre euro para birimi kullanan ülkeler için daha ucuz bir destinasyon haline gelmiştir. Bu durum da Türkiye’nin turizmdeki rakiplerinin fiyatlarının değişmediği varsayılırsa, onlara göre daha çekici bir merkez haline geldiğini gösterebilir. Böylece Türkiye’yi tercih eden turist sayısının artması beklenebilir. Ayrıca fiyatların ucuzlaması, Türkiye’yi tercih eden turistlerin daha fazla harcama yapacak güce sahip olduğunu gösterebilir. Böylece turizm gelirlerinin de artması beklenebilir.

BÖLÜM III

ESNAFLARIN TÜRK LİRASI'NIN YABANCI PARA BİRİMLERİ KARŞISINDA DEĞERİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

Çalışmanın bu kısmında Kuşadası'ndaki esnafların Türk Lirası'nın yabancı para birimleri karşısındaki durumuna ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmanın temel amacı, esnafların bakış açısıyla Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değer kaybedip kaybetmediğinin ortaya konulması ve yaşanan bu olgu hakkında katılımcıların görüşlerini değerlendirmektir. Katılımcıların bakış açılarını anlamak için gerçekleştirilen bu araştırmada istenen verilere ve güvenilir sonuçlara ulaşabilmek için nitel araştırmalar içerisinde yer alan fenomenoloji deseni tercih edilmiştir.

Araştırma deseni, araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve yapılan araştırmanın tutarlı olmasını sağlayan strateji olarak kabul edilebilir. Başlıca nitel araştırma desenleri, etnografi, fenomenoloji, örnek olay ve gömülü teori olarak sıralanabilir (İlgar ve İlgar, 2013: 200-201). Bireyler aynı dünya ve benzer ortamlarda yetişmesine rağmen, aynı olayları farklı biçimlerde yorumlayabilmektedir. Bireylerin dünyanın çeşitli yönlerine ait bu farklı anlamlandırmaları karakterize etmeyi amaçlayan yöntemlere ise fenomenolojik araştırma ismi verilmektedir. Fenomenoloji araştırmaları, insanların yaşadıkları evren içerisinde karşılaştıkları fenomenlerle ilgili ne algıladıkları, ne anladıkları ve deneyimlerinin ne yönde olduğunu araştırmaktadır (Çekmez v.d., 2012: 80-81). Fenomenoloji farkında olduğumuz ancak derinlemesine bir fikir sahibi olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bize tümüyle yabancı olmayan ve aynı zamanda tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmada fenomenoloji uygun bir zemin oluşturmaktadır (Göçer, 2013: 29).

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma verileri birincil veriler ve ikincil veriler olarak iki grupta incelenebilmektedir. Birincil veriler araştırmacının kendisi tarafından toplanan, hazırda bulunmayan bilgiler olarak tanımlanabilmektedir. İkincil veriler ise resmi ya da özel kurumlardan, kişilerden, istatistik kurumlarından ya da kayıt defterlerinden elde edilen yapılandırılmış verilerdir (Padem v.d., 2012: 61). Bilimsel veriye ulaşabilmek amacıyla

daha çok birincil verilerden yararlanılmaktadır. Birincil verilerin toplanmasında ise genel olarak anket, gözlem, deney ve görüşme teknikleri kullanılmaktadır (İslam, 2013: 36).

Nitel araştırma, disiplinler arasında bütüncül bakış açısı ve yorumlayıcı yaklaşım ile araştırma problemini inceleyen bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi açısından ele alınır ve insanların o olgu ve olaylara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır. Nitel araştırmalarda genel olarak üç tür veri toplanmaktadır. Bunların ilki araştırmanın yapıldığı psiko-sosyal, kültürel ve fiziksel özelliklere ilişkin verilerdir. İkincisi araştırma sürecinde neler olup bittiğini ve bu olanların araştırma grubunu nasıl etkilediğine ilişkin verilerdir. Son olarak üçüncüsü ise araştırma grubuna dahil olan bireylerin süreç hakkındaki düşüncelerine ilişkin verilerdir. Nitel araştırmada en sık kullanılan yöntemlerden biri görüşme yöntemidir. Görüşme yöntemi insanların bakış açılarını, öznel deneyim ve duygularını, değerlerini ve algılarını ortaya koymak için kullanılan güçlü bir yöntemdir. (Karataş, 2015: 63-64).

Araştırma yöntemlerinde genel olarak kullanılan üç adet görüşme tekniği bulunmaktadır. Bunların ilki, araştırma sorularının önceden hazırlanmadığı, doğal akış içerisinde herhangi bir görüşme protokolü bulunmayan yapılandırılmamış görüşme tekniğidir. İkincisi araştırmacının, araştırmaya katılan her bir kişiye aynı soruları, aynı biçimde ve aynı sözcüklerle sorduğu yapılandırılmış görüşme tekniğidir. Üçüncüsü ve sonuncusu ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniğidir. Yarı yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmış görüşmeye göre daha esnek yapıdadır. Bu teknikte araştırmacı sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar buna karşın görüşmenin akışına göre yan sorularla görüşmenin gidişatını etkileyebilir (Türnüklü, 2000:546-547). Görüşmelerde en önemli noktalardan biri de görüşmeye dair verilerin yanlış hatırlanması ya da unutulmasıdır. Bu nedenle katılımcıların yanıtlarının ses veya video kaydına alınması ya da söylendiği biçimde not edilmesi gerekmektedir. Ancak görüşme esnasında not almaya çalışmak görüşmede dikkat edilmesi gereken bazı detayların gözden kaçmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle katılımcının rızası ile ses veya video kaydı alınması çok daha faydalı olacaktır. Ancak katılımcının rızası olmaması durumunda not alma yöntemi de kullanılabilir (Demir, 2017: 297).

Yapılan bu çalışmada birincil ve ikincil verilerden yararlanılmıştır. Çalışmanın teorik kısmında devalüasyon kavramı ve milli paranın dış değer kaybının turizm sektörü üzerindeki etkileri detaylandırılmış ve daha önce bu alanda yapılan araştırmalar

incelenmiştir. Daha sonra nitel araştırma yöntemlerinden, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile birincil veriler elde edilmiştir. Elde edilen verilerin unutulmaması ve eksik aktarılmaması için araştırmaya destek olan katılımcılardan ses kaydı alınması konusunda rızaları alınmıştır. Çalışmaya katılan toplam yirmi katılımcının on dokuzu ses kaydı alınmasına izin verirken bir katılımcı ise ses kaydı alınmasını istememiş bu nedenle görüşme not alınarak kayıt edilmiştir.

3.3. Anakütle - Örneklem

Anakütle, kısaca araştırılmakta olan konuyu oluşturan tüm elemanları kapsayan yapıdır. Başka bir tanımla anakütle araştırma sonuçlarının genellemek istendiği tüm elemanlara verilen isimdir. Anakütle ortak özellikleri olan canlı ve cansız her türlü elemanı içerebilmektedir. Örneklem ise anakütleyi temsil etmek üzere çeşitli teknikler aracılığıyla seçilen ve üzerinde araştırma yapılan grubu içermektedir. Örnekleme amacını, içerisinden seçildiği anakütle hakkında bilgi toplamak oluşturmaktadır. Örnekleme nedeni, yapılan araştırmanın sonucunda evren hakkında çıkarımda bulunmak olarak tanımlanabilir. Bir çalışma nadiren tüm evreni kapsamaktadır. Araştırmayı ilgilendiren grubun büyük olması, coğrafi olarak dağınık olması ve maddi sınırlılıklar örnekleme yol açmaktadır (Özen ve Gül, 2007: 395-397).

Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü verinin derinliği ve araştırma amaçlarını doğru biçimde oluşturmaya göre değişmektedir. Örneklem büyüklüğü araştırmacının ne bilmek istediği, araştırmanın amacı, neyin kullanışlı olacağı, eldeki zaman ve kaynakla neyin yapılabileceğine göre değişiklik gösterebilmektedir. Nitel çalışmalarda örnek hacmi konusunda yaşanan karışıklığın önüne geçebilmek amacıyla araştırmalar, nicel araştırmanın örnek belirleme yöntemlerini kullanmayı denemişler, ancak bu yöntemin uygulanabilir olmadığı kanısına varmışlardır. Bununla birlikte son dönem çalışmalarda ideal bir nitel araştırma için örneklem büyüklüğünün önemli olmadığı, örnekten sağlanan verinin kalitesinin önemli olduğu konusunda görüş birliğine varılmıştır (Baltacı, 2018: 261). Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünü hesaplamak için bir formül bulunmamaktadır, örneklem büyüklüğü araştırmanın amacı ve mevcut kaynaklara göre farklılaşmaktadır. Örneklem büyüklüğünün az ya da küçük olduğu araştırmalarda çeşitliliğin fazla olmaması sorun oluşturabilmektedir. Ancak bu sorun, maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak giderilebilir ve büyük farklılıkların oluşturduğu ortak örüntülere odaklanılarak incelenen olguların benzer yönleri ortaya çıkarılabilir. Maksimum çeşitlilik örneklemeinde örneklem,

problem ile ilgili olan ve kendi içinde benzer ya da farklı durumlarda olacak şekilde belirlenmektedir. Bu doğrultuda genelleme yapmak için bu çeşitliliği sağlamak hedeflenmemektedir. Bunun tam aksine çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya yönelik çalışmalar yapmak ve farklılığı kapsayan ana temaları keşfetmek ve tanımlamak amaçlanmaktadır. (Yağar ve Dökme, 2018: 4).

Araştırmanın evrenini Kuşadası bölgesinde turizmden gelir elde eden esnaflar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Kuşadası bölgesinde turizmden gelir elde eden ve zincir işletmeler dışında kalan kuyumcu, halıcı, yiyecek-içecek işletmeleri, hediyelik eşya satan işletmeler ve dericiler oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak aynı durum ya da olgudan etkilenmesi beklenen farklı esnaf gruplarından eşit sayıda örnekler alınmaya çalışılmıştır. Araştırmada ulaşılan katılımcıların esnaf gruplarına göre dağılımları Tablo 9’da izlenebilir.

Tablo 9: Araştırmada Ulaşılan Katılımcıların Esnaf Gruplarına Göre Dağılımı

<i>İşletme Türü</i>	<i>Sayı</i>
<i>Kuyumcu</i>	2
<i>Halıcı</i>	3
<i>Yiyecek-İçecek İşletmeleri</i>	3
<i>Hediyelik Eşya Satan İşletmeler</i>	4
<i>Dericiler</i>	4
<i>Tekstil</i>	4
TOPLAM	20

3.4. Görüşme Formunun Hazırlanması

Bir görüşmeci, katılımcıyı güdülemek için çeşitli tipte sorular sorabilmektedir. Ancak iyi sorular sorabilmek için açık uçlu ve betimleyici sorular sorulması önerilmektedir. Soruların oluşturulmasında dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur da kaçınılması gereken sorulardır. Bir sorunun içerisinde yer alan küçük küçük sorulardan, diğer bir deyişle çoklu sorulardan uzak durulması gerekmektedir. Ayrıca katılımcılara sorulacak sorular onları almak istenen cevaba yönlentmemelidir. Bu nedenle yönlendirici sorulardan da kaçınılması

gerekmektedir. Son olarak yanıtın evet ya da hayır olacağı kapalı uçlu soruların da sorulması tercih edilmemelidir (Turan, 2018: 93-98).

Araştırmada, Kuşadası'nda yer alan esnafın Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değer kaybedip kaybetmediği konusunda görüşlerini almak ve yaşanan bu durumun esnafı ne şekilde etkilediğini ortaya koymak amacıyla hazırlanan görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu için yönlendirme yapmayan, açık uçlu, kolay anlaşılabilir ve odaklı sorular hazırlanmıştır. Daha sonra hazırlanan sorular için turizm ve ekonomi alanında araştırmaları bulunan üç uzmandan görüş alınmış ve görüşme formu tekrar düzenlenmiştir. Düzenlenen form anlaşılma zorluklarını gidermek amacıyla bir dil uzmanı yardımıyla tekrar gözden geçirilmiş ve son halini almıştır.

Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Görüşme formunun ilk bölümünde araştırmaya katılan kişilerin demografik bilgilerini elde etmeye yönelik dört soru yer almaktadır. Formun ikinci bölümünde ise katılımcıların araştırılan konu hakkındaki görüşlerini almak amacıyla sekiz soru sorulmuştur. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sırasında, net cevap alınamayan bir soru için, destekleyici bir ek soru ortaya çıkmıştır. Ayrıca görüşme formunun başında konuya, çalışmanın neden yapıldığına ve dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin bilgiler eklenerek katılımcıların görüşmeye hazırlanması sağlanmıştır.

3.5. Araştırma Süreci

Nicel araştırmalarda olduğu gibi nitel araştırmalarda da öncelikle araştırılacak konuya ilişkin bir farkındalık ve merak duygusu çıkış noktasıdır. Problemi tanıma, problemin farkında olma ve problemin çözümüne ilişkin merak duyma eğilimi oldukça önemli kabul edilmektedir. Araştırma sürecinde öncelikle araştırma problemi belirlenmelidir. Araştırmacının somut olarak farkına vardığı ve uygulamada yaşanan bu sorunun çözümlenmesi gerektiğine ilişkin bir problemin belirlenmesi gerekmektedir. Ardından probleme ilişkin daha önceden yapılmış çalışmalar, problem alanıyla ilişkilendirilebilen literatürü inceleyerek kuramsal çerçeve hazırlanır. Daha sonra incelenecek olguya ilişkin problem durumunu soru cümlesine dönüştürerek araştırma sorusu hazırlanır. Evren ve örneklem belirlenir, veri toplama araçları geliştirilir ve belirlenen yöntem ile birlikte verilen toplanır. Daha sonra toplanan veriler analiz edilir, geçerlilik ve güvenilirlik araştırması yapılır. Sonuç ve öneriler kısmında tartışmalara da yer verilerek sunulur (Baltacı, 2019: 371-383).

Yapılan bu çalışmada öncelikle çözümlenmesi gerektiği düşünülen bir problem ortaya koyulmuş, problem hakkında literatür taraması yapılmış, evren ve örneklem belirlenmiş, yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak hazırlanan görüşme formu hakkında uzman görüşlerin alınmış ardından görüşmeler yapılarak veriler kayıt altına alınmış, araştırmadan toplanan veriler analiz edilmiş, geçerlilik ve güvenilirliği kontrol edilmiş ardından bulgular değerlendirilerek sonuç ve öneriler sunulmuştur.

3.6. Verilerin Analizi

Nitel veri analizi araştırmacıların elde ettikleri verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve elde ettikleri verileri nasıl raporlayacağına karar verdikleri süreçtir. Nitel analiz, araştırmacıların topladığı verilerden yola çıkarak, verilerin içinde sakladığı bilgiyi keşfetmeye çabalamasıdır (Özdemir, 2010: 328). Veri analizi, nitel araştırmacının en önemli adımı olarak kabul edilebilir. Veri analizi olgularını tanımlama, sınıflandırma ve kavramların birbirleri ile ilişkilerini betimleme süreçlerini kapsamaktadır. Veri analizi sürecinin temel amacı ulaşılan verilerden bir anlam çıkarmaktır. Bu süreçlerin sonunda elde edilen anlamlar ve bakış açıları çalışma bulgularının özünü oluşturmaktadır. Anlamlaştırma ve öze ulaşma sürecinin çok katı bir yöntemi yoktur. Önemli olan elde edilen veriyi net bir şekilde aktarabilmektir (Çelik vd., 2020: 381-382).

İçerik analizi teknikleri bir söylemi anlama ve yorumlamada öznel etkenlerden kurtulmayı sağlama amacındadır. Söylemin görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içeriği yerine gizli kalmış içeriği ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Tüm içerik analizi teknikleri gözlenen ve betimlenen öğelerden hareketle bir yorum getirme amacı taşımaktadır. İçerik analizinin ilk adımı betimsel işlemedir. Betimsel işlemede bireyin aldığı uyarıların veya mesajların özelliklerini ve güçlerini tarafsız bir şekilde ortaya koyma söz konusudur. İçerik analizi bu açıdan iletişimlerin kodlanmasını gerektirmektedir. Kodlamak mesajın anlamı üzerinde bir işlem yapmak olarak tanımlanabilir (Bilgin, 2014: 1-12). Betimsel içerik analizinde temel amaç eğilimleri belirlemektir. Tanımlayıcı istatistikler esas olarak frekanslar ve yüzdeler kullanılarak ait olduğu tasarımı ifade etmektedir. Belirli bir zaman diliminde belirli bir alanda yapılan çalışmaları kategorize etmek betimsel içerik analizinin en yaygın kullanım biçimidir (Dinçer, 2018: 180-181). Betimsel içerik analizi ayrıca elde edilen verilerin araştırmacı aracılığıyla önceden belirlenmiş olan temalara uygun olarak özetlenmesi ve yorumlanması şeklinde de kullanılmaktadır (Özdemir, 2010: 336).

Araştırma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen ses kayıtları öncelikle bilgisayar ortamında yazıya dökülmüştür. Ardından elde edilen veri üzerinde betimsel içerik analizi uygulanarak ortaya çıkan temalar yorumlanmıştır.

3.7. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Nitel araştırmalar, insan yaşamının ve sosyal dünyanın anlam ve boyutlarını anlama çabası içerisindedir. Bu nedenle nitel araştırma yöntemlerinin doğası istatistiksel veya ampirik hesaplamalara uygun değildir (Arastaman v.d., 2018 : 47). Nitel araştırmalarda geçerlilik, araştırma sonuçlarının doğruluğunu veya problem çözme becerisini ele almaktadır. Nitel araştırmalarda araştırmacı konu edindiği problemi olabildiğince tarafsız bir biçimde çözüme kavuşturmalıdır. Kabul edilebilir bir nitel araştırmada, araştırmacının hem veri toplama süreçlerinde hem de veri analizi ve yorumlanması gibi aşamalarda belirli bir ölçüde tutarlı olması ve bu tutarlılığa nasıl ulaştığını açıklaması gerekmektedir. Ayrıca araştırmacının nitel araştırma sürecini eleştirel bir bakış açısıyla incelemesi ve hata payını minimuma indirebilmesi için konuya ve sürece hakim olmalıdır. Araştırmacının güvenilirliği sağlaması için araştırmayı şeffaf bir şekilde rapor etmesi gerekmektedir (Baltacı, 2019: 380-381).

Yıldırım ve Şimşek (2011) geçerlilik ve güvenilirlik konusunda kabul gören unsurları nitel çalışmalar için; iç geçerlilik, dış geçerlilik, iç güvenilirlik ve dış güvenilirlik olarak dört grup altında incelemektedir. İç geçerlilik için, uzun süreli etkileşim, derin odaklı veri toplama, çeşitleme, uzman incelemesi ve katılımcının teyidi yöntemleri gerekmektedir. Dış geçerlilik için, ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme yöntemleri dikkate alınmalıdır. İç güvenilirlik konusunda tutarlılık incelenmelidir ve son olarak dış güvenilirlik için ise teyit incelemesi yöntemine başvurulmalıdır.

Bu çalışmada, veri toplama, içerik analizi süreçleri, sınırlılıkları ve varsayımları, elde edilen verilerin işlenmesi ve araştırmaya ilişkin tüm süreçler şeffaf bir biçimde paylaşılmaktadır. Araştırma hakkında literatürde yer alan konular ile deneyimler araştırma sonuçlarıyla kıyaslanarak derin odaklı bir veri toplama sağlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme soruları hakkında uzman görüşleri alınarak görüşme formu hazırlanmıştır. Yapılan çalışmada katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için görüşme öncesi sohbet edilmiş ve mümkün olduğunca uzun süre görüşülmüştür. Tüm katılımcılardan görüşme için izin istenmiş ve katılımcıların rızası ile ses kaydı alınmıştır. Araştırmada mümkün olduğunca farklı esnaf gruplarından, deneyim süresinden ve eğitim düzeyinden

katılımcıya ulaşmaya çalışılarak örneklem grubu oluşturularak hem araştırma çeşitlendirilmiş hem de amaçlı örnekleme uygulanmıştır. Araştırmaya dahil olan tüm katılımcılar için aynı soruların yöneltmiş olması tutarlı sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi kapsamında yorum katılmadan, temalandırılarak analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizi için iki farklı akademisyen tarafından teyit alınmıştır. Bu uygulamalar sonucunda çalışmanın nitel araştırmalar için gerekli olan geçerlilik ve güvenilirlik varsayımlarını karşıladığı söylenebilmektedir.

3.8. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların demografik özellikleri ve görüşme sorularına verdikleri cevaplara ait bulgulara yer verilmektedir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 10’da incelenebilir.

Tablo 10: Araştırmaya Katılan Esnafların Demografik Bilgileri

<i>Katılımcılar</i>	<i>İş Tecrübesi</i>	<i>Kuşadası’nda İş Tecrübesi</i>	<i>Esnaf Grubu</i>	<i>Eğitim</i>	<i>Cinsiyet</i>
Katılımcı 1	4 yıl	4 yıl	Yiyecek-İçecek	Üniversite	Erkek
Katılımcı 2	27 yıl	27 yıl	Yiyecek-İçecek	Lise	Erkek
Katılımcı 3	30 yıl	27 yıl	Hediyelik	Lise	Erkek
Katılımcı 4	53 yıl	53 yıl	Halıcı	İlkokul	Erkek
Katılımcı 5	30 yıl	21 yıl	Tekstil	Lise	Kadın
Katılımcı 6	3 yıl	2 yıl	Hediyelik	Lise	Erkek
Katılımcı 7	20 yıl	20 yıl	Yiyecek İçecek	Lise	Erkek
Katılımcı 8	20 yıl	20 yıl	Tekstil	Lise	Erkek
Katılımcı 9	35 yıl	1 yıl	Deri	Lise	Erkek
Katılımcı 10	25 yıl	20 yıl	Kuyum	Lise	Erkek
Katılımcı 11	20 yıl	5 yıl	Kuyum	Lise	Erkek
Katılımcı 12	10 yıl	10 yıl	Tekstil	Lise	Erkek
Katılımcı 13	33 yıl	33 yıl	Hediyelik	Lise	Erkek
Katılımcı 14	20 yıl	7 yıl	Hediyelik	Üniversite	Erkek
Katılımcı 15	34 yıl	34 yıl	Deri	Lise	Erkek
Katılımcı 16	30 yıl	20 yıl	Deri	İlkokul	Erkek
Katılımcı 17	30 yıl	16 yıl	Deri	Polis Okulu	Erkek
Katılımcı 18	32 yıl	15 yıl	Halı	Lise	Erkek
Katılımcı 19	10 yıl	10 yıl	Halı	Üniversite	Erkek
Katılımcı 20	3 yıl	3 yıl	Tekstil	Üniversite	Kadın

Tablo 10'a göre araştırmaya katılan esnafların %90(16)'ının erkek, %10(2)'unun ise kadın olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan esnafların esnaf gruplarına bakıldığında ise %20(4)'sinin tekstil ürünlerinin satışlarını yapan işletme sahibi oldukları, %20(4)'sinin hediyelik eşya satan işletme sahibi oldukları, %15'nin yiyecek-içecek işletmesi sahibi oldukları, %20(4)'sinin derici olduğu, %15(3)'inin halıcı olduğu ve %10(2)'unun ise kuyumcu olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan esnafların eğitim durumlarına bakıldığında ise %65(13)'inin ise lise mezunu olduğu, %20(4)'sinin niversite mezunu olduğu, %10(2)'unun ilkokul mezunu olduğu, %5(1)'inin polis okulu mezunu olduğu ve tespit edilmiştir.

Çalışmaya katılan esnaflara ‘‘Türk lirası ile yabancı paralar arasındaki değişim oranları hakkında ne düşünüyorsunuz?’’ sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11: Türk Lirası ve Yabancı Paralar Arasındaki Değişim Oranı Katılımcı Görüşleri

Katılımcılar	Değer Kaybı Var	Değer Kaybı Yok
Katılımcı 1	X	-
Katılımcı 2	X	-
Katılımcı 3	X	-
Katılımcı 4	X	-
Katılımcı 5	-	X
Katılımcı 6	X	-
Katılımcı 7	X	-
Katılımcı 8	X	-
Katılımcı 9	X	-
Katılımcı 10	X	-
Katılımcı 11	X	-
Katılımcı 12	X	-
Katılımcı 13	X	-
Katılımcı 14	X	-
Katılımcı 15	X	-
Katılımcı 16	X	-
Katılımcı 17	X	-
Katılımcı 18	X	-
Katılımcı 19	X	-
Katılımcı 20	X	-
TOPLAM	19	1

Tablo 11'e göre araştırmaya katılan esnafların %95(19)'i Türk Lirası'nın yabancı para birimleri karşısında değer kaybettiği yönünde görüş belirtirken, %5(1)'i ise Türk Lirası'nda yabancı para birimleri karşısında bir değer kaybetmediği yönünde fikir belirtmiştir. Örnek olarak Katılımcı 12 *“Üretim olmaması ve aldığımız tüm ürünlerin ithal ürünler olması nedeniyle ekonomi kötüye gidiyor. Dolar ve Euro yükseliyor, Türk Lirası devamlı değer kaybediyor.”* demiştir. Katılımcı 9 ise *“Türk Lirası'nın çok değerli olması büyük bir avantaj değildir. Para ne kadar değerli olursa ihracat o orantıda düşer. Evet şuan da döviz kurlarında bir artış var, düşüşte oluyor ama genel trend artış.”* diye görüş belirtmiştir. Katılımcı 8 de *“Türk Lirası'nın değer kaybını ülkede üretim olmamasına bağlıyorum. Dışarıdan gelen her ürün dövizle alındığı için Türk Lirası'nın değer kaybetmesi gayet doğal.”* şeklinde fikirlerini aktarmıştır. Değer kaybı olmadığı yönünde görüş belirten tek katılımcı olan Katılımcı 5 ise *“Ben orta yolda giden birisiyim, Türk Lirası'nda bir değer kaybı yok. İnsan yetinmeyi bilecek.”* sözleriyle değer kaybı olmadığını belirtmiştir.

Çalışmaya katılan esnaflara *“Türk lirası ile yabancı paralar arasındaki değişim oranları hakkında turizm açısından ne düşünüyorsunuz?”* sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 12'de verilmiştir

Tablo 12: Turizm Açısından Türk Lirası ve Yabancı Paralar Arasındaki Değişim Oranı Katılımcı Görüşleri

Katılımcılar	Turist açısından olumlu ancak esnaf açısından olumsuz	Turizme pozitif etkisi var	Turizme negatif etkisi var	Turist profilinin olumsuz yönde değişmesine neden oldu
Katılımcı 1	X	-	-	-
Katılımcı 2	X	-	-	-
Katılımcı 3	-	X	-	-
Katılımcı 4	-	-	X	-
Katılımcı 5	-	-	X	-
Katılımcı 6	X	-	-	-
Katılımcı 7	X	-	-	-
Katılımcı 8	-	-	X	-
Katılımcı 9	-	X	-	-
Katılımcı 10	-	X	-	-
Katılımcı 11	-	-	X	-
Katılımcı 12	-	X	-	-
Katılımcı 13	X	-	-	-
Katılımcı 14	-	-	-	X
Katılımcı 15	-	X	-	-
Katılımcı 16	-	X	-	-
Katılımcı 17	X	-	-	-
Katılımcı 18	-	-	X	-
Katılımcı 19	-	-	X	-
Katılımcı 20	-	X	-	-
TOPLAM	6	7	6	1

Tablo 12'ye göre araştırmaya katılan esnafların %35(7)'i Türk Lirası'nın yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesinin turizm açısından olumlu bir durum olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %30(6)'u ise Türk Lirası'nın yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesinin turistler açısından olumlu bir durum olmasına rağmen kendilerini olumsuz yönde etkilediğini belirtirken, diğer %30(6)'u Türk Lirası'nın yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesinin, turizmi olumsuz etkilediğini savunmuştur. Katılımcıların geri kalan %5(1)'i ise Türk Lirası'nda yaşanan değer kaybının ülkeyi ziyaret eden turist profilini olumsuz yönde etkilediğini öne sürmüştür.

Örnek olarak Katılımcı 1 “*Turist açısından çok güzel, esnaf açısından olumsuz. Çünkü turist gideceği tatil yerinin fiyat açısından uygunluğuna bakar.*” diye görüş belirtmiştir. Katılımcı 3 ise “*Turizme faydası var, bir Euro’nun on Türk Lirası olduğunu düşünün, dün beş Euro’ya satıp daha az kazandığım üründen bugün elli Türk Lirası kazanıyorum.*” diyerek fikir sunmuştur. Katılımcı 19 ise “*Dövizle ürün alıyoruz. Dolar kazanıp, Türk Lirası’na çeviriyorduk borçları ödemek için de iyi bir fırsattı ancak alış-veriş olmadığı için o fırsatta işe yaramadı.*” demiştir. Katılımcı 14 de “*Kaliteyi merkeze oturtmuş turist gelmiyor. Yani turist sayısı fazla olsa da gelen turistler düşük alım gücüne sahip. Alım gücü düşük turist profili bundan sonra da böyle devam edecek.*” şeklinde görüş belirtmiştir.

Çalışmaya katılan esnaflara “*Son dönemde Kuşadası’nı tercih eden yabancı turist sayıları hakkında ne düşünüyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13: Esnafların Yabancı Turist Sayıları Hakkında Görüşleri

<i>Katılımcılar</i>	<i>Turist Sayıları Azaldı</i>	<i>Turist Sayıları Arttı</i>	<i>Turist Sayıları Aynıydı</i>
<i>Katılımcı 1</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 2</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 3</i>	-	X	-
<i>Katılımcı 4</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 5</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 6</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 7</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 8</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 9</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 10</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 11</i>	-	-	-
<i>Katılımcı 12</i>	-	-	X
<i>Katılımcı 13</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 14</i>	-	X	-
<i>Katılımcı 15</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 16</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 17</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 18</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 19</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 20</i>	X	-	-
TOPLAM	16	2	1

Tablo 14'e göre son yıllarda yabancı turist sayılarında yaşanan değişimler konusunda esnafların %80(16)'i yabancı turist sayılarının azaldığını belirtirken %10(2)'u yabancı turist sayılarının artan bir ivme izlediğini belirtmiştir. Katılımcıların %5(1)'i yabancı turist sayılarının değişmediğini aynı olduğunu düşündüğünü düşünürken, %5(1)'i ise bu soruyu yanıtı bırakmıştır.

Katılımcı 10 turist sayıları hakkında *''2016 yılından itibaren her yıl iki basamak geri geriledi. 2016 yılından itibaren turist sayılarında %60 oranında bir düşüş yaşandı.''* şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcı 14 ise *''Daha çok turist geldi, daha çok çalıştık ancak kazancımız önceki yılların aynısı.''* demiştir. Katılımcı 12 ise *''Turist sayıları değişmedi, hemen hemen aynıydı ancak daha önceki yıllarda İngiliz, Alman, Hollanda'lı turist gelirken, şimdilerde Balkan ülkelerinden geliyorlar.''* Şeklinde fikrini belirtmiştir.

Çalışmaya katılan esnaflara *'Son dönemlerde Kuşadası'nı tercih eden yabancı turistlerin milliyetleri konusunda ne düşünüyorsunuz?'* sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 14'te verilmiştir

Tablo 14: Kuşadası'nı Tercih Eden Turist Milliyetleri Görüş Tablosu

<i>Katılımcılar</i>	<i>Balkan Ülkeleri</i>	<i>Orta Doğu Ülkeleri</i>	<i>Avrupa & Britanya</i>	<i>Tüm Dünya Geneli</i>
<i>Katılımcı 1</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 2</i>	-	X	-	-
<i>Katılımcı 3</i>	-	-	-	X
<i>Katılımcı 4</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 5</i>	X	-	X	-
<i>Katılımcı 6</i>	X	-	X	-
<i>Katılımcı 7</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 8</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 9</i>	-	-	-	X
<i>Katılımcı 10</i>	X	-	X	-
<i>Katılımcı 11</i>	-	-	X	-
<i>Katılımcı 12</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 13</i>	X	X	X	-
<i>Katılımcı 14</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 15</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 16</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 17</i>	-	-	X	-
<i>Katılımcı 18</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 19</i>	X	-	-	-
<i>Katılımcı 20</i>	X	-	-	-
TOPLAM	15	2	6	2

Tablo 14'e göre son yıllarda Kuşadası'nı ziyaret eden turistlerin milliyetleri hakkında esnafların %75(15)'i Balkan ülkelerinde yaşayan turistlerin yoğunlukta olduğunu belirtmiştir. Esnafların %30(6)'u Avrupa'lı turistlerin Kuşadası'nı ziyaret ettiği konusunda görüş belirtirken, %10(2)'u Orta Doğu bloğunda yaşayan turistlerin Kuşadası'nı ziyaret ettiğini, %10(2)'u ise son yıllarda dünyanın her bölgesinden turistlerin tatillerini Kuşadası bölgesinde geçirdiğini belirtmiştir.

Örnek olarak Katılımcı 20 *“Son yıllarda turist profili tamamen değişti, daha çok Bulgaristan, Sırbistan gibi Balkan ülkelerinden turistler Kuşadası'na geldi.”* şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcı 2 ise *“Kuşadası için Arap turistler yoğunluktaydı. Kuşadası'na geldiğimden beri hiç son üç beş yılda gördüğüm kadar Arap turist geldiğini görmemiştim.”* demiştir. Katılımcı 5 de *“Bu seneyi düşünüyorsak İrlandalı ancak son üç beş sene içerisinde de İrlandalı, Hollandalı, Rus, Bulgar, Romanyalı hepsinden vardı.”* diyerek fikir belirtmiştir. Katılımcı 9 ise *“Efes olmasından dolayı Dünya'nın her yerinden turist gelir Kuşadası'na. Yani Antalya gibi yalnızca Rus turist geliyor gibi bir durum yok.”* diyerek düşüncelerini ifade etmiştir.

Çalışmaya katılan esnaflara *“Son dönemlerde Kuşadası'nı tercih eden yerli turist sayıları hakkında ne düşünüyorsunuz?”* sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15: Esnafların Yerli Turist Sayıları Hakkında Görüşleri

Katılımcılar	Yerli Turist Sayıları Azdı	Yerli Turist Sayıları Çoktu
<i>Katılımcı 1</i>	X	-
<i>Katılımcı 2</i>	-	X
<i>Katılımcı 3</i>	X	-
<i>Katılımcı 4</i>	-	X
<i>Katılımcı 5</i>	-	X
<i>Katılımcı 6</i>	-	X
<i>Katılımcı 7</i>	-	X
<i>Katılımcı 8</i>	X	-
<i>Katılımcı 9</i>	-	X
<i>Katılımcı 10</i>	-	X
<i>Katılımcı 11</i>	X	-
<i>Katılımcı 12</i>	-	X
<i>Katılımcı 13</i>	-	X
<i>Katılımcı 14</i>	-	X
<i>Katılımcı 15</i>	-	X
<i>Katılımcı 16</i>	X	-
<i>Katılımcı 17</i>	X	-
<i>Katılımcı 18</i>	-	X
<i>Katılımcı 19</i>	X	-
<i>Katılımcı 20</i>	-	X
TOPLAM	7	13

Tablo 15'e göre son yıllarda Kuşadası'nı ziyaret eden yerli turist sayıları hakkında esnafların %65(13)'i yerli turist sayılarının az olduğunu savunurken, katılımcıların %35(7)'i turist sayılarının çok olduğu yönünde görüş belirtmiştir.

Örnek olarak Katılımcı 10 '*Yerli turist oranı çok yüksek. Ancak ülkeye, şehre ya da ilçeye bir getirisi yok. Market, restoran ve dondurmacı dışında alış-veriş yapmıyorlar.*'' diyerek görüş belirtmiştir. Katılımcı 7 ise '*Yerli turist oranında artış var ancak bu otellerimizin fiyat politikaları ile ilgili. Oteller yerli turistler sayesinde doluyor bu da biraz yansıyor bize.*'' demiştir. Katılımcı 8 ise '*Yerli turist sadece Bodrum'u tercih ediyor.*'' diyerek fikir belirtmiştir. Katılımcı 16'da '*Yerli turist oranı da kötü, son üç yıla baktığımızda her sene geriye gitti.*'' şeklinde görüşlerini aktarmıştır.

Çalışmaya katılan esnaflara ‘‘Son yıllarda Kuşadası’ni ziyaret eden yabancı turistlerin satın alma davranışları hakkında ne düşünüyorsunuz?’’ sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16: Esnafların Yabancı Turistlerin Satın Alma Davranışları Görüşleri

<i>Katılımcılar</i>	<i>Satın Alma Davranışında Artış</i>	<i>Satın Alma Davranışında Azalış</i>
<i>Katılımcı 1</i>	X	-
<i>Katılımcı 2</i>	X	-
<i>Katılımcı 3</i>	-	X
<i>Katılımcı 4</i>	X	-
<i>Katılımcı 5</i>	-	X
<i>Katılımcı 6</i>	X	-
<i>Katılımcı 7</i>	X	-
<i>Katılımcı 8</i>	X	-
<i>Katılımcı 9</i>	X	-
<i>Katılımcı 10</i>	X	-
<i>Katılımcı 11</i>	-	X
<i>Katılımcı 12</i>	X	-
<i>Katılımcı 13</i>	X	-
<i>Katılımcı 14</i>	X	-
<i>Katılımcı 15</i>	X	-
<i>Katılımcı 16</i>	-	X
<i>Katılımcı 17</i>	X	-
<i>Katılımcı 18</i>	X	-
<i>Katılımcı 19</i>	X	-
<i>Katılımcı 20</i>	X	-
TOPLAM	16	4

Tablo 16’ya göre araştırmaya katılan esnafların %80(16)’i Türk Lirası’nda yaşanan değer kaybının yabancı turistlerin satın alma davranışlarına artış yönünde etkisi olduğu konusunda görüş belirtirken, katılımcıların %20(4)’si ise yabancı turistlerin satın alma davranışında azalış olduğu yönünde fikir belirtmiştir. Örnek olarak Katılımcı 4 ‘‘Gelen turist üç beş sene önce bir üründen bir adet alıyorsa artık üç adet ürünü aynı fiyata alabiliyor. Bu nedenle artış oldu.’’ şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcı 8 ise ‘‘Şimdi bir İngiliz turistin bir Pound parasının karşılığı on Türk Lirası olmuş durumda, yani on katı.

Şimdi tatile geldikleri zaman çok daha güzel tatil yapabiliyorlar.” demiştir. Katılımcı 11 ise “Turistler ne söylesen pahalı diyorlar, daha az aldılar.” diyerek fikrini belirtmiştir.

Çalışmaya katılan esnaflara “Son yıllarda Kuşadası’ni ziyaret eden yerli turistlerin satın alma davranışları hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 17’de verilmiştir

Tablo 17: Esnafların Yerli Turistlerin Satın Alma Davranışları Görüşleri

Katılımcılar	Azalış	Etkilemedi
Katılımcı 1	X	-
Katılımcı 2	X	-
Katılımcı 3	-	-
Katılımcı 4	X	-
Katılımcı 5	X	-
Katılımcı 6	X	-
Katılımcı 7	X	-
Katılımcı 8	-	X
Katılımcı 9	X	-
Katılımcı 10	X	-
Katılımcı 11	X	-
Katılımcı 12	X	-
Katılımcı 13	X	-
Katılımcı 14	X	-
Katılımcı 15	X	-
Katılımcı 16	X	-
Katılımcı 17	X	-
Katılımcı 18	X	-
Katılımcı 19	X	-
Katılımcı 20	X	-
TOPLAM	19	1

Tablo 17’ye göre araştırmaya katılan esnafların %95(19)’i Türk Lirası’nda yaşanan değer kaybının yerli turistlerin satın alma davranışlarına artış yönünde etkisi olduğu konusunda görüş belirtirken, katılımcıların %5(1)’i ise Türk Lirası’nda yaşanan dış değer kaybının yabancı turistlerin satın alma davranışlarını etkilemediği olduğu yönünde fikir belirtmiştir. Örnek olarak Katılımcı 8 “Bizim insanımız lüksü sevdiği için parası olmayan kredi çekip bile tatile çıkabiliyor, parası olanı zaten etkilemiyor.” şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcı 7 ise “Beni nasıl etkiliyorsa, yanımda çalışanları da etkiliyor.

İnsanların alım gücü azalıyor. Ekonomi bir dişlinin çarkları gibi tasvir edilebilir. Bir tanesi dönmediği zaman saat ilerlemiyor. Ekonomi içerisinde herkes birbirine zincirli bu nedenle yerli turistler daha az tatile çıkıyor, daha az harcama yapıyor.” demıştır. Katılımcı 20 de *“Yerli turistler artık günü birlikçi. Alışveriş, tatil ya da eğlence için gelmiyorlar. Denize girip tekrar dönüyorlar. Alım gücü düştükçe turizm harcamaları azaldı.”* yönünde görüş belirtmiştir.

Çalışmaya katılan esnaflara *“Son yıllardaki satış oranlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?”* sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18: Esnafların Satış Oranlarındaki Değişimler Hakkındaki Görüşleri

<i>Katılımcılar</i>	<i>Satış Miktarını Azalttı</i>	<i>Satış Miktarını Arttırdı</i>	<i>Satışları Etkilemedi</i>
<i>Katılımcı 1</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 2</i>	-	-	X
<i>Katılımcı 3</i>	-	-	-
<i>Katılımcı 4</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 5</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 6</i>	-	-	X
<i>Katılımcı 7</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 8</i>	-	-	X
<i>Katılımcı 9</i>	-	-	X
<i>Katılımcı 10</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 11</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 12</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 13</i>	-	X	-
<i>Katılımcı 14</i>	-	-	X
<i>Katılımcı 15</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 16</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 17</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 18</i>	X	-	-
<i>Katılımcı 19</i>	-	-	X
<i>Katılımcı 20</i>	X	-	-
TOPLAM	12	1	6

Tablo 18’e göre katılımcıların %60(12)’i Türk Lirası’nın yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesinin satış miktarlarını azalttığından bahsederken, %30(6)’u satışlarını etkilemediğinden, %5(1)’i satış miktarlarının arttırdığından bahsetmiştir. Katılımcıların %5(1)’i ise bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Örnek olarak Katılımcı 6

“Satışlarımda herhangi bir kayıp yok. Normal yani aynı şekilde devam ediyor.” demiştir. Katılımcı 12 “Daha önceki yıllara kıyasla son yıllarda iyi olan kısımlar var ancak ihtiyaca göre, piyasadaki gidişata göre rekabet etmek başka yerde olmayan ürünü koymak daha çok araştırmak zorundasın. Yine de eskisi gibi kar elde edemiyorsun. Yani satış hızından para kazanmaya çalışıyorsun.” şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcı 15 ise “Üç sene öncesine göre şuan yaptığım satış oranı arasında %60’lık bir düşüş var. Devamlı düşüş oldu ve daha az kar elde etmeye başladık.” diyerek fikir belirtmiştir.

Çalışmaya katılan esnaflara “Türk Lirası’nın uluslararası piyasalardaki durumunu, işletmenizin ekonomik durumu açısından nasıl değerlendirirsiniz?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19: Esnafların Ekonomik Durumları Hakkındaki Görüşleri

Katılımcılar	Alım Gücümüzü Etkiliyor	Maliyetlerimizi Artırıyor	Gelirlerimizi Azaltıyor	Etkilemiyor	Aynı Geliri Elde Etmek İçin Daha Çok Çalışıyoruz
Katılımcı 1	X	-	-	-	-
Katılımcı 2	-	-	X	-	-
Katılımcı 3	-	-	-	X	-
Katılımcı 4	X	-	X	-	-
Katılımcı 5	-	-	-	X	-
Katılımcı 6	-	-	-	X	-
Katılımcı 7	-	-	-	X	-
Katılımcı 8	-	X	X	-	-
Katılımcı 9	-	-	X	-	-
Katılımcı 10	-	-	X	-	-
Katılımcı 11	-	-	X	-	-
Katılımcı 12	-	X	X	-	-
Katılımcı 13	-	X	-	-	-
Katılımcı 14	-	-	-	-	X
Katılımcı 15	-	X	-	-	-
Katılımcı 16	-	-	X	-	-
Katılımcı 17	-	-	X	-	-
Katılımcı 18	-	-	X	-	-
Katılımcı 19	-	-	X	-	-
Katılımcı 20	-	-	X	-	-
TOPLAM	2	4	12	4	1

Tablo 19'a göre Esnafların, Türk Lirası'nın uluslararası piyasalardaki durumu karşısında, işletmelerinin ekonomik durumlarında yaşanan değişimler hakkındaki görüşlerini almak için yöneltilen soruda katılımcıların %60(12)'i gelirlerimizi azaltıyor şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcıların %20(4)'si maliyetlerini arttırdığını söylerken, %20(4)'si ise gelirlerini etkilemediği konusunda fikir belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların %10(2)'u alım güçlerini etkilediğinden bahsederken, %5(1)'i ise aynı geliri elde edebilmek için daha çok çalışmak zorunda kaldıklarını söylemiştir.

Örnek vermek gerekirse Katılımcı 1 *''Aslında tablo yine aynı, gelirlerimiz aynı gibi görünüyor ancak satın alma gücümüz etkileniyor. Yani gelir aynı hatta belki artıyor ancak satın alma gücümüz olumsuz yönde etkilendi.''* şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcı 8 ise *''Bizler turizmci olduğumuz için doğrudan etkileniyoruz. Bizim gelir gider dengesinde kaybımız çok. Yani gelirimiz az giderimiz çok''* demiştir. Katılımcı 18 ise *''Gelirimiz kalmadı, ticari olarak bitmiş durumdayız. Malımızı döviz ile alıp Türk Lirası ile satmaya çalışıyoruz gelirlerimiz %70 oranında azaldı.''* diyerek fikrini belirtmiştir. Katılımcı 14 ise *''Artık daha çok çalışarak aynı paraları kazanıyoruz. Eskiden altı saat içerisinde kazandığım geliri kazanmak için artık on iki saat çalışmak zorunda kalıyorum.''* diyerek görüşlerini aktarmıştır.

Çalışmaya katılan esnaflara *''İşletme bazında son yıllardaki maliyetlerinizi nasıl değerlendirirsiniz?''* sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevapları Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20: Esnafların Maliyetleri Hakkındaki Görüşleri

<i>Katılımcılar</i>	<i>Maliyet Arttı</i>	<i>Maliyet Etkilenmedi</i>
<i>Katılımcı 1</i>	X	-
<i>Katılımcı 2</i>	X	-
<i>Katılımcı 3</i>	X	-
<i>Katılımcı 4</i>	X	-
<i>Katılımcı 5</i>	X	-
<i>Katılımcı 6</i>	-	X
<i>Katılımcı 7</i>	X	-
<i>Katılımcı 8</i>	X	-
<i>Katılımcı 9</i>	-	X
<i>Katılımcı 10</i>	X	-
<i>Katılımcı 11</i>	X	-
<i>Katılımcı 12</i>	X	-
<i>Katılımcı 13</i>	X	-
<i>Katılımcı 14</i>	X	-
<i>Katılımcı 15</i>	-	X
<i>Katılımcı 16</i>	X	-
<i>Katılımcı 17</i>	-	X
<i>Katılımcı 18</i>	X	-
<i>Katılımcı 19</i>	-	X
<i>Katılımcı 20</i>	X	-
TOPLAM	15	5

Tablo 20'ye göre Türk Lirası'nın yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesinin maliyetleri üzerindeki etkileri hakkında esnafların %75(15)'i maliyetlerinin arttığı yönünde fikir belirtirken, katılımcıların %25(5)'i ise maliyetlerini etkilemediği yönünde görüş belirtmiştir. Örnek olarak Katılımcı 14 "Sattığımızı yerine koyamıyoruz." şeklinde görüş belirtirken. Katılımcı 20 "Üretim olmaması nedeniyle ürünlerimizi yurtdışından almak zorunda kalıyoruz. Aldığımız ürünleri dövizle alıyoruz. Kurlardaki artış da maliyetlerimizin artmasına neden oluyor." demiştir. Katılımcı 15 ise "Maliyetlerimiz değişmedi. Ürünleri dolarla alıyoruz, dolarla satıyoruz. Biz maliyet açısından değil, satış olarak etkileniyoruz." diye fikir belirtmiştir. Katılımcı 19 da "Dolar ile alıp dolar ile sattığımız için maliyet konusunda bizi etkilemiyor. Türk Lirası karşısında dövizin artması bizim için daha iyi turistlerle alışveriş yapıyoruz." diyerek görüşlerini aktarmıştır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Devalüasyon terimi, sabit döviz kuru sisteminin uygulandığı ülkelerde döviz kuru oranları üzerinde yapılan değişiklikleri ifade etmektedir. Devalüasyon ayrıca milli paranın döviz karşısında değer kaybetmesi şeklinde de tanımlanabilmektedir (Kargı, 2004: 629-630). Esnek döviz kuru sisteminde, sabit döviz kuru sistemi çerçevesinde milli paranın değerinin düşürülmesi ve artırılmasını ifade eden devalüasyon ve revalüasyon terimleri kullanılırken esnek kur sisteminde döviz fiyatlarında yaşanan değişimler için değer kaybı ya da değer kazanımı ifadeleri tercih edilmektedir (Demir, 2007: 18). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde döviz kurlarında meydana gelen değişimler fiyatları önemli derecede etkileyebilmektedir. Döviz kurlarının yerli para birimi cinsinden artması diğer bir bakış açısıyla milli paranın değer kaybetmesi olarak adlandırılabilir. Döviz kurlarında meydana gelen değişimler ithal tüketim mallarının fiyatlarını etkileyebildiği gibi, üretim maliyetlerini de etkilemektedir (Gül ve Ekinci, 2006: 91).

Türk Lirası'nın 2013 yılından, 2020 yılına kadar devamlı olarak yıl sonu hesaplamalarında artan bir trend izlediği görülmektedir. Bu durumda Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değer kaybettiğinden söz edilebilir. Katılımcılardan toplanan verilerde öncelikli olarak Türk Lirası'nda bir dış değer kaybı olup olmadığı konusunda katılımcıların bakış açılarını öğrenmek amaçlanmıştır. Katılımcılar Türk Lirası'nın uluslararası piyasadaki durumu konusunda Türk Lirası'nın *'değer kaybettiği'* ve *'değer kaybetmediği'* temaları altında yoğunlaşmıştır. Katılımcıların 19'u Türk Lirası'nda uluslararası piyasada bir değer kaybı yaşandığını temasında görüş belirtmiştir. Bunun yanında katılımcılardan 1'i ise Türk Lirası'nın uluslararası piyasadaki durumu hakkında değer kaybı olmadığı, durağan olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Buna göre, katılımcıların Türk Lirası'nın yabancı para birimleri karşısında bir değer kaybı olduğu yönünde görüşe sahip olduğundan söz edilebilir. Değer kaybı olduğu yönünde görüş belirten katılımcılar Türk Lirası'nın uluslararası piyasadaki durumunu *'üretimin olmaması, alım gücünün düşmesi, ekonominin kötü gidişatı ve döviz baskısı'* konularıyla ilişkilendirmiştir. Esnaflar ile yapılan görüşmelerin de ortaya koyduğu gibi Türk Lirası özellikle son birkaç yıl yoğun olmak üzere değer kaybeden bir grafik izlediği söylenebilir. Milli paranın değer kaybetmesinin birçok nedeni olabilir, ancak ithal mallara olan bağımlılık ve üretimin yetersiz olması nedeniyle özellikle hammadde ve ara mamül konusunda dışa bağımlı olmamızın Türk Lirası'nın değer kaybına yol açtığından söz edilebilir.

Milli paranın değer kaybetmesi, turizm sektörünü de doğrudan etkilediği düşünülmektedir. Milli paranın değer kaybında turizm gelirleri ve turist sayılarını arttırması öngörülmektedir. Turistik ürün fiyatı düşünüldüğü zaman özellikle dış turizm talebinin olumlu yönde etkilenmesi beklenmektedir (Bahar, 2007, 260-261). Türkiye’de milli paranın değer kaybetmesi kısa dönemde ihracatı arttırıcı ve dış ticaret dengesini sağlayıcı bir etki yaratmaktadır. Ancak kısa süre sonra dış ticaret açıklarının tekrar arttığı görülmektedir. Ayrıca döviz kuru değişimleri zaman zaman ithalatı ve ihracatı açıklamada yeterli olmamaktadır. Bunun en temel nedeni ise Türkiye ihracatı ve üretiminin ithal girdilere bağımlı olmasıdır. Bu bağımlılık nedeniyle ithal girdi fiyatlarının artması ihracatı da olumsuz yönde etkilemekte ve kurun etkisini azaltmaktadır. Bu nedenle maliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir (Karagöz, Doğan, 2005: 226-227).

Türk Lirası’nın uluslararası piyasalardaki durumunun turizm açısından değerlendirmesi ve bu durumun esnafları ne şekilde etkilediği konusunda görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla sorulan soruda katılımcılar *“turist açısından olumlu ancak esnaf açısından olumsuz”*, *“turizme pozitif etkisi var”*, *“turizme negatif yönde etkisi var”* ve *“turist profillerinin olumsuz yönde değişmesine neden oldu”* temaları altında toplanmıştır. Katılımcıların 7’si Türk Lirası’nın uluslararası piyasalarda değer kaybediyor olmasının turizm açısından olumlu olduğunu söylemiştir. Araştırmaya katılan esnafların 6’sı turist açısından olumlu, ancak kendileri açısından olumsuz olduğu yönünde görüş belirtirken, 6’sı turizm açısından negatif etkisi olduğunu ve 1’i ise turist profillerini olumsuz yönde değiştirdiği konusunda görüş belirtmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler ve literatürün bu konuda bir miktar farklılaştığı görülmektedir. Katılımcıların bir kısmının literatürde yer aldığı gibi milli paranın değer kaybetmesinin turizmi pozitif etkilediği yönünde görüş belirtirken, bir kısmı ise olumsuz etkilerinin olduğunu belirtmiştir. Türk Lirası’nın uluslararası piyasalardaki durumunun turizm açısından olumlu ancak, esnaflar açısından olumsuz olduğu görüşünde olan katılımcılar görüşlerini *“maliyetlerin artması, dövizle ürün almaları”* konularıyla ilişkilendirmiştir. Turizme olumlu etkisi olduğunu söyleyen katılımcılar ise görüşlerini *“döviz kurlarının artması, turistlerin kullandığı para birimlerinin daha değerli olması”* konuları ile ilişkilendirmiştir. Turizme negatif etkisi olduğunu savunan katılımcılar ise görüşlerini *“turizmin kötü olması, gemilerin azalması”* konuları ile ilişkilendirmiştir. Bu durumda katılımcıların görüşlerinin literatür ile örtüşmemesinin nedeni olarak maliyetlerin artmış olması, üretimin azalması ve ithal ürünlere olan bağımlılık nedeniyle, milli paranın değer kaybetmesinden beklenen olumlu

etkilerin ortaya çıkmaması olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda katılımcıların görüşleri literatür ile örtüşmektedir.

Bir ülkenin milli para değerinin düşmesi turizmi etkilemektedir. Milli paranın değerinin düşmesi, yabancı turist için turizm hizmetinin devalüasyon oranında ucuzlaması demektir. Ancak turiste sunulan hizmetler içerisinde ithal malların miktarı fazlaysa o zaman pahalılaştan üretim maliyetleri nedeniyle turistik hizmetlerin fiyatları da artacak ve paranın değerinin düşmesi turist açısından çekiciliğini kaybedecektir (Başaran, 2004: 73 Katılımcılar yabancı turist sayıları hakkında kendilerine yöneltilen soruda *‘Yabancı turist sayıları azaldı’*, *‘Yabancı turist sayıları arttı’* ve *‘Yabancı turist aynıydı’* temaları altında toplanmıştır. Katılımcıların 15’i turist sayılarının son yıllarda azaldığı yönünde görüş belirtirken, 3’ü turist sayılarının arttığını söylemiştir. Diğer bir katılımcı ise yabancı turist sayılarının durağan olduğunu, değişmediğini belirtmiştir. Turist sayılarının değişmediğini savunan katılımcı görüşünü *‘turist profillerinin değişmesi’* konusuyla ilişkilendirmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler sonucunda esnafların, artan maliyetler ve turistik ürün fiyatları, ayrıca turizmi etkileyen diğer faktörler nedeniyle turist sayılarının etkilendiği ve Kuşadası bölgesinin çekiciliğini kaybettiğini düşündüğünden bahsedilebilir. Bu yönüyle çalışma literatür ile örtüşmektedir. Katılımcıların Kuşadası’nı ziyaret eden yerli turist sayılarına ilişkin görüşleri *‘Yerli Turist Sayıları Azdı’* ve *‘Yerli Turist Sayıları Çoktu’* temalarında yoğunlaşmıştır. Katılımcıların 13’ü yerli turist sayılarının çok olduğu yönünde görüş belirtirken, katılımcıların 7’si ise yerli turist sayılarının az olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Yerli turist sayısı çoktu yönünde görüş belirten esnafların konuşmalarını *‘günübirlik, alış-veriş azdı ve alt gelir seviyesi’* konuları ile ilişkilendirdiği görülmüştür. Yerli turist sayısı azdı diyen katılımcılar ise görüşlerini *‘farklı bölgeleri tercih etmek, ekonomik durum ve satın alma gücü’* konularıyla ilişkilendirdiği tespit edilmiştir.

Kuşadası bölgesini ziyaret eden turistlerin daha çok hangi ülkelerden ya da bölgelerden olduğu hakkında katılımcılar *‘Balkan Ülkeleri’*, *‘Orta Doğu Ülkeleri’*, *‘Avrupa-Britanya’* ve *‘Tüm Dünya Geneli’* temaları altında yoğunlaşmıştır. Katılımcıların 15’i balkan ülkelerinin yoğunlukta olduğunu belirtirken, 7 katılımcı Avrupa&Britanya’dan turistlerin daha çok Kuşadası’nı tercih ettiğini belirtmiştir. Araştırmaya dahil olan 2 katılımcı Orta Doğu ülkelerinden turistlerin daha çok Kuşadası’nı tercih ettiğini öne sürerken, 2 katılımcı ise Kuşadası’nın tüm dünya genelinden turist çeken bir bölge olduğunu savunmuştur. Balkan ülkelerinin yoğunlukta olduğu konusunda görüş belirten esnaflar *‘Bulgaristan, Sırbistan, Makedonya ve Rusya’* ülkelerine değinirken, orta

doğu ülkelerinin Kuşadası'nı tercih ettiğini söyleyen katılımcılar "*Arabistan ve İran*" ülkelerini belirtmiştir. Avrupa ve Britanya'dan gelen turistlerin çok olduğunu söyleyen katılımcılar ise görüşlerini "*İrlanda, Hollanda, Almanya, İngiltere ve Yunanistan*" ülkeleri doğrultusunda belirtmiştir. Son olarak iki katılımcı ise Kuşadası'nı ziyaret eden turistlerin milliyetleri konusunu "*Efes, Meryem Ana ve Antalya*" ile ilişkilendirerek tüm dünya genelinde bir turist profili olduğunu belirtmiştir.

Satın alma davranışını anlamak, turizm ve otelcilikte yönetimin karşılaştığı en önemli zorluklardan biridir. Satın alma davranışı, hem tüketicinin karakteristik özelliklerine hem de turistik ürüne ilişkin itici güçlere göre şekillenmektedir (Karimi ve Pirasteh, 2015: 89-90) Turistik tüketim harcamaları fiyat değişimleri karşısında önemli derece hassasiyete sahiptir. Bu nedenle milli paranın değerinde yaşanan değişimler turistlerin satın alma davranışlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Milli paranın değer kaybetmesi sonucunda yabancı turistlerin satın alma gücü artmaktadır. Bu durumda turistlerin daha çok ürün satın almaları beklenmektedir (Ayaz, 2016: 1364).

Kuşadası bölgesini ziyaret eden yabancı turistlerin satın alma davranışlarında bir değişiklik olup olmadığı hakkında katılımcıların verdikleri cevaplar "*Artış*" ve "*Azalış*" temaları altında yoğunlaşmıştır. Katılımcıların 16'sı turistlerin daha fazla ürün satın aldığı yönünde görüş belirtirken, katılımcıların 4'ü ise turistlerin daha az ürün aldığı yönünde fikirlerini sunmuştur. Turistlerin satın alma davranışlarında artış olduğunu savunan esnaflar görüşlerini "*daha rahat alışveriş yapmaları ve döviz kurları*" kavramları ile desteklerken, turistlerin satın alma davranışlarının azalış gösterdiğini savunan katılımcılar görüşlerini "*tedirginlik ve ürünlerin pahalı olması*" kavramları ile ilişkilendirmiştir. Turistlerin satın alma davranışlarının azaldığı yönünde görüş belirten katılımcılar ise ürünlerin maliyetlerinin artması nedeniyle fiyatlarında yaşanan artış ve turistlerin ülkedeki ekonomik belirsizlik nedeniyle tedirgin olmasının satın alma davranışlarını etkilediği yönünde görüş belirtmiştir. Kuşadası bölgesini ziyaret eden yerli turistlerin satın alma davranışlarında bir değişiklik olup olmadığı konusunda katılımcılar "*Azalış*" ve "*Ekilemedi*" temaları altında yoğunlaşmıştır. Katılımcıların 19'u yerli turistlerin daha fazla ürün satın aldığı yönünde görüş belirtirken, katılımcıların 1'i ise turistlerin satın alma davranışlarında bir değişiklik olmadığı, durağan olduğu yönünde fikirlerini sunmuştur. Yerli turistlerin satın alma davranışlarında bir azalış olduğunu savunan katılımcıların görüşlerini "*alım gücü, ekonomik durum ve internette alışveriş*" konuları ile ilişkilendirirken, durağan olduğunu savunan tek

katılımcı ise *'yerli turistin lüksü sevdiği, tatile çıkacak durumu olanların zaten ekonomik durumdan etkilenmediği'* kavramları ile desteklemiştir.

Türk Lirası'nın uluslararası piyasalardaki durumunun, satış oranlarını etkileyip etkilemediği hakkındaki katılımcıların görüşleri *'Satış miktarını azalttı'*, *'Satış miktarını arttırdı'* ve *'Satışları etkilemedi'* temaları altında yoğunlaşmıştır. Katılımcıların 12'si bu durumun satış miktarlarını azalttığı yönünde görüş belirtirken, katılımcıların 6'sı satışların etkilenmediği, durağan olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Araştırmaya dahil olan 1 katılımcı ise satış miktarlarını arttırdığını söylemiştir. Türk Lirası'nın uluslararası piyasalardaki durumunun satış miktarını etkilemediğini belirten esnaflar görüşlerini *'aynı satış miktarları, daha az kazanç ve turist sayılarının az olması'* kavramları ile ilişkilendirmiştir. Türk Lirası'nın uluslararası piyasalardaki durumunun işletme anlamında ekonomik durumlarını nasıl etkilediği ve hangi yönlerde etkilediği katılımcılar *'Alım gücümüzü etkiliyor'*, *'Maliyetlerimizi arttırıyor'*, *'Gelirlerimizi azaltıyor'*, *'Gelirlerimizi etkilemiyor'* ve *'Aynı geliri elde etmek için daha çok çalışıyoruz'* temaları altında yoğunlaşmıştır. 12 katılımcı gelirlerinin azaldığından söz ederken, 4 katılımcı maliyetlerinin arttığı konusunda görüş belirtmiş, 4 katılımcı etkilenmediği durağan olduğu konusunda görüş belirtirken, 2 katılımcı alım gücünün etkilendiğini söylemiştir. 1 katılımcı ise aynı gelirleri elde ettiğini ancak bu gelirleri elde edebilmek için daha fazla çalışmak zorunda kaldığını öne sürmüştür. Türk Lirası'nın uluslararası piyasalardaki durumunun işletme maliyetleri hakkındaki katılımcılar *'Artış'* ve *'Etkilemedi'* temaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Katılımcıların 15'i Türk Lirası'nın uluslararası piyasalardaki durumunun maliyetlerini arttırdığı yönünde görüş belirtirken, katılımcıların 5'i ise maliyetlerinin etkilenmediği konusunda fikir sunmuştur. Maliyetlerinin arttığı yönünde görüş belirten katılımcılar görüşlerini *'ürünleri dövizle almak, Türk Lirası ile satış yapmak ve maliyet artış hızı'* konuları ile ilişkilendirirken, maliyetlerinin etkilenmediğini savunan katılımcılar *'ürünleri dövizle alıp, dövizle satmak'* konuları ile düşüncelerini desteklemiştir.

Milli paranın değer kaybetmesinin, esnaflar açısından diğer turistik işletmelere göre farklılık gösterebildiği görülmektedir. Milli paranın değer kaybetmesiyle birlikte yabancı turistlerin kullandığı para birimleri değer kazanmaktadır. Turistlerin de bu doğrultuda parasının daha değerli olduğu ülkeyi tercih etmesi ve alış-verişin artması beklenmektedir. Son yıllarda turist sayılarında yaşanan artışlara bakıldığında bu beklentinin karşılandığından söz edilebilir. Ancak her ne kadar otellerin doluluk oranları artmış ve acentalar daha çok turiste hizmet vermiş olsa da turizm bölgelerindeki esnaflar açısından durumun daha farklı

olduğu anlaşılmaktadır. Gerek herşey dahil sistem, gerekse turistin kendini güvende hissetmemesi gibi hususlar turistlerin zamanlarının büyük bir çoğunluğunu otellerinde geçirmesine neden olabilmektedir. Ayrıca üretim malları ve hammadde açısından ithalata bağımlı bir sektör olan turizm sektöründe esnafların da maliyetleri artmakta ve artan maliyetler sonucunda işletmelerin bir kısmı maliyetlerdeki artış oranında zam yapmaktadır. Yaşanan bu zam sonucunda da milli paranın değer kaybetmesinin artık turistler için eski çekiliğini kaybetmesine neden olmakta ve esnaflar daha az kazanmaya başlamaktadır. Esnafların diğer bir kısmı ise daha fazla ürün satabilmek için zam oranlarını daha düşük tutup sürümden kazanmak istemektedir. Bu durumda da satışlarda artış yaşansa dahi gerçekleşen satışlar maliyetlere oranla işletmelerin daha az kazanmasına neden olmaktadır. Araştırmaya katılan esnafların turist sayılarında yaşanan değişimler sonucunda turist sayılarının azaldığı ve bu azalış ile birlikte turist profillerinin de değiştiği yönünde fikir belirtmişlerdir. Türkiye turizm istatistikleri araştırıldığında Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısının 2016 yılından itibaren hızlı bir yükseliş gösterdiği görünmektedir. Buna rağmen esnafların turist sayıları konusunda olumsuz görüş belirtmeleri, turistlerin daha az alış-veriş yapma eğiliminde olduğunu ya da değişen turist profilleri nedeniyle turist sayıları artsa da alış-veriş tercihlerinde değişimler meydana geldiğinden söz edilebilir. Literatür incelendiğinde araştırmacıların genel olarak ekonomik anlamda yaşanan değişimleri turizm genelinde ya da oteller, seyahat acentaları ve yiyecek-içecek işletmeleri özelinde incelediği söylenebilir. Yapılan bu araştırma, yaşanan ekonomik olayların turizmin paydaşları arasında yer alan turizm esnaflarının da önemli derecede etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda ekonominin önemli bir itici gücü olarak kabul edilen esnaflar üzerine turizm ile ilişkili daha fazla araştırma yapılması önerilmektedir. Ayrıca esnafların değişen piyasa koşulları ve teknolojik değişimlere nasıl ayak uydurması gerektiğine yönelik çalışmalarında esnaflara ekonomik anlamda yeniliklere nasıl ayak uydurabileceği konusunda ışık tutacağı düşünülmektedir. Son olarak araştırmaya katılan esnafların büyük bir kısmı maliyetlerin arttığı yönünde görüş belirtmiştir. Buna gerekçe olarak da ithal ürün, döviz ile ara mamül ya da hammadde satın almak gibi nedenler sunmuşlardır. Bu doğrultuda yerel üreticilerin artması ve gerek fiyat, gerekse erişim kolaylığı sağlanarak bu ürünlerin esnaflar açısından çekici hale getirilmesine yönelik çalışmalar yapılması önerilebilir. Milli paranın değer kaybetmesi ekonomik açıdan her ne kadar olumsuz görülse bile bu durum doğru planlandığı takdirde ülkeye daha fazla döviz girmesine, dış bilançodaki açıkların kapanmasına ve turizm bölgelerinin kalkınmasına da yardımcı olabilir. Bu nedenle yerel üretimin artması ve

bölgenin turistler için daha merak uyandırıcı hale getirilmesi sonucunda milli parada yaşanan bu değer kaybından fayda sağlanabilir.

Son olarak gelecekte milli paranın değer kaybetmesi ile turizm bölgelerinde yer alan esnafları konu alan çalışmalar yapacak olan akademisyenlerin çalışmaları esnafların hislerini daha iyi anlayabilmeleri amacıyla yüz yüze yapmaları, görüşmelerin esnafların iş yerlerinde yapılarak kendilerini daha güvende hissetmelerinin sağlanması önerilebilir. Böylece daha doğru sonuçlara ulaşabileceği ve daha uzun süre görüşmelerin sağlanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca çalışma araştırmacının sınırlıkları nedeniyle sadece Kuşadası'nda faaliyet gösteren esnaflara uygulanmıştır. Konu ile ilgili daha geniş kitlelere ulaşabilmek ve genelleme yapabilmek adına farklı turistik bölgelerdeki esnaflarla da görüşmeler yapılması önerilmektedir. Bununla birlikte çalışmanın daha geniş kitleler üzerinde uygulanabilmesi için nicel bir ölçüm aracı geliştirilebilir. Ayrıca milli paranın yabancı paralar karşısındaki değeri esnaf bakış açlarına göre düzenli aralıklar ile incelenmesi gerekmektedir. Çünkü küçük esnaflar turistik destinasyonların turistik cazibe ve temel taşı niteliğindedir Döviz değişimlerinden doğrudan etkilenen küçük esnaflar hem bölgenin hem de turizm endüstrisinin kalkınmasında itici güce sahiptir. Turizm alanında yapılan çalışmalar da bu önemli kitle dikkate alınarak yürütülmelidir.

5. KAYNAKLAR

- Altay, O. (2007). Döviz Kuru Rejimi Tercihini Belirlemeye Yönelik Yaklaşımlar, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7 (2), 691-702.
- Alternatif Döviz Kuru Sistemleri – K. Azim Özdemir, Gülbin Şahinbeyoğlu, 2000 – Türkiye cumhuriyeti merkez bankası araştırma genel müdürlüğü tartışma tebliği.
- Altınok, S., Çetinkaya, M. (2003). Devalüasyon ve Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları ve Sonuçları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 47-64.
- Anadolu Ajansı, (2019, Aralık). Türkiye’de 2019 Böyle Geçti, 7 Ocak 2020 tarihinde <https://www.Aa.Com.Tr/Tr/Turkiye/Turkiyede-2019-Boyle-Gecti/1677945> adresinden alınmıştır.
- [Aral, A. \(2015\). Türkiye’de Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi: 1992 – 2013 Dönemi Eşbütünleşme Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.](#)
- Arat, K. (2003). *Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Dış İşler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Arslan, C. (2005) *T.C. Döviz Kuru Riski Ve Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, E., Çetiner, T. (2020). Turizm Geliri Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye Örneği (2008-2019), *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(1), 1-17.
- Aslan, M. B., Ersungur, Ş. M. (2018). Türkiye İle Oecd Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaretin Marshall-Lerner Kuralı Çerçevesinde İncelenmesi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 18. Eyi Özel Sayısı, 525-540.
- Aslan, Z. (Ed.), (2015). *Genel Turizm*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ateş, M. (T.Y). Döviz Piyasaları, , Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, *Ekonomi Ders Notu*, 8 Ağustos 2019 tarihinde https://www.academia.edu/34100246/D%C3%96VİZ_P%C4%B0Z_P%C4%B0YASAL_ARI_docx adresinden alınmıştır.
- Atık, H. (Ed), (2017). Ortaöğretim Ekonomi Ders Kitabı, Devlet Kitapları (Birinci Baskı). Milli Eğitim Bakanlığı.
- Arastaman, G., Öztürk Fidan, İ., Fidan, T. (2018). Nitel Araştırmada Geçerlik Ve Güvenirlik: Kuramsal Bir İnceleme, *Yüce Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75.
- Arıca, R. (2014). Seyahat İşletmeciliği Literatürünün Gelişim Süreci: Türkiye’de Hazırlanan Lisansüstü Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Olarak İncelenmesi, *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, Aydın, 446-462.
- Ayaz, N. (2016). Ekonomik Krizlerin Turizm Sektörüne Olan Etkileri Üzerine Bir İnceleme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1360-1371.

- Aydın, A., Darıcı, B., Taşçı, H. (2015). Uluslararası Turizm Talebini Etkileyen Ekonomik Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(45), 143-177.
- Aysoy, D. (2017). *Türkiye'de Merkez Bankası Müdahaleleri İle Döviz Kuru Arasındaki İlişki*(1 Ocak 2004 - 30 Haziran 2015), Doktora Tezi,T.C. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BBC (Aralık, 2016). Türk Lirası'nın Düşüşü: Toparlanma Nasıl Mümkün Olur? 7 Ağustos 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38167974> adresinden alınmıştır.
- Bağış, B. (2016). Döviz Kuru Sistemleri, Uluslararası Ticaret ve Parite İlişkileri., N. Eroğlu, H. Dinçer ve Hacıoğlu, Ü. (Editörler), *Uluslararası Finans Teori ve Politika* içinde (361-403). Ankara: Orion Yayıncılık.
- Bahar, O., Metin, K. (2005). *Türkiye'nin Turizm Sektöründeki Uluslararası Rekabet Gücü*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Bahar O., Kozak M. (2006). *Turizm Ekonomisi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O. (2007). Türkiye'deki Devalüasyon Uygulamalarının Turizm Sektörü Üzerine Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi*, 12(1), 252 -272.
- Bahar, O., Kozak, M. (2012). *Turizm Ekonomisi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O., Kozak, M. (2013). *Turizm Ekonomisi*, (Birinci Baskı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web- Ofset.
- Baldemir, E, Keskiner, A. (2004). Devalüasyon, Para, Reel Gelir Değişkenlerinin Dış Ticaret Etkisinin Panel Data Yöntemiyle Türkiye İçin İncelenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 44-59.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri Ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Baltacı, A. (2019). 368 Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Barışık, S., Demircioğlu, E. (2006). Türkiye'de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilete, İhracat-İthalat İlişkisi 1980-2001. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 2 (3) , 71-84 .
- Başaran, A, (2004). Devalüasyonların Yurt Dışından Turizm Talebine Tesiri Çerçevesinde, Şubat 2001 Devalüasyonunun Rusya Federasyonundan Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebine Etkisi, Yazılı Bildiri, *1. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, 73-90.
- Başuzman Özçam, M. (2004), Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, Döviz Kuru Politikalarının Ve Türkiye'de Döviz Kuru Oynaklığının Etkileşimleri, Sermaya Piyasası Raporu Araştırma Raporu.

- Bayındır, A. (1997). Maliyet Enflasyonu, *Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2, 61-68.
- Bilgili, E. (1993). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Parasının Konvertibilitesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10, 165-181.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, (Üçüncü Baskı), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bulduklu, Y. (2019). Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori, *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Bulutay, T. (1973). 1970 Devalüasyonu ve Fiyat Mekanizması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 28 (01).
- Burange, L.G. ve Ranadive R.R. (2011). The Evolution Of Exchange Rate Regimes: A Review, *University of Mumbai Department of Economics Working Paper*.
- Carrascal Incera, A., Fernandez, M. (2015). Tourism And Income Distribution: Evidence From A Developed Regional Economy, *Tourism Management*, 48, 11-20.
- Catao, L.A.V. (2007). Why Realex Change Rates, *Finance and Developments A Quarterly Magazine Of The Imf*, 3(44), 46-47.
- Celasun, M. (2002). "2001 Krizi Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme", 5 Ekim 2019 tarihinde <https://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf> adresinden alınmıştır.
- Cumhuriyet Gazetesi (Ekim, 2018). Döviz Kuru İstikrarı. 09 Kasım 2019 tarihinde http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/1120039/Doviz_kuru_istikrari.html adresinden alınmıştır.
- Çatık, A. N., (2006). Daraltıcı Devalüasyon Hipotezi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, *Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 18(62), 61-77.
- Çeken, H., Ateşoğlu, L., Dalgın, T., Karadağ, L., (2008). Turizm Talebine Bağlı Olarak Uluslar Arası Turizm Hareketlerindeki Gelişmeler, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 71-85.
- Çekmez, E., Yıldız, C., Bütüner, S. Ö. (2012). Fenomenografik Araştırma Yöntemi *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 6(2)- 77-102.
- Çelebi, E. (2001). Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000), *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2(1), 55-66.
- Çelik, H., Başer Baykal, N., Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel Veri Analizi Ve Temel İlkeleri, *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379- 406.
- Çelik Uğuz, S., Topbaş, F. (2011). Döviz Kuru Oynaklığı Turizm Talebi İlişkisi: 1990-2010 Türkiye Örneği, *Anadolu International Conference İn Economics*, 15-17, Eskişehir.
- Çımat, A., Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (6) 1-18.

- Çiftçi, İ. (2016). *Balassa-Samuelson Hipotezi: Türkiye Ve Dış Ticaret Ortakları Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Çil Yavuz, N. (2006). Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma Ve Nedensellik Analizi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7 (2), 162-171.
- Darıcı, B. (2006). Makro Ekonomik İstikrarın Sağlanması Açısından Dalgalı Döviz Kuru Sistemi, *Mevzuat dergisi*, 9 (104), 1-38.
- Değertekin, E.A. (2010). Sermaya Piyasasında Gündem, 11 Kasım 2020 tarihinde https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/07/AIM_Yayin_ve_Raporlar_Aylik_Yayinlar_2010_gundem_201004.pdf adresinden alınmıştır.
- Demir, C. (2004). How Do Monetary Operations Impact Tourism Demand? The Case Of Turkey, *International Journal Of Tourism Research*, 6(2), 113–117.
- Demir, E. E. (2007). *Esnek Kur Sisteminin Rekabete Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, O. Ö. (2017). Nitel Araştırma Yöntemleri. Böke, K. (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde (287-316) (Beşinci Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demirbaş, E. (2015). J-Eğrisi Etkisine Dair Literatür Taraması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 107-122.
- Demirhan, B, Demirhan, E. (2019). The Factors Affecting Nominal Exchange Rate For Developing Countries: A Panel Data Analysis, *Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi*, 11 (20) , 41-49.
- Dilek, S. E., Kulakoğlu Dilek, N. (2017). Dünyada Ve Türkiye’de Yaşanan Olayların Turizme Yansımaları: 1960’tan Günümüze Tarihsel Bir Değerlendirme, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1083-118.
- Dinçer, S. (2018). Content Analysis In For Educational Science Research: Meta-Analysis, Meta-Synthesis, And Descriptive Content Analysis, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 176-190.
- Dinler, Z. (2013). İktisada Giriş, (Onsekizinci Basım) Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Doğru, B. (2006). *Uluslararası Piyasalarda Parite Değişimlerinin Türkiye’deki Döviz Kuruna Etkisinin Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğru, B., Kılınç Savrul, B. (2013). Nominal Çapalar Ve Türkiye'deki Uygulama Sonuçları, *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (1).
- Eğilmez, M. (2013). TL’nin Değer Kaybının Sonuçları, *Kendime Yazular İsimli Kişisel Web Sayfası*, 05.10.2019 tarihi saat 16.30’da <http://www.mahfiegilmez.com/2013/06/tlnin-deger-kaybnn-sonuclar.html> adresinden alınmıştır.
- Eğilmez, M. (2014). Örneklerle Kolay Ekonomi (Sekizinci Basım). Remzi Kitabevi.

- Eğilmez, M. (2018, Nisan), TL'deki Değer Kaybının Ne Kadarı Dışarıdan Ne Kadarı İçeriden? 10.11.2019 tarihinde <http://www.mahfiegilmez.com/2018/04/tldeki-deger-kaybnn-ne-kadar-dsardan-ne.html> adresinden alınmıştır.
- Eğilmez, M. (Kasım, 2012). Reel Efektif Döviz Kuru Endeksi Nedir? 6 Ekim 2019 tarihinde <http://www.Mahfiegilmez.Com/2012/11/Reel-Efektif-Doviz-Kuru-Endeksi-Nedir.Html> adresinden alınmıştır.
- Erdoğan, S. (1997). 1980 Sonrası Türkiye Milli Gelirindeki Değişmeler, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2) , 262-280.
- Ertin, G. (2005). *Türkiye'de Turizm*. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Evsile, M. (2018). Demokrat Parti'nin İktisadi İstiklal Mücadelesi, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 61-75.
- Gao, X., Chang, H.L., Su, C.W. (2018). Does Exchange Rate Always Affect The Number Of Inbound Tourists Significantly In China?, *Theoretical And Applied Economics*, 1(15), 55-72.
- Ghartey, E. E.. (2013). Affects Of Tourism, Economic Growth, Real Exchange Rate, Structural Changes And Hurricanes In Jamaica, *Tourism economics*, 19(4), 19-942.
- Genye, T. (2011). *Currency Devaluation and Economic Growth The Case of Ethiopia*, Yüksek Lisans Tezi, Stocholm Üniversitesi, İsveç.
- Gök, A., Tuna, H., Binbaşıoğlu, H., (2010). 2008 Yılında Meydana Gelen Ekonomik Krizin Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye'nin Diğer Akdeniz Çanağı Ülkelerine Göre Durumu, Yazılı Bildiri, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi*, Malatya, 1042-1058.
- Gül, E., Ekinci, A. (2006). Türkiye'de Enflasyon ve Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1984 – 2003, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(6), 91-105.
- Güran, N. (1987). *Döviz Kuru Sistemleri ve Ekonomik Denge*, Kavram Matbaası , İzmir.
- Güneş, E., Alagöz, G. (2018). Yerel Halkın Turizm Algısı: Erzincan'da Bir Araştırma, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 409-442.
- Güney Ege Kalkınma Ajansı (2015). Kuşadası Turizminin Yeniden Pazarlama Stratejisi Projesi Tanıtım Planı. 10 Eylül 2019 tarihinde https://geka.gov.tr/uploads/pages_v/kusadasi-tanitim-plani-2014.pdf adresinden alınmıştır.
- Habib, M.M., Elitza, M., Stracca, L. (2017). The Real Exchange Rate And Economic Growth: Revisiting The Case Using External Instruments, *Journal of International Money and Finance*, 73, 386-398.
- Hacıoğlu, N., Saylan, U., (2014). Arap Baharı'nın Turizme Yansımaları: Arap Ülkeleri Ve Türkiye, *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(32), 55-80.
- Hançeroğlu, O. (1993). *Ekonomi Sözlüğü, Ekonomi Terimleri Ve Ekonomi İle İlgili Ticaret Ve Hukuk Terimleri*, (Beşinci baskı). Remzi Kitabevi.

- Hayatsever, H. (Kasım, 2019). Türk Lirası'ndaki Değer Kaybının Sebebi Ne? 10.11.2019 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/columnists/201805221033550278-turk-lirasindaki-deger-kaybi/> adresinden alınmıştır.
- Hepaktan, C. E. (2009). Türkiye'nin Marshall-Lerner Koşuluna İlişkin Parçalı Eşbütünleşme Analizi, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 39-55.
- İlgar, M. Z., İlgar, S. C. (2013). Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori (Temellendirilmiş Kuram), *İzü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 197-247.
- İslamoğlu, H., Alınçık, Ü. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*(İkinci Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- İstanbul Kalkınma Ajansı (2012, Temmuz). Türkiye ve İstanbul Bölgesi'nde Turizm, 5 Ekim 2019 tarihinde <https://www.istka.org.tr/media/1074/t%C3%BCrkiye-ve-%C4%B0stanbul-b%C3%B6lgesi-nde-turizm.pdf> adresinden alınmıştır.
- İşcan, H., Kaygısız Durgun, A. (2019). Türkiye'de Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi: 2009-2017 Uygulaması, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler*,1(6), 581-60.
- Kahraman, C. (2013). Kuşadası'nda Arazi Kullanımı. *Coğrafya Dergisi*,1(22), 27-44.
- Karabıyık, İ., Uçar, M. (2010). Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Ekonomik Açından Değerlendirilmesi, *Akademik İncelemeler Dergisi*,5 (2), 38-58.
- Karaçor, Z., Alptekin, V. (2006). 1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirmesi, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 306-342.
- Karagöz, M., Doğan, Ç. (2005). Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 219-228.
- Karagöz, D., Deniz, Y. (2014). Devalüasyonların Kısa Ve Uzun Dönemli Etkinliği: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2),1-12.
- Karamelikli, H. (2016). Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesinde J- Eğrisi Etkisi, *İnsanyen Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 389-402.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-79.
- Kargı, B. (2004). Devalüasyon Ve Dış Ticaret Dengesinin Tayini: Türkiye Üzerine Zaman Serileri Analizi, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 629 – 648.
- Karimi, M., Pirasteh, H. (2015). Study Of Consumer Buying Process In A Model Tourism Destination Cotler (Case Study: Esfahan), *American Journal Of Marketing*, 2(1), 88-92.
- Kartarı, A. (2017). Nitel Düşünce Ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 4(1), 207-220.

- Kaya, A. (2015). Parasal Devalüasyona Alternatif Bir Öneri: Mali Devalüasyon, *E-Fatura – Kamu Maliyesi –Ttk. 31*, 165- 172.
- Kaya, H., Belke, M. (2017). Türkiye Ekonomisinde Döviz Kuru Kanalinın Etkinliği: 2003-2016 Dönemi İçin Var Analizi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2) 29-47.
- Kaya, Z. (Ed.), (2013). *Araştırma Yöntemleri Ve Teknikleri*, (İkinci Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kılıç, S., Demir, S. (2017). Turizm Pazarlamasında Yerli Turistlerin Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Sinop İli Örneği, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 71-98.
- Krugman, P.R., Obstfeld M., Melitz, M. (2012). *International Economics: Theory and Policy* (Onuncu Baskı), Boston: The Pearson Series In Economics.
- Kozak, M., Bahar, O. (2015). *Turizm Ekonomisi*, (Birinci baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi web-ofset.
- Kozak, M. (2009). Domuz Gribinin Türk Turizmini de Hasta Etmesine İzin Verilmemeli, 5 Nisan 2020 tarihinde <https://www.turizm gazetesi.com/article.aspx?id=50702> adresinden alınmıştır.
- Köse, S. (2000). *24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programları Çerçevesinde Yapılan Hukuki ve Kurumsal Düzenlemelerin Mukayeseli Analizi*, Uzmanlık Tezi, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (T.Y). Kuşadası. 08 Ekim 2019 tarihinde <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64364/kusadası.html> adresinden alınmıştır.
- Lamso, M. S., Masoomzadeh, S. (2017). Study Of Impact Of Exchange Rate On Tourism Balance Of Payment In Countries With Top Tourist Attractions (Vector Error Correction Approach), *International Journal Of Tourism & Hospitality Reviews*, 4(1), 2395-7654.
- Lizondo, J. S., Montiel, P. J., (1989). Contractionary Devaluation İn Developing Countries: An Analytical Overview, *IMF Econ Rev*, 1(36), 182-227.
- Mahfi Eğilmez, (2015, Aralık). Konvertibilitenin Evrimi. 12 Ekim 2019 tarihinde <http://www.mahfiegilmez.com/2015/12/konvertibilitenin-evrimi.html> adresinden alınmıştır.
- Mahfi Eğilmez (Haziran, 2013). TL'nin Değer Kaybının Sonuçları, 6 Ekim 2019 tarihinde <https://www.mahfiegilmez.com/2013/06/tlnin-deger-kaybnn-sonuclar.html> adresinden alınmıştır.
- Oğuz, Y. E. (2017). *Reel Döviz Kurlarının Turizm Talebine Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Nedensellik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Okur, A. (2002). Türkiye'de İzlenen Esnek Kur Politikasının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri, *Yönetim Ve Ekonomi*, 9(1-2), 43-52.

- Olalı, H., Timur, A. (1986). *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*, Ofis Ticaret ve Matbaacılık.
- Özaltaş Serçek, G., Serçek, H. N., Serçek, S. (2018). Fıfa Dünya Kupasının Ekonomiye Ve Turizme Etkileri, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 8(2/1), 69-79.
- Özaltın Türker, G., Türker, A. (2014). Yerel Halkın Turizm Etkilerini Algılama Düzeyi Turizm Desteğini Nasıl Etkiler: Dalyan Destinasyonu Örneği, *Electronic Journal Of Vocational Colleges*, 4(1), 81-98.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.
- Özel, H.A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi H.A. Özel*, 2 (1), 63-72.
- Öz Karavar, H. (2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin Üçüncü Büyük Devalüasyonu 10 Ağustos 1970 Kararları ve Etkileri, *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(2), 379-391.
- Özkan, F. (2003). *Denge Reel Kur Hesaplama Yöntemleri Ve Reel Kur Dengesizliğinin Ölçülmesi: Türk Lirası Üzerine Bir Çalışma*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Öztürk, S., Özyakışır, D. (2005). Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin Gsmh, Dış Ticaret Ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi, *Mevzuat Dergisi*, 94.
- Özen, Y., Gül, A. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren Örneklem Sorunu, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 15, 394-422.
- Padem, H., Göksu, A., Konaklı, Z. (2012). [Araştırma Yöntemleri \(Spss Uygulamalı\)](#) Saraybosna: Ibu Publications.
- Parasız, İ. (1990). Türk Lirasının Konvertibilitesi ve Sorunlar. *Tekstil ve Mühendis*, 4(21), 162-167.
- Pratt, S. (2011). The Impact Of A Devaluation Of A Destination's Currency On Tourism: A Case Of Fiji, *3rd Conference of the International Association for Tourism Economics*.
- Polat, G. (2017). Döviz Kurlarını Açıklayan Yaklaşımlar. *European Journal of Managerial Research (EUJMR)*, (1) , 1-13.
- Rapetti, M., Skott, P., Razmi, A. (2011). The Real Exchange Rate and Economic Growth: Are Developing Countries Different, [International Review of Applied Economics](#) , 26(6), 2-17.
- Saatçioğlu, C. (2001). Devalüasyon ve Etkileri, *Mali Çözüm Dergisi* 54, 18-2.
- Saravanan, M. A., Phil, M. (2015). Rupee Depreciation and Its Impact on Indian Economy, *.K.K.Nataraja College of Arts & Science, Komarapalayam*. 638183.

- Sarı, C., Bayraktar, S. E., (2018). Kemer İlçesindeki Esnafın Turizm Ve Turist İle İlgili Tutumları, *Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 3-6.
- Sarı, Y., Seçilmiş, C. (2010). 2008 Yılı Finansal Ekonomik Krizinin Türkiye Turizm Sektörüne Yansımaları Üzerine Bir Araştırma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 191-204.
- Sarnış, M.(2006). Avian Influenza (Kuş Gribi) Hastalığının Türk Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 22.
- Sarıkovanlık, V., Gün, M. (2015). Fixed vs. Floating: Under Which Exchange Rate Regimes Ppp Holds-An Empirical Study On Turkish Economy, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisad Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 26(78), 100-118.
- Syed A. S. S., Kazi, Z. H., Khaskheley, A., Shaikh, F. M., Shaoiab, M. (2015). Impact of Currency Devaluation of Pakistans Economy, *International Journal of Management & Information Technology*, 10(5), 2136-2145.
- Sözcü Gazetesi, (2018, Aralık). Türkiye’de 2018 Böyle Geçti, 7 Ocak 2020 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundaem/turkiyede-2018-boyle-gecti-2859240/adresinden alınmıştır>.
- Şen, H., Coşkun, C. A., (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler Ve Çözüm, *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 2(42), 1225-1230.
- Şen, A., Şit, M. (2015). Turizm Gelirlerinin Türkiye Ekonomisindeki Rolü Ve Önemi, *Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8), 30-45.
- Şen, A., Şit, M. (2015). Reel Döviz Kurunun Türkiye’nin Turizm Gelirleri Üzerindeki Etkisinin Ampirik Analizi, *Journal of Yasar University*, 10(40), 6752-6762.
- Şengel, Ü. (2019). *Türkiye’nin Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Sosyo-Ekonomik Açısından Ampirik Olarak Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.
- Şet, A., Şit, M. (2015). Reel Döviz Kurunun Türkiye’nin Turizm Gelirleri Üzerindeki Etkisinin Ampirik Analizi, *Journal of Yaşar University*, 10(40), 6752-6762.
- Tezer, H. (2018). Türkiye Ekonomisinde Döviz Kuru Ayarlamalarının Marshall – Lerner Koşulunda J – Etkisinin Geçersizliği, 2005-2017. *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(3), 22-39.
- Thompson, A.,Thompson H. (2010). ResearchNote:The Exchange Rate, Euro Switch, AndTourismRevenue İn Greece, *TourismEconomics*, 16(3), 773-780.
- Topallı, N. (2015). Turizm Sektörünün Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerine Etkisi: 1963-2011, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 14, 339-352.
- Tosun, C. (2001). An Analysis Of The Economic Contribution Of Inbound International Tourism İn Turkey. *Tourism Management*, 289-303.
- TUIK (T.Y).TUIK Yıllara Göre Dış Ticaret İstatistikleri, 09 Kasım 2019 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alınmıştır.

- Turan, S. (2018). Görüşmelerin Etkin Yönetimi, S. Turan (Çeviri Editörü), Nitel Araştırma: Desen Ve Uygulama İçin Bir Rehber İçinde (85-110) (Üçüncü Baskı). Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tuna, S. (2007). Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu 7 Eylül 1946, *Akdeniz İİBF Dergisi* 7(13), 86-121.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, (2020, Ocak). Reel Efektif Döviz Kuru, 15 Kasım 2019 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/02713545-8428-49ab-a9d9-0f770895d513/reermetaveri.pdf?mod=ajperes&cacheid=rootworkspace-02713545-8428-49ab-a9d9-0f770895d513-mbdydxu> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, (2020, Ocak). Ortalama Döviz Kurları, 11 Kasım 2020 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/67c9353c-d201-40fb-9e19-a99dd1653d6e/rom+ortalama+kur.xlsx?mod=ajperes&cacheid=rootworkspace-67c9353c-d201-40fb-9e19-a99dd1653d6e-mq-iag> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (t.y). Turizm Gelirleri, 10 Aralık 2020 tarihinde <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (t.y). Turizmin Ekonomideki Yeri, 10 Aralık 2020 tarihinde <https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri> adresinden alınmıştır.
- Türnüklü, A. (2013). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme, *Eü Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 25-38.
- Uğurlu, E. (2006). *Reel Döviz Kuru Ve Ekonomik Büyüme*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ulugay, O. (1983). *24 Ocak Deneyimi*, (1. Basım). İstanbul: Hil Yayınları.
- Unur, K. (2004). Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçülmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 114-142.
- Uslu, H. (2018). Marshall - Lerner Koşulu Ve J Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği: Farklı Gelir Gurubu Ülkeleri İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz, *International Journal of Academic Value Studies*, 20(4), 550-561.
- Usta, Ö. (2016). Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uygur, E. (2001). Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım Ve 2001 Şubat Krizleri, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 9 Aralık 2019 tarihinde <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf> adresinden alınmıştır.
- Uyaniker, H. B, (2018). Kırım Sorunundan Donbas Savaşına Rusya-Ukrayna Uzlaşmazlığı, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 59, 137-168.
- Ünlüönen, K., Tayfun, A., Kılıçlar, T. (2015). *Turizm Ekonomisi* (Beşinci Basım), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ünlüönen, K., Şahin, S. (2011). Turizmde İstihdam, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 1-25.

- Vural Akar, R., Cenkseven Önder, F. (2005). [Eğitim Araştırmalarında Örnek Olay \(Vaka\) Çalışmaları: Tanımı, Türleri, Aşamaları Ve Raporlaştırılması](#), *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 126 – 139.
- Yağar, F., Dökme, S. (2018). Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik Ve Güvenirlik, *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yalçınar, B. (2007). Küresel Ekonomideki Dengesizlikler, *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*, 15 Kasım 2019 tarihinde <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/484> adresinden alınmıştır.
- Yaman, H. (2018). Türkiye’de Döviz Kurunun Dış Ticaret Üzerine Etkileri (2005-2015), *Ulusal İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 45-69.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, Z. (2011). Turizmin Sektörünün Gelişimi Ve İstihdam Üzerindeki Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.
- Zencirkıran, M. (2018). 1980’li Yıllarda Türkiye’de Ekonomide Yaşanan Değişimler, "*İŞ, GÜÇ*" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 20 (4),141-158.
- Zeng, B.Z. ve Zeng, T. (2014). A Note On The Real Currency Exchange Rate: Definitions And Impactions. *Journal Of International Business And Economics*, 2(4), 45-55.
- Zeynel, D. (2013). *İktisada Giriş*, (18. Basım), Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

6. EKLER

EK 1: Görüşme Formu

Yer: Kuşadası

Tarih:

Görüşmeci: Muharrem Tuğcan İnan

GÖRÜŞME FORMU

Merhaba ben Muharrem Tuğcan İnan,

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesinde yüksek lisans yapmaktayım. Türk Lirasında yaşanan değer kaybının Kuşadası'nda bulunan esnaflar başış açısıyla durumunu belirlemeye yönelik bir araştırma yapıyorum. Bu araştırmanın esnafların Türk Lirasındaki değer kaybına olgusuna ilişkin bakış açısını ortaya çıkarabileceğine ve diğer araştırmacılara da ışık tutabileceğine inanıyorum.

Araştırma kapsamında Kuşadası bölgesinde yer alan esnaflar ile görüşmeler yapıyorum. Yaptığım tüm görüşmelerde verilen bilgiler sadece bu araştırmada kullanılacak ve kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacaktır.

Görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum. Sorunlar için önerebileceğiniz çözümleri, sorular bittikten sonra vurgularsanız çok sevinirim. Eğer izniniz olursa görüşme kaydedilecektir. Görüşmenin kaydedilmesi yalnızca zamanı daha iyi kullanabilmek ve yanıtların kaydının daha ayrıntılı tutulabilmesini sağlamak içindir.

Araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Eğer görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz bir soru varsa önce bunu yanıtlamak isterim.

SORULAR

Demografik Sorular

1. Kaç senedir bu işi yapıyorsunuz?
2. Kaç senedir Kuşadası bölgesinde bir işletmeniz var?
3. Eğitim dereceniz Nedir?

Görüşme Soruları

4. 'Türk lirası ile yabancı paralar arasındaki değişim oranları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Ek Soru: Son üç yıla ait döviz kurları nasıldı?

5. Türk lirası ile yabancı paralar arasındaki değişim oranları hakkında turizm açısından ne

düşünüyorsunuz

6. Son dönemde Kuşadası'nı tercih eden yabancı turist sayıları hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Son dönemlerde Kuşadası'nı tercih eden yabancı turistlerin milliyetleri konusunda ne düşünüyorsunuz?
8. Son dönemlerde Kuşadası'nı tercih eden yerli turist sayıları hakkında ne düşünüyorsunuz?
9. Son yıllarda Kuşadası'nı ziyaret eden yabancı turistlerin satın alma davranışları hakkında ne düşünüyorsunuz?
10. Son yıllarda Kuşadası'nı ziyaret eden yerli turistlerin satın alma davranışları hakkında ne düşünüyorsunuz?
11. Son yıllardaki satış oranlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?
12. Türk Lirası'nın uluslararası piyasalardaki durumunu, işletmenizin ekonomik durumu açısından nasıl değerlendirirsiniz?
13. İşletme bazında son yıllardaki maliyetlerinizi nasıl değerlendirirsiniz?

Araştırmaya katıldığınız ve zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim. Saygılarımla,

M. Tuğcan İnan

EK 2: Etik Kurul Onayı

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
ETİK KURULU

SAYI: 31906847/050.04.04-08 /62
KONU: Başvurunuzun değerlendirilmesi

AYDIN
31/12/2020

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Zehra EGE
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 31/12/2020 tarihinde yapılan olağan toplantısında çalışmanızla ilgili alınan 55 nolu karar aşağıda sunulmuştur.
Bilgilerinize sunarım.

Prof. Dr. Muhammet Bilal ARIK
Adnan Menderes Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları
Etik Kurulu Başkanı

KARAR-

Protokol No :.....
Sorumlu Yürütücü Dr. Öğr. Üyesi Zehra EGE
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nca 31/12/2020 tarihinde onay verilen; Dr. Öğr. Üyesi Zehra EGE'nin yürütücülüğünü yapmış olduğu "Türk Lirası'ndaki Değer Kaybının Turizm Destinasyonlarında Yer Alan Esnaf Üzerindeki Ekonomik Etkileri: Kuşadası Örneği" başlıklı çalışmaya ait 18/12/2020 tarihli başvuru dilekçesi görüşüldü.

Çalışmanın Etik Kurul Uygunluk Onayını almasına oy birliği ile karar verilmiştir.

7. ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Muharrem Tuğcan İNAN

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir / 12.07.1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Turizm Fakültesi
/ Konaklama İşletmeciliği

Lisansüstü Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler
Enstitüsü / Turizm İşletmeciliği

Yabancı Diller: İngilizce (YÖKDİL: 85)

İş Deneyimi:

06.2020-10.2020 Halkla İlişkiler Müdürü
CLC Kuşadası Golf & Spa Resort
Aydın, Kuşadası

01.2020-06.2020 Nöbetçi Müdür
CLC Kuşadası Golf & Spa Resort
Aydın, Kuşadası

09.2018-06.2020 Öğretim Elemanı
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Aydın, Kuşadası

04.2019-10.2019 Misafir İlişkileri Sorumlusu
TUI Family Life Ephesus
Aydın, Kuşadası

06.2018-08.2020	Misafir İlişkileri Görevlisi Gözde Özel Hastanesi Aydın, Kuşadası
01.2017-06.2017	Muhasebe (Staj) Fantasia Hotel De Luxe Aydın, Kuşadası
06.2015-08.2015	Tesis Sorumlusu Alder Beach Club İzmir, Dikili
01.2015-06.2015	Tesellüm Memuru (Staj) Fantasia Hotel De Luxe Aydın, Kuşadası

İletişim

e-posta adresi: mtugcaninan@gmail.com

Tarih: 18.01.2020